

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Medvlla Theologiæ Moralis

Busenbaum, Hermann

Monasterii Westphaliæ

Liber Tertius. De præceptis Decalogi, & Ecclesiæ.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40957

ra mala sua & legitimi Principis declinanda. *Lay. l. c. n. 5.*

XIII. Nautæ & aurgæ Catholici in Hollandia, etiam sine gravi metu, si absit prava intentio, licitè vehunt annonam ad castra hæreticorum, si adsint alii, qui illis cessantibus facerent: quia nisi id faciant, excludentur omni lucro, tanquam offensores boni publici. *v. Less. l. 2. c. 19. Sanc. l. 1. c. 7. Fil. t. 22. c. 5.*

LIBER III.

De præceptis Decalogi & Ecclesiæ.

Tractatus Primus.

De Primo præcepto Decalogi.

HUJUS præcepti prout est affirmativum, materia propria sunt actus virtutis Religionis. Est autem hæc Virtus moralis, qua interior & exterior cultus Deo debitus exhibetur. Actus ejus internus est animi submissio, qua infinitam Dei excellentiam veneramur. Externus est, quo internum testamur, ut oratio, sacrificium, &c. de quibus *v. Schol. 1. 2. & 3. parte* Prout vero est negativum, prohibet vitia Religioni opposita: quæ quia opponuntur virtuti inter morales præcipuè, sunt peccata, post ea quæ contra virtutes Theo-

logicas committuntur, gravissima, & ex genere suo mortalia. Sunt autem duplicia: alia quæ opponuntur per excessum, ut superstitio cum suis speciebus: alia per defectum, ut Irreligiositas cum suis.

CAP. I.

*De superstitioe, & speciebus
ejus.*

DUBIUM I.

Quid sit, & quotuplex?

Resp. I. Superstitio, est falsa religio, seu cultus vitiosus veri vel falsi Numinis, *Less.* Et convenit cum definitione communi ex *S. Thomæ*, qua dicit, esse vitium, quod Religioni opponitur secundum excessum. Dicit, *per excessum*: non quod Deus nimium coli possit, aut majore honore quàm dignus sit; sed id intelligitur secundum circumstantias, eò quòd exhibeat cultum, vel quem non debet, vel eo modo quo non debet, vel illi cui non debet.

Resp. II. Superstitio est duplex: alia cultus indebiti, sive incongrui, quo verus Deus, sed modo indebito colitur, tribuendo ei cultum falsum & perniciosum, vel superfluum, qui nimirum sit *contra*, vel præter Ecclesiæ consuetudinem ac præceptum. Alia est ratione rei cultæ, cum scilicet cultus Deo debitus, falso Deo, vel creaturæ defertur. Et hæc subdividitur in Idololatriam, Divinationem, & vanam observantiam; ad quæ

Magia

Magia vel revocatur, vel potius quartam speciem constituit. *Lay. l. 4. t. 10. c. 1. ex S. Thom. q. 92. n. 2.* Ex quibus resolves.

I. Superstitionem cultus falsi committit. 1. Qui Deo nunc offert cultum per ceremonias veteris legis, v. g. circumcissionem, immolationem agni, &c. quia significant Christum adhuc venturum, & nondum venisse. 2. Laicus, qui Deum colit tanquam publicus Minister Ecclesie, v. g. sacrificando, absolvendo. Quod semper esse mortale, docet *Suar. de rel. l. 2. de superst. c. 2.* 3. Is qui sua autoritate proponit aliqua facienda, tanquam ordinata ab Ecclesia, ad Dei cultum. 4. Qui falsas reliquias proponit, vel miraculum factum esse per aliquam imaginem, vel se habuisse has vel illas revelationes, fingit, sive ad faciendum lucrum, sive ad devotionem augendam. Qui ut populum moveat, fingit miraculum aliquod, vel historiam reperiri in Scriptura Sacra; &c. Et hæc superstitio etsi sit ex genere suo mortalis, quia primæ veritati injuriam irrogat, & religionem fundat in mendaciis: sæpè tamen excusatur ignorantia, vel simplicitate *Less. lib. 2. t. 43. Sancti. 2. mor. c. 37. Navar. c. 12. Laym. l. c. Bon. d. 3. q. 5. p. 1.*

II. Superstitio cultus superflui, est v. g. 1. Ceremonia audiendi Missam ante ortum Solis, cum certo numero, situ, ordine cereorum; vel Sacerdotis, qui dicatur Joannes; vel qui habeat staturam Christi, &c. quia hic cultus est ex seipso inanis, ad spiritum excitandum inutilis. 2. Jejunare die Dominico, cum nõ jejunas aliis diebus.

E 4

Item

Item in Missa contra rubricam plures formare cruces, pluries dicere Alloluja, dicere Gloria, vel Credo contra rubricas, aliasve ceremonias demerere; vel addere (etsi fiant ex devotione, hæc enim corrigenda est,) quia sunt præter Ecclesie consuetudinem. Hæc tamen & similia bona intentione facta, venialia tantum sunt ordinariè, ut docet *Tol. Less. l. c. d. 1. Navar. & Laym.* quia est materia levis, & actio ex se non mala; & multa excusat simplicitas. Quod si tamen ex se mala esset, ut si rem furtivam offeras, turpia verba in templo canas, ore vel organo, uotabiliter lasciviam vel ad impuritatem provocantem vocem edas, est superstitio ferè mortalis, ut *Lay. l. c. excommun.*

DUBIUM II.

De Divinatione.

Quid & quotuplex sit?

Resp. I. Divinatio est, cum quis opem Dæmonis tacitè vel expresse invocat, ut noscat res contingentes, & liberè futuras, aliterve occultas, & naturaliter incognoscibiles. Quæ si sint tales, quas solus Deus scire potest, involvitur tacita Idololatria, quod Dæmoni tribuatur cultus divinus: si verò sint tales, quas Dæmon naturaliter scire potest, (nam ex signis, aliisque modis, occultissima quæque cognoscere potest, etiam plurimas hominum cogitationes, & res futuras, ut ut *v. Delrio. l. 4. c. 2. q. 2. Sanch. 2. mor. c. 38.*) nihilominus illicita est; eò quod commercium habeatur

tur cum Dei jurato hoste: quod importat quamdam prodicionem, & apostasiam à Deo; ac fortè etiam, ut vult *Suar. contra Valent. superstitionem. vid. Laym. c. 3. Bon. p. 3. S. Thom. 2. 2. q. 5. a. 1.*

Resp. II. Divinatio est duplex: una, in qua est invocatio vel pactum expressum cum Dæmone; & generali nomine dicitur Necromantia; ut, cum Dæmon occulta docet per pythones, arreptitios, præstigias per personas mortuorum vel vivorum apparentium, aliave signa in aere, aqua, igne, speculis. Alia est, in qua tantum est invocatio vel pactum tacitum, seu interpretativum; ut cum ex lineamentis corporis, vocibus, garritu avium, & similibus, quibus se Dæmon immiscere solet, quæritur cognitio, ad quam ea sunt improporcionata. *D. Thom. q. 98.* Cum verò utriusque speciei variæ rursus, sunt species, eas hic omitto; quòd secundum sententiam communiorem, in genere moris non differant, nec specialem habeant malitiam ideoque in confessione non sit opus explicare, an v. g. facta sit divinatio ex speculis, aere, mortuo, &c. Experimendum tamen necessariò est, utrum invocatio sive pactio expressa, an tacita intervenerit: quia sive hæ moraliter inter se specie differant, sive non, notabiliter tamen mutant iudicium Confessarii. *v. Laym. l. c. Sanchez. l. c. Less. l. c. d. 5. Delrium l. 4. disp. 4. c. 2. Bon. q. 5. p. 4.*

Resp. III. Divinatio quæ fit per pactum expressum, & qua Dæmon expresse invocatur, excusari non potest à mortali: eam verò, quæ fit per pactum tantum implicitum, aliquando excusari

E 5 à mor-

à mortali quidam asserunt; videlicet tunc, cum vel intercedit simplicitas, & ignorantia non crassa, nec affectata, vel fides certa non adhibetur; sed tantum timor quidam, aut suspicio concipitur eventus futuri. *Laym l. 4. rr. 10. c. 3. Sanch. Less. Suar. Caiet. Balde. t. 2. l. 4. d. 4. n. 22. &c.* eò quòd tunc superstitiosa verè non sit, cum intentio non sit talis. *v. Suar Less. Sanch. Lay. Casj. Navar. Sayr. Valent & Tannerum d. 5. d. rel. q. 7. di. 1. n. 21. dub. 2. n. 2.* Ex dictis resolvuntur sequentes *Casus.*

I. Expressè censetur invocare, seu convenire & pactum facere cum dæmone, qui vel verbis dæmonem invocat, vel saltem factò aliquid usurpat, per quod scit aut putat dæmonē cooperari.

II. Is verò tacitè paciscitur, qui vanis & naturaliter improportionatis utitur ad aliquid cognoscendum, vel efficiendum. Neque requiritur, ut dæmon aliquando pactus sit, se ad talis vani medii adhibitionem concursurum; eò enim ipso, quo quis vanitatibus iis utitur, dæmon se immiscet; licet præter intentionem utentis sit eum invocare, ut docet *Suar. Less. & Sanch. ll. cc.*

III. Non excusatur à peccato, qui utendo talibus, rebus, de quibus constat esse naturaliter improportionatus, protestatur se nullū cum dæmone commercium intendere: quia re ipsa facit contra suam protestationem. Cum enim nec Deus, nec Angeli boni talibus se misceant, dæmon implicitè iis invocatur, uti præter citatos docet *Laym. & Bon. ll. cc.*

IV. Neque is excusatur, qui talia media utilia credit

credit propter experientias : quia has dæmō procurat, ut homines paulatim illaqueet, & ad similia usurpanda inducat. *vid. Sanch. 2. mor. c. 38.*

V. Si quis ab astris, somniis, similibusve ita dependeat, ut omnes pænè actiones suas, & vitam juxta ea regulare velit, eum mortaliter peccare, docet *Less. Suar. Sanc. ll. cc.*

VI. Ex talium observatione semel atque iterum aliquid omittere : ad quod alioqui sub mortali non teneris, veniale tantum esse censet *Cajet. & Armilla V. Somnium*; uti & subinde timere leviter ne ita sit, aut eveniat quod portendunt, ut notat *Suar. supra l. c.*

VII. Communiter & ut plurimum, in similibus, in quibus tacitum tantum est pactum, venialiter tantum peccari, docent consequenter Doctores supra citati, & mox citandi : quia communiter ferè aliquid istorum intervenit, quæ à mortali excusare dicunt : ut v. g. quod fides integra non adhibeatur. *Sanch. loc. cit. n. 23. Cajet. in summa, Armilla, &c.* Rectè tamen notat *Delrio*, esse semper rem valdè periculosam, juxta illa suas actiones dirigere, etiam non credendo. *v. Sanch. l. c.*

VIII. Licita est 1. Physiognomia, quæ ex vultu, dispositione, & habitudine corporis & membrorum; 2. Chiromantia, si ex lineis, & partibus manuum, consideret temperiem corporis, imò etiam animi propensiones & affectus probabiliter conjectet. 3. Item divinatio, quæ ex somniis conjectat hominis complexionem, & hinc affectiones animi diurnas. 4. Item illa, quæ ex avium, piscium, aliorumve animalium voce, motu,

aliisve actionibus, naturales aliqui effectus pronunciantur, futuri ut plurimum, v. g. serenitas, pluvia, &c. Astrologia naturalis, quæ effectus corporales & naturales, ut ventos, eclipsin, fertilitatem, salubritatem, morbos, & similia prædicat, quæ ad medicinam, vel agriculturam conducunt, imò etiam, cum ex puncto nativitatis, sive horoscopo, probabiliter prædicat complexionem corporis, & affectiones animi. Quia hæ divinationes omnes naturales sunt & mediis proportionatis utuntur. *Less. l. 2. c. 43. d. 7.*

IX. Illicitæ verò sunt omnes prædictæ divinationes, si ex iis aliquid nosci, aut pronunciarì intendatur circa ea ad quæ proportionata non sunt: ut circa effectus contingentes & liberos; aut quæ à Deo pendent, ut circa statum anima, dona gratiæ, divitias, honores, fortunam, nuptias, statum vitæ, & similia, quorum electio voluntaria est, & à libera hominum voluntate pendet: itemque de rebus occultis, ut furto, thesauro abscondito. *v. Less. l. c. & Bonac. d. 3. q. 5. p. 3. nu. 11. Suar. Sanct. l. c. Bonac. num. 11.*

X. Peccant, qui Ægyptios de fortuna consultunt; & quidem si fiat cum firma fide, vel scandalo, &c. mortaliter: si verò causa curiositatis vel risus, ut fit communiter, venialiter tantum, *Fill. & Sanct.*

XI. Superstitiosa est divinatio, quæ fit per sortes divinatorias, ad futurum vel occultum aliquid cognoscendum, quasi sortibus vis aliqua divina insit; ut si quis v. g. ex taxillorum projectione & dispositione divinnet, quis sit obtenturus victo.

viſtoriam, beneficium, &c. Idem ferè eſt de ſortibus conſultoriis, quibus inquiritur, quid in hac vel illa re ſit agendum. Dixi ferè: quia aliquando hæ licitæ ſunt, quando cauſæ neceſſitas & honeſtas exigat, aptiorque modus dubium vincendi non apparet: dummodò fiant præmiſſa oratione, cum debita reverentia; & indicium non exſpectetur niſi à ſolo Deo: ut v. g. ſi quis hærens in bivio aliter quoad viam ſe determinare non poſſit; vel ſi divino inſtinctu aut juſſu fiat, ut, 1. Reg. 10. in electione Saulis contigit. *Fill. Sanch. Bon. l. c.*

XII. Sortes diviſoriæ ſine ſuſſitione, & plerumq; licitè fieri poſſunt, ſive ad honeſtum ludum, ſive ad hæreditatis diviſionem, ſive litis compositionem; dummodò litigantes, qui æquale jus habent, conſentiant; quia nihil aliud continet, quàm contractum inter eos qui ad aliquam rem jus habent, ut illius ſit, cui ſors obtigerit. Sic etiã ſi plures mortem meriti ſint, nec expedit omnes puniri, ſorte defini potèſt, quis ex iis ſit occidendus. Dixi *plerumque*: tum quia in electionibus Eccleſiaſticis ſunt illicitæ, ut *Laym. l. 3. t. 4. & Bon.* tum quia officia ſæcularia, non ſorte, ſed ſecundum perſonarum aptitudinem ſunt dividenda, eſi inter plures æquè aptos & dignos ſorte agi poſſit. *v. Leſſ. c. 43.*

XIII. Potèſt excuſari à ſuſſitione, qui modo illicito futura ſe velle divinare oſtèdit joci cauſa. Ratio, quia non eſt actus ſuſſitiſus, nec affectatio cognitionis Deo propriæ, ſed tantum vanitas aliqua. *Suar. & Sanch. Regin. l. 17. n. 170.*

DUBIUM. III.

Quid, & quotuplex sit Idololatria?

Resp. I. Ea est, quando tribuitur honor creaturæ sicut Deo, *D. Thom. q. 94. art. 1.* Id verò fit, ut docet *Lefs. l. 2. c. 43.* non tantum sacrificio, sed etiam quovis signo honoris, quo quis creaturæ tanquam Deo se submittere intendit, v. g. genuflexione, suffitu, detestatione capitis ad statuum Iovis.

Resp. II. Idololatria est duplex: alia Materialis, sive simulata, ut cum quis sine interno affectu, ex metu mortis, cultum idolo exhibet. Alia Formalis, ac propria: eaque vel perfecta, ut cum quis adorat idolum, quod ex infidelitate putat esse Deum; vel imperfecta, cum quis vel ex odio Dei, vel ex affectu aliquid à Dæmone aliave creatura obtinendi, ipsi quasi Deo cultum defert. *Laym. l. 1. c. ex S. Aug. & S. Thom. Unde resolves.*

I. Idololatria aliquando conjungitur cum infidelitate vel hæresi, cum scilicet creatura adorata in intellectu habetur pro Deo; aliquando non.

II. Idololatria, etiam materialis & ficta, est grave & mortale peccatum: quia est saltem mendacium perniciosum, & contra religionem: sæpè etiam contra confessionem fidei externam. *Sanch. l. 1. c. 37. n. 21. Azor. l. 1. p. l. 9. c. 11.*

III. Idololatria imperfecta, ob malitiam voluntatis, est peccatum gravius, quam perfecta. *v. Lay. l. 4. t. 10. c. 2. Sanch. l. 1. c.*

DUBIUM. IV.

DUBIUM. IV.

Quid, & quotuplex sit vana observantia,
& unde colligatur?

Resp. I. Ea est superstitio, quæ medio aliquo improporcionato, & à Deo non instituto procuratur aliquis effectus, v. g. sanitas, scientia, &c. S. Thom. 2. 2. q. 96. a. 1. Bon. & alii. Differt autem à divinatione, quod hæc tantum ordinetur ad occultorum cognitionem; illa verò ad effectum externum. Convenit cum eadem, quòd utraque nitatur pacto dæmonis, eiq; tribuat perfectionem propriam Dei. Unde quæ de divinatione dicta sunt proportionaliter huic accommodari debent.

Resp. II. Dividitur 1. sicut divinatio, in eam, quæ ex pacto expresso cum Dæmone, & in eam, quæ ex implicito pacto procedit. 2. Dividitur communiter in quatuor species. *Prima*, dicitur Ars notoria, quæ inspectione certarum figurarum, vel certo aliquo jejunio, oratione, &c. utitur ad scientiam, repente ac sine labore acquirendam, ut faciunt Anabaptistæ. *Secunda*, dicitur Magia, (quod nomen alioqui generale est) quæ versatur circa corpora variè immutanda, aliosq; effectus miros. *Tertia*, est observatio eventuum, qua ex consideratione alicujus eventus conicitur, quid sit futurum: ut v. g. si ex eo, quòd casus occurrat vulpes, canis, aut cadaver, certa imminere credat, & inde actiones suas moderetur. *Quarta*, dicitur observatio sanitatum, cum adhibentur quædam signa, orationes, certus numerus crucium, sacra verba, &c. velut necessaria, & efficacia ad pellendos morbos

morbos. Idem est de gestatione reliquiarum cum vana circumstantia, v. g. in tali capsula, tot diebus, cum tali herba, &c. *Sanch. c. 40. n. 11. Fill. t. 14. c. 6. n. 157.*

Resp. III. Vana observantia, sicut divinatio, est peccatum mortale ex genere suo. Ratio, tum quia tribuit honorem divinum creaturæ, expectando ab ea, quod à solo Deo expectari debet: tum quia nititur pacto cum dæmone. *Less. Bonac. q. 5. p. 4. & alii.* Nec potest excusari à mortali ex parvitate materiæ: quia simpliciter, & in omni materia, usurpatur cognitio, aut virtus Dei propria: Aliud tamen fieri posse ut non sit mortale, docent *Autr. supra citr. dub. 2. resp. 3. r. ratione ignorantia, si pactum sit implicitum tantum. 2. Si non adhibeatur fides, licet timeatur ira esse, vel futurum, v. dicta de divinatione dub. 2. resp. 3. casu 7. & Less. dub. 8. n. 52. & 66.*

Resp. IV. Vana observantia cognosci potest, 1. Ex insufficientia causæ adhibitæ ad effectum; si nimirum nec habeat naturalem virtutem, nec de supernaturali legitime constet. 2. Ex adjunctione falsæ, vel vana circumstantiæ, ut v. g. si flagellatio fieri debeat certa hora, numero, manu, flagro ferico; si nomina adhibeantur ignota, vel characteres peregrini, verba falsa, vel apogrypha, v. grat. Christum habuisse febres, vel spasmus, &c. Item si ponatur vis in modo scribendi, v. g. Evangelium S. Ioannis à virgine, oriente sole, &c. 3. Si effectus statim evanescat, &c. *Delrio l. 2. q. 5. Sanch. c. 40. n. 42.* Ex dictis resolves.

I, Superstitiosum est 1. Sumere aliquam potionem

nem vel bolum, vel quidvis aliud usurpare, ad scientiam aliquam subito acquirendam. 2. Gestare amuleta, ligaturas; & involucra falsis characteribus consignata contra vulnera, vel subitam mortem, ne possint lædi, vel ne sanguis effluat; vel ad conciliandam invisibilitatem, impenetrabilitatem, amorem, fortunam, nocumenta & maleficia. 3. Ex casu fortuito conijcere de eventu, v. g. sibi aliquid boni vel mali eventurum; ut si manè egrediens pedem offendat, ideoq; domum regrediatur, timens aliquid infausti. 4. Dies aliquos habere tanquam faustos, alios verò infaustos, ideoq; negotium ommittere, v. g. die Veneris nolle ungues præscindere. 5. Fœminarum carminatricum benedictiones & preces ad morbum depellendum adhibere. 6. Projicere statuam alicujus Sancti in flumen ut pluat. 7. Si putentur Missæ non prodesse defunctis, nisi legantur septem, cum septem certi coloris candelis, & septem elemosynis. 8. Si unguento armario, quo gladius inungitur, absens curetur. 9. Si certo festo, v. g. S. Joannis certa orentur, vel festo S. Matthiæ hederæ folia aquis imponantur, ut cognoscatur cui debeant nubere. 10. Si quibusdam precibus, imaginibus, aut characteribus, aut crucibus tribuatur certa & infallibilis vis, v. g. evadendi ab hoste, expellendi morbos, non moriendi sine prævia confessione, non incidendi in infortunium &c. Aliud tamen est, ea per orationes petere ac sperare. *Delrio l. 3. p. 2 q. 4. f. 7. Suar. c. 15. Less. c. 44. d. 3. Sanch. m. 34. & 37. Fill. n. 150.*

II. Superstitiosum non est, 1. Observare lunam,
aut

aut tempora aptiora colligendis herbis, (v. g. die S. Ioannis Baptistæ) purgandis corporibus, cædendis arborib. &c. 2. Verba Sacræ Scripturæ, vel reliquias gestare ad Dei tantum honorem, & sine dictis vanitatibus. 3. Circa templum alicujus certi Sancti ter jumentum circumducere, die alicujus certi Sancti equis venam secare, &c. si scilicet hæc fiant, ut major devotio excitetur, & effectus Sanctorum meritis ascribatur. Aliud tamen esset, si putarentur tales circumstantiæ infallibiles, aut planè necessariae, aut per se efficaces. *v. Nav. in man. cap. 11.* Addit *Laym. ex Caiet.* si homines rudes, bonâ fide & ex devotione, aliquem ritum ab Ecclesia non receptum observent, aliquando in sua simplicitate relinquendos, cum difficulter abducantur ab eo, quod bonâ fide à suis majoribus acceperunt. 4. Nec damnandæ quædam devotiones, quas vocant Novendiales, (v. g. novem, vel ad exemplum S. Gregorii, triginta, vel alium certum numerum Sacrorum celebrare, cum certo numero, & magnitudine candelarum, & similia) si fiant in memoriam alicujus mysterii, v. g. novem mensium, quibus Christus fuit in utero, vel quinque vulnorum, &c. Esset tamen superstitiosum, credere eas preces non prodesse in majore vel minore numero. 5. Multi excusant etiam eos, qui sanant morsus à rabido cane, quod putent illos ad hoc habere gratiam gratis datam: & sic tenet *Nav. in man. c. 1. v. Sanch. Laym. Bon. ll. cc.*

III. Non est illicitum uti virtute rei naturalis, quæ per superstitionem cognita est, modò
e jus

eius observatio aut operatio non pendeat ab
ope Dæmonis. Ratio est, quia licet illa cognitio
malè parta sit, peccatum tamen transit: neq; vir-
tus naturalis ex eo quicquam mali contraxit, v.
Sanch. 2 moral. c. 38. Bon. q. 5. p. 4. Lay. l. 4. t. 10. c. 4.

DUBIUM. V.

Quid sit Maleficium, & quomodo possit tolli.

Resp. I. Maleficium, est vis nocendi aliis, ex
pacto & cooperatione Dæmonis. Differt à Ma-
gia, quòd hæc intendat facere mira; illud autè di-
rigatur ad nocendū, *Tol. 1. 4. c. 10. Fill. t. 24. c. 8. q. 6.*

Resp. II. Maleficium aliud dicitur Amatori-
um seu philtum, cujus usus est ad carnalem a-
morem vel odium excitandum, Dæmone homi-
nis phantasiam commovente, nihil tamen agen-
te in voluntatem. Unde patet, si maleficio sic in-
fecti labantur, eos verè peccare, quia libertas non
aufertur. Aliud dicitur Veneficium, quo alicui
personæ, vel ejus bonis damnum inferitur. *Fill. l.*
6. n. 183. Azor tom. 1. l. 9. c. 26.

Resp. III. Contra maleficia uti licet 1. Reme-
diis petitis ex medicina. 2. Exorcismis, & Sacra-
mentis Ecclesiæ, peregrinationibus, invocatio-
nibus Sanctorum, &c. 3. Destructione signorum
per quæ Dæmon nocet, absq; alio tamen male-
ficio. *Nav. & communiter alij.* 4. Si maleficus li-
cito modo potest maleficium tollere, licet eum
ad id accersere, rogare, imò etiā pecunia induce-
re, vel verberibus, aut tormentis cogere, (non ta-
mè interficere si nolit) *Lugo, Diã p. 8. 7. R. 13.* idq;
etiã si constet eū id facturū per novū maleficiū:
sicuti ex causa licet ab usurario petere mutuū ad
usuram

usuram. Ratio, quia cum habeam jus petendi quod ab illo rectè præstari potest, & est indifferens, imputabitur illius malitiæ, si id malè faciat. *vid. Sanch. lib. de mat. d. 95, n. 11. Fill. n. 192. Less. lib. 2. c. 44. d. 6. contra Delrio 5.* Licet etiam contrariū signum positivum apponere, ex se tamen honestum: v. g. si Dæmon esset pactus cum malefico, se tam diu nociturum, quamdiu maiestriatus se cruce nō signaret, aut lavaret corpus (nam plerūque fit cum tali aliqua conditione, v. g. ut tamdiu daret, quamdiu manet aliqua ligatura, aut res aliqua certo loco defossa) licebit illi se signare, lavare &c. *Suar. Less. lib. 2. cap. 44. num. 45.* Ratio est, quia non est intentio positivè recuperandi fanitatem eo medio, sed tantum tollendi signum, & dissolvendi pactum cum Dæmone. Unde ulterius patet, licere repercutere sagam quæ te tetigit; ea enim repercussa solet noxa cessare, ut habet *Less. loc. cit. & Sanch. lib. 7. de Matrim. di. 95 & 96. 6.* Si maleficus non potest tollere maleficium, nisi per novum, non licet eum ad id inducere: quia id esset inducere ad peccatum, & actui intrinsicè malo cooperari. *Suar. Sanch. Less. &c. ll. cc. 7.* Si dubitetur an possit sine maleficio novum tollere, non licet ab eo petere, ut habet *Laym. lib. 4. tr. 10. cap. 4. num. 9. ex Sanch. & Suar.* quia est periculum peccandi. Facilius autem præsumi potest, eum qui signa posuit, posse ea sine novo maleficio destruere, quàm eum qui non posuit. Unde si hic suam operam offerat, prius erit examinandus de modo solvendi, v. *Laym. hic Bon. d. 3. q. 5. p. 5.*

Quarss.

Quæres. Quomodo Confessario agendum cum Divinatoribus, Magis, &c.

Resp. I. Examinandi sunt, præterquam de variis superstitionibus 1. Quo sine tali superstitioni se addixerint, v. g. an ratione vehementis passionis, tristitiæ, vindictæ, avaritiæ, aut sanctitatis nomen conciliandi, quæ esset sacrilega hypocrisis. 2. De apostasia, idololatria, & hæresi: abnegant enim Christum & Deum; renunciant Sacramentis, habent Dæmonem pro Deo, vel Sancto; nec damnatum putant, aut miserum. & consequenter illius affectus non esse damnandos 3. De blasphemis in Deum & Sanctos; de sacrilegiis: abutuntur enim rebus sacris, ut aqua benedicta, Eucharistia, &c. 4. De luxuria, commixtione cum Dæmone. 5. De damnis proximo illatis. *Suar. Sanch. Fill. Bonac. l. c.*

Resp. II. Monendi sunt, eos teneri. 1. Pactum expressum, si quod habent cum Dæmone, aut commercium abjurare & dissolvere. 2. Libros suos, schedas, ligaturas, aliaque instrumenta artis comburere. 3. Comburere chirographum si habent: si verò solus Dæmon id habeat, non necessariò cogendus est ut reddat; quia pactum sufficienter dissolvitur per pœnitentiam. 4. Damna illata resarcire: ad quod proinde etiam tenetur Filcus, (ubi veneficotum bona confiscantur) uti & hæredes, si ad eos bona deveniant, *Laym. l. c. Suar. to. 1. de rel. l. 2. c. 17. Sanch. l. c. 40. Fill. &c.*

Resp. III. A Parochis moneri & a Confessariis examinari circa hoc præceptum potissimum debent, 1. Opiliones, qui variis dediti esse solent ob-
serva-

servationib⁹, ut gregem suum à lupis, vel scabies, vel aliis in commodis, tueantur. 2. Fabri ferrarii qui circa equos sanandos utuntur verbis, vel ex psalmis, vel ex oratione Dominica desumptis. 3. Rustici, qui ad sananda pecora inanibus & superstitiosis observationibus utuntur, vel recurrunt, ad peritos taliū artium. 4. Vetulæ, quæ circa mulieres laborantes in partu vel ex matrice, vanas & superstitiosas adhibent orationes. 5. Milites, qui deferunt secū sacra nomina, vel orationes, ad certitudinē, quòd in bello vel duello non sint vulnerandi, nunquam aqua, igni, vel subita morte perituri.

CAPUT. II.

De Irreligiositate, ejusque speciebus.

Irreligio, quæ religioni opponitur per defectum, vel tendit directè ad irreverentiam Dei, & est Tentatio Dei, aut periurium; vel tantum tendit ad irreverentiam rerum sacrarum, & est Sacrilegium, aut Simonia. De Perjurio, in secundo præcept. de reliquis hîc.

DUBIUM I.

Quid sit tentatio Dei?

Resp. Tentatio Dei, est dictum vel factum, quo quis explorat num Deus sit potens, sapiens, misericors, aut aliquam aliam perfectionem habeat, *S. Thom. 2. 2. q. 92. a. 1. Sanch. &c.* Ea est duplex, scilicet vel formalis, quando quis expressè dubitans de aliqua Dei perfectione, eam experiri cupit, ut si quis petat miraculum, quo patefiat fidem Catholicam esse veram; vel det se præci-

ricors,

pittem ex turri, ut experiatur an Deus sit misericors, eum eripiendo à læsione: vel est implicita & Interpretativa, quando quis, etsi expresse non intendat Deum tentare, id tamen petit vel agit, quod suapte natura eò referri videtur; ut si quis se committat periculo, à quo vel nullo modo, vel vix possit eripi nisi miraculosè; vel si media naturalia omittat, sperans à solo Deo effectum, v. g. in morbo periculoso respuens medicinam, petensque ac sperans à Deo temerè sanitatem *Nau. c. 11. Less. n. 4.* Item si sine necessitate & causa rudis absque præparatione velit concionari, sperans à Deo sibi suggerendos conceptus, *Suar. Sanch. Less. La. l. 4. t. 10. c. 5.* Unde resolves.

I. Tentatio Dei Formalis est peccatum ex genere suo mortale, in quacunque etiam materia, Ratio, quia includit dubitationem de perfectionibus Dei, quæ in gravem Dei contemptum redundat, vel magnam irreverentiam, curiosius agendo cum Deo quasi cum ludione. *Less. l. 2. c. 45. d. 1. Sanch. l. 2. c. 34. Suar. & ceteri com.*

II. Interpretativa tentatio cui dubitatio illa deest, plerumq; est tantum peccatum veniale, ob imperfectionem actus, ignorantiam, inconsiderationem, vel parvitatem periculi. Imò sæpè nullum est peccatum, quando scilicet justa causa subest, v. g. Dei instinctus, necessitas, vel pia utilitas. *Suar. Tol. Cajet. S. Thom. 2. 2. q. 9.*

III. Si quis in puteum se conjiciat, ad declarandam Dei erga se providentiam, aut supra prunas ambulat, ad innocentiam ostendendam, est interpretativa

tativa tentatio Dei. Uti etiam sunt eæ probationes, quæ fiunt per ferrum candens, aquam ferventem vel frigidam, &c. de quibus *v. Binsfeld. & Delrio l. 4. disq.* Licet enim Deus aliquando tales purgationes miraculosè probarit, id contingit, vel quia Deo inspirante factæ sunt, vel quia innocentes ad eas compulsi sunt liberati. *Ban. d. 3. q. 9. p. 1.*

DUBIUM II.

Quid, & quotuplex sit Sacrilegium?

Resp. Sacrilegium, est violatio rei sacræ, hoc est, dicatæ cultui divino; & peccatum mortale ex genere suo, si opus specialiter repugnet cum rei sanctitate; nõ verò, si generaliter tantũ repugnet, quomodo omnia peccata mortalia generaliter repugnât sanctitati, v. g. templi, ita ut ibi cũ veniali peccato committantur. Est autem Sacrilegium triplex: Personale, quo persona; Locale, quo locus; & Reale, quo res aliæ violantur. *S. Thom. 2. 2. q. 99. a. 3. & ceteri Theologi.* Unde resolves.

I. Personale sacrilegium est percussio Clerici, pertractio ejusdem ad iudicium sæculare; item luxuriosa violatio personæ Deo per votũ castitatis sacratæ de qua *v. infrat. 4. c. 2. de 6. prac. dub. 2.*

II. Locale sacrilegium est omnis actus, quo Ecclesia polluitur ut est v. g. occisio hominis, effusio humani sanguinis, vel seminis, illicita & notoria, sepultura excommunicati, vel non baptizati: item si actus quidam profani fiant in Ecclesia, & repugnâtes, ejus immutati; ut si negotiationes, illiciti concubitus, & spurcicies seditiones, concilia sæcularia, stabulationes equorum, incendia

effra-

effractiones, spoliationes. Item si materia rei sacrae vel Ecclesiae, directè ad profanos usus convertatur: si reus ex Ecclesia velut asylo extrahatur, (nisi tamè sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel enorme maleficio fiducia asyli istuc commiserit.) Denique, si furto auferantur res Ecclesiae, aut ibi depositae. *Laym. c. 7. Bon. q. 6.* Si verò res ablata fuerit per accidens tantum in Ecclesia, v. g. crumena viri divitis, probabiliter non committi sacrilegium, docet *Dian. p. 1. t. 7. R. 27. ex Fagund. & sex aliis, contra Suar. Laym. & c.*

III. Reale sacrilegium est indigna tractatio & administratio Sacramentorum; ut si ministrentur, vel suscipiantur cum peccato mortali. Item profanatio vasorum & instrumentorum sacrorum. v. g. si quis calice utatur in convivio; ornamenta altarium vel Sacerdotum ad usus profanos applicet: intellige de iis, quae consecrari, vel saltem benedici solent: nam ad nuptias, vel communem usum adhibere tapetes, candelabra, pelvim, imò & manutergium, & cetera, quae mediè serviunt ministerio sacro, non esse peccatum, docet *Tambur. expedit. sacrif. l. 1. cap. 2.* nisi fiat ex aliquo contemptu saltem implicito, ut si semper, & indifferenter sic utaris supradictis. Atque idem affirmat de candelis, ramis, aqua, incenso, & similibus benedictis: quòd in modicis istis benedictionibus nò agatur cū tãto rigore ab Ecclesia, ut patet in pane, ligno, carbonibus, &c. benedictis. *v. l. c. §. 3.* Item violatio, vel indigna tractatio sacrarum imaginũ & reliquiarum. Item abusus Scripturae sacrae, v. g. ad stabiliedas haereses, vel res turpes.

F pes.

pes. Item raptura bonorum Ecclesiæ, suppressio
priorum legatorum, vel iurium Ecclesiæ defraus-
datio, &c. *v. Fill. tr. 24. cap. 9. Regim. lib. 19. n. 57.*
Suar.

IV. Peccatur etiam Sacrilegio peccato omni-
sionis, v. gr. si quæ ad sacrificium spectant, ut cor-
poralia & similia, sint valdè immunda. *Bon.*
Euch.

V. In confessione exprimenda est species & ma-
teria sacrilegii. Ratio prioris, quia sæpè diversam
malitiam habet; v. g. percussio Sacerdotis, & for-
nicatio cum eodem. Ratio posterioris, quia et-
iam aliquando auget, & addit malitiam; v. g. si sit
contra Eucharistiam, addit secundùm *Gordonium*
communi violationi rei sacræ aliud peccatum
contra latrariam. Attingere autem nuda manu ca-
lices, patenas, aras, agnos cereos, &c. chrismate
delibuta, non licet sceminis & laicis. Citra con-
temptum tamen non est mortale, si vacua sint, &
si causa subsit, nec veniale. *Suar. Tambur. l. c. §. 1.*
ne causa autem, veniale esse docet, *Suar. Cón. Ep.*
communiter: licet *Tamb. l. c. ex Sa. &c.* contrarium
censeat probabile: uti & si corporalia, vel purifi-
catoria laventur ab iisdem. *v. §. 2.* Cætera au-
tem, quæ Eucharistiam immediatè non contan-
gunt, nec chrismate unguuntur, ut mappas, vestes
Sacerdotales, immediatè contingere omnibus
licet, *Suar. Laym. Tamb. l. c.* ubi ex *Palao, &c.* idem
concedit de reliquiis: sic ut etiam, ut easdè rhe-
clusas penes se habeant, vel laici in publicis
processionibus gestent. Idem docet cum *Laym.*
de pixide sive ciborio, & Lunula benedictis, quæ

do fa-
de ce-
post-
etian-

R
tual-
a. i. l.
men-
tract-
sive
mon-
vel e-
quia
dini-
quis
gat.
stur-
cap.
sit n-
patr-
3. spi-
tura
lis, u-
ter,
mer-

do sacram Eucharistiam non continuerunt. Item de corporalibus, pallis & purificatoriis, quando post sacrum usum lota sunt, ex Laym & Bon. imò etiam ante lotionem, Laym. Tamb. l.c.

DUBIUM III.

De Simonia.

ARTICULUS I.

Quid sit, & quatuorplex?

Resp. Simonia, est studiosa voluntas emendi, aut vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum. *D. Thom. 2. 2. q. 100. a. 1. Laym. l. 1. tr. 10. c. 8. & c.* Dicitur 1. voluntas emendi, & c. quibus verbis intelligitur quivis contractus onerosus, sive venditionis, sive locationis, sive permutationis; aut renunciationis; quia simonia non consistit sine pactione aliqua tacita, vel expressa, & obligatione ex pacto. Quod addo, quia obligatio naturalis quæcunque, ut gratitudinis, sive anctoralis, non sufficit; v.g. quando quis sperat vel intendit tantum, non tamen obligat. *Sa V. Simonia.* Ratio, quia non facit contractum. *vid. Bonac. de Simon. a. 1. q. 6. p. 1. Less. lib. 2. cap. 35. d. 20.* Dicitur 2. pretio temporali, sive illud sit muneris, sive linguæ, ut est laus, vituperium, patrocinium, sive obsequii, & famulatus. Dicitur 3. spirituale, quo nomine intelligitur res supernaturalis ad salutem ordinata, sive sit formaliter talis, ut gratia & dona Spiritus Sancti, sive causaliter, ut sunt Sacramenta, concilio, preces, & sacramentalia; sive sit effectus & usus potestatis super-

naturalis, ut est consecratio, absolutio, dispensatio, benedictio, excommunicatio, electio, praesentatio, confirmatio, collatio beneficii, aliiq; actus jurisdictionis Ecclesiasticae. Dicitur 4. *spiritualium annexum*, ad comprehendendum ea, quae non sunt per se spiritualia, sed ad ea ordinantur, iisque sunt annexa; sive antecedenter, ut jus patronatus respectu beneficii; vasa, & vestes sacrae respectu Sacramentorum: sive concomitanter, ut labor in administratione Sacramentorum, juxta sensum infra dicendum: sive consequenter, ut reditus beneficiorum, qui dantur propter officium spirituale. Unde patet, malitiam simoniae consistere in irreverentia, quae committitur, dum res spirituales instar temporalium pretio aestimantur, & contractibus subjiciuntur: atque esse peccatum mortale ex genere suo, nec veniale fieri posse ex materia levitate: quia nullum donum gratiae, licet parvum, potest vendi sine gravi irreverentia, tum ipsiusmet doni, tum etiam Dei. Potest tamen esse veniale ob actus imperfectionem, & ignorantiam. *Suar. tom. 3. de rel. l. 4. c. 36. Azor. Fill. Lay. l. c. Lay. l. 2. c. 35. d. 1.*

Resp. II. Simonia est triplex: *Prima* dicitur Materialis, cum exterius vel nihil datur temporale, (& dicitur pure mentalis,) vel cum aliquid datur, & dicitur mixte mentalis, cum intentione obligandi ad reddendum spirituale sine ullo pacto externo. *Secunda* dicitur Conventionalis, quae ad ipsum pactum exterius procedit sine reali executione, diciturque Pura, si sistat in mutua conventionem. Mixta autem, si de reali & conventionali aliquid par-

participet, ut v.g. si ex altera tantum parte realiter compleatur. Atque huc reducitur Simonia Confidentiae, cum quis alteri dat beneficium, ut illud sibi vel alteri resignet, vel cum onere dandi certam partem fructuum. Tertia dicitur Realis, quae scilicet utrimque realiter compleatur. v. Less. l.c. d. 6.

2. Simonia dividitur in eam, quae est juris *livini*, estque prohibita propter malitiam suam, v.g. hostiam consecratam vendere; & eam, quae est juris *humani*, estque mala tantum propter prohibitionem. Et sic ab Ecclesia prohibetur, 1. Venditio beneficiorum, secundum id, quod in ipsis temporale est, scilicet quoad jus praecisum percipiendi fructus. 2. Venditio officiorum extrinsecè tantum ordinatorum ad res sacras, v.g. Sacristae, Oeconomi, Advocati Ecclesiae, Thesaurarii. 3. Oblatio pecuniae alicui facta, ut suadeat alteri, ut det beneficium. 4. Pactio de resignando beneficio, vel solvenda pensione, si alter beneficium tibi impetret. 5. Permutatio, & resignatio beneficiorum: item reservatio pensionis ex beneficio resignato: & in casu permutationis beneficiorum, aequatio fructuum, &c. si absque superioris auctoritate fiant: quae si accedat, licita erunt. 6. Acceptio muneris, etiam spontè oblato, pro examine ad Parochiam, ex *Trident. s. 14. cap. 18.* pro collatione ordinum, pro tonsura, literis dimissoriis, ex *Trident. s. 21. cap. 10.* Excipitur tamen decima pars aurei pro Notario, si salarium non habet, & consuetudo permittat. 7. Exactio pecuniae pro admissione ad religionem, non pro statu tantum, is enim spiritualis est,

ideoque jure divino invendibilis ; sed etiam pro onere sustentationis : nisi monasterii tenuitas vel consuetudo contraria excuset, v. *Laym. ult. Aon d. q. 1. & 2. Less. Azor. 3. p. l. 12. c. 14.* dictis resolves.

I. Simonia est, concionari, catechizare, Missam facere pro pretio, nisi excusetur ratione laboris non intrinseci (is enim sacer est, & inæstimabilis, scilicet vel ipsa actio sacra, vel in ea intrinsecus inclusus) sed extrinseci non annexi rei spirituales ut pro labore itineris, vel cantus in Missa, vel ratione alterius incommodi pretio æstimabilis. Ratio, quia illæ actiones ex natura sua ordinantur ad aliquid supernaturale & ad salutem, non autem ad aliquid temporale, sicut doctio quæcunque etiam Theologiæ, quæ pretio æstimabilis est. *Bon. l. c. & Suar. Fill. & c. v. infra l. 6. t. 3. c. 4. Laym. l. 1. §. 4.*

II. Item Simonia est, dare vel accipere pretium pro absolutione à peccatis, censuris, pro dispensatione in voto, juramento, impedimento matrimonii, irregularitate, &c. potest tamen in his aliquid exigi per modum mulctæ ad causam piam applicandæ, *Laym. l. c. n. 10.*

III. Non est simonia, dare aliquid ad redimendam vexam à negante Sacramenta in necessitate. *Suar. Less. Laym.* vel ab inique impediente electionem, vel possessionem beneficii, ad quod jus in re habes. Quod addo, quia si nondum habes jus in re, etsi possis redimere vexam ab eo, qui tantum potest obesse, non tamen ab eo, qui & prodesse & obesse potest. Ratio est, quia non datur tanquam

quam pretium æquivalens rei spirituali, sed ut alter ad officium ritè præstandum inducatur. Nec similiter simonia est, dare stipendium ad sustentationem Clerici etiam divitis, promissis, concionibus, aut de eò etiam pacifici. Ratio, quia non datur tanquam pretium spiritualis officii, sed personæ in alterius gratiam occupatæ: nec pro operatione spirituali, ut spiritualis est, sed ut in alterius gratiam suscepta, proindeq; non est eleemosyna, sed debitum iustitiæ. *Suar, Laym, lib. 4. tr. 10. cap. ult. &c. contra Rich, splv. &c.*

IV. Non est simonia, reddere vel redimere pensionem merè temporalem: quia non fundatur in titulo spirituali: nec refertur in functionem spirituales. Dixi, *temporalem*, quia spiritualis, quæ datur v.g. concionatori, vel coadjutori Episcopi propter officium Ecclesiasticum, in eo que fundatur, nec differt à beneficio, nisi quod non sit perpetua, vendi nequit: mixta verò, ut v.g. quæ datur Parocho seni, vel Clerico pauperi ad sustentationem, non quidem vendi potest, redimi tamen potest, modò obligatio recitandi officium B. V. imposita non extinguatur. Quod intellige, si in loco ubi sit venditio, Bulla sit recepta. Ratio, quia quæ pensionem redimit, non emit jus spirituale, sed extinguit onus temporale solvendi certam summam pecuniæ, *Less. c. 35. d. 21. Suar, c. 26. n. 3. Laym. l. c. n. 46.*

V. Non est simonia juris divini, (etsi quandoque juris humani esse possit) spirituale cum spirituali permutare, v.g. beneficium pro beneficio, reliquias cum reliquiis, &c. vel dare temporale

pro temporali, ut si calicem, vel agnos Dei præci-
 se ratione materiæ vendas: vel dare temporale pro
 spirituali, per modum doni gratuiti: etiam cū spe
 vel intentione excitandi ad remunerationem do-
 ni spiritualis, vel contra. Ratio, quia gratitudo non
 respicit pretium, sed beneficium: nec solvit debi-
 tum iustitiæ, sed antidorale: quo non excluditur
 quin gratis detur. Rectè tamen monet *Suarez*, hu-
 jusmodi dona, ob præsumptionem valde cavē-
 da. Item, donare, promittere, vel legare tempo-
 rale quippiam, sub conditione operis spiritualis
 præstandi, modò non fiat per modum retributio-
 nis, seu commutationis: ut v.g. si parens filio pro-
 mittat munus, si Sacramenta frequentet. Ratio
 quia hîc non intervenit contractus onerosus, sed
 fititur vel in liberali donatione, vel donatione
 sub tali conditione & modo, *Suar. lib. 4. c. 4. Lay.
 l. c. n. 8.*

ARTICULUS II.

Quid sit pœna simonia?

Resp. I. Sola simonia Confidentia, & Realis, in
 Ordine, beneficio Ecclesiastico, & religionis in-
 gressu, pœnas juris ipso facto inducit: licet ob in-
 gressum religionis rarò incurratur, ut dictum, vel
 ob tenuitatem monasterii, vel contrariam con-
 suetudinem receptam. *Suar. c. 56 & 57. Less. d. 23.
 Lay. l. c. 5. 7.*

Resp. II. Ob simoniacam collationem & susce-
 ptionem Ordinum, etiam primæ tonsuræ, incur-
 ritur excommunicatio, & suspensio Papalis. *Less.
 d. 24. Lay. l. c.
 v. 45. Inn. XI.*

Resp.

Resp. III. Ob simoniam Realem in beneficio Ecclesiastico, incurritur 1. Excommunicatio Papalis. 2. Irrita est electio, presentatio, confirmatio, & institutio. Unde talis non facit fructus suos: idque etiam licet à tertia persona taliter provifus id ignoraverit: nisi tamen contradixerit, vel nisi à tertio data fuerit pecunia per fraudem, ut redderetur inhabilis; vel nisi bona fide possederit beneficium per triennium, *Less. l. 2 c. 35. d. 31. Laym. l. 4. t. 10. c. ult. Bon. d. 1. q. 7. pag. 2. num. 20. ex Gomez, Garzia, &c. 3.* Efficitur inhabilis ad idem beneficium, etiam per dispensationem Episcopi obtinendum: aliis tamen beneficiis jure ipso non privat, nec ad talia obtinenda fit inhabilis ante sententiam judicis, *Suar. c. 57. n. 47.*

Resp. IV. Simonia Confidentiae completa dato & accepto beneficio, licet accipiens promissionem vicissim non impleverit, inducit 1. excommunicationem, Papalem utriq; parti contrahenti. 2. Annulat resignationem & collationem beneficii, in quo est commissa; & inhabilitat ad idem postea obtinendum. 3. Privat omnibus beneficiis & pensionibus antè obtentis; non tamen ante sententiam latam. 4. Beneficia sic collata soli Pontifici reservantur, *Less. c. 35. d. 26. Suar. c. 43. Lay. n. 76.*

ARTICULUS III.

An, & cui restituendum, quod simoniacè acceptum?

Resp. Nihil spirituale simoniacè acceptum, præter beneficiū, (sub quo continetur pensio, se-

F 5

cus-

eundem *Bon.* negante *Lessio*) est restituendum. Ratio, quia cætera vel restitui non possunt, ut Sacramenta; vel non sunt restituenda ante sententiam, cum *Canones* aliud non statuerint, et *Lessio* in 68. *Suar. Fill. &c.* contra *Azor. & Laym. Bon. dis. 1. q. 7. p. 3. diss. 2.* Dixi, præter beneficium, quia hoc retineri non potest, etiam ante *Judicis* sententiam; ut patet, tum ex *Cap. Si quis neque*, *quæst. 1. tum ex 2. extrav. Cum detestabile, de Simonia, v. Bon. l. c.* Ubi addit, etiam fructus perceptos esse restituendos; tum quia nullo justo titulo possunt retineri, cum adeptio beneficii simoniacæ, sit ipso facto irrita: tum quia sic expressè habetur in *extr. Cum detestabile, de simonia, v. D. Thom. 2. 2. q. 100. a. 6. Navar. l. 5. Conf. 62. Lessio, c. 35. dub. 31.*

Resp. II. Pretium acceptum pro beneficio, collatione Ordinum, Sacramentorum, & Sacramentalium, si notabiliter excedat id, quod pro sustentatione exigere poterat; item pro admissione ad Religionem, jure positivo restituendum est. Hoc tamen posterius non nisi post latam sententiam, si admissus in monasterium, maneat: quia plerumque ratione alimentorum retineri potest, modo in communem usum convertatur. *v. Bon. l. c. Lessio, l. c. cap. 35. d. 30.*

Resp. III. Acceptum pro beneficio aliave re spirituali, non secuta collatione, jure naturæ restituendum est ei, à quo est acceptum: quia deest titulus retinendi, cum non præstetur id, pro quo est datum. Si verò res tradita sit, simonia utrim-

que
Ecc
pun

P
sim
do

R
con
fa,
qu
qu
ter
ne
q. 1
r. 1

m
vi
fa
au
m

que

que completa, probabilius est restituendum esse Ecclesiæ, & non dantis, quia Ecclesia utrumque punire intendit. v. *Less Lay hic l. c. §. 9.*

TRACTATUS II.

De secundo præcepto Decalogi.

PROHIBET hoc præceptum omnem inordinatam usurpationem nominis Dei, qualis potissimum fit blasphemando, temerè jurando, vovendo & non servando: de quibus hic agendum.

CAPUT I.

Quid, & quotuplex Blasphemia?

RESP. Blasphemia directè opposita laudi Dei, est verbum maledictionis, vel convicii, seu contumeliæ in Deum, sive id fiat attribuendo falsa, sive negando vera, sive tribuendo creaturis; quæ ipsi debentur, sive etiam dicendo vera, sed quæ ad ejus dehonorationem, seu vilipensionem tendant: ut fit per modum ei indignantis, contemnentis, &c. *Ita communiter Doctores. S. Thom. 2. 2. q. 13. Bon. disp. 3. q. 8. Sanch. 2. moral. c. 32. Laym. l. 4. r. 10. c. 6. &c. Unde resolves.*

I. Blasphemat, qui contra Deum infrendens ei, maledicit: item, qui ait se aliquid acturum eo invito: item, qui eum negat, qui seriò jurat per Deos falsos, qui eum vocat Tyrannum, injustum; nolle aut non posse nos juvare, non curare nostra, Dæmonem esse fideliozem, plus posse, non omnia

benè esse ordinata, meliùs in creatione quædam fieri potuisse, aut debuisse, &c. Quæ si quidem quis credat ita esse, & non tantum in ira aut desperatione effutiat, tunc est blasphemia hæreticalis, i. e. cum hæresi conjuncta: quod in confessione est addendum: quia specie differt ab imprecativa, *Hurt. 2. 2. d. 91. f. 21. §. 54.*

II. Revocantur etiam ad blasphemiam alia signa contra Deum, licet verba non adsint, ut spucere in cœlum, infrendere dentibus, &c. Imò etiam sola mente blasphemia interior committi potest, sicut etiam laus mentalis Dei.

III. Blasphemat item, qui in Sanctos, vel sacra, contumeliosus est, intellige, ut Sancti sunt, sive cum habitudine saltem virtuali ad Deum, ita ut moraliter hujus etiam honor censeatur tangi: quia alioqui tantum erit contra dulum, si nimirum contra illos, ut homines quidam in terris fuerunt, dicatur. Quod veniale est, si joco fiat, v. g. si Sanctos Crispinum & Crispinianum voces futores: Joannem & Paulum, eunuchos: grave verò erit, si contemptim, vel ex odio aut indignatione contra Sanctos. Licet verò blasphemix in Deum non admittant parvitatem materiæ; multi tamen admittunt in iis, quæ fiunt contra Sanctos, *Escob. tom. I. ex I.*

IV. Blasphemat item, qui iratus, etsi non contra Deum, sed contra alios aut alia, eadem tamen sermone profert, quæ ex sua significatione aut modo loquendi, ac circumstantiis, important imminutionem divini honoris, aut improprii: licet enim eam non intendat formaliter; quamvis id ex sub-

reptione sæpè fit veniale tantùm, si tantùm materialiter fiat.

V. In confessione exprimendum est, si quis (quod tamen rarò contingit) directè & formaliter Deum inhonorare intenderit, aut ei formaliter iratus fuerit. *Lay. l.c.*

VI. Blasphemat item, qui injuriosè usurpat mēbrum Christi: ut v. g. perdat te Dei sanguis, vulnera; mors Dei, caput, passio, Sacramenta, chrisma, & similia sacra: cum ea nō ad perdendū, sed ad salvandos nos data sint; & communiter in his apprehendant homines magnam Dei, earumq; rerum vilipensionem contineri. *Laym. ibid. n. 27.*

VII. Qui talium verborum consuetudinem habet, tenetur sub peccato mortali seriò conari eam tollere. Quod si facit, & tamen labitur, potest excusari aliquando; eò quòd juramenta ista impetu naturali effusa non sint voluntaria, nec in se, nec in causa, utpote retractata proposito efficaci. *Lay. l. 1. c. 3. n. 6. v. Esob. l. 1. c. 3. n. 36.* Si non conatur, idq; Confessarius nolet, neget ei cum discretionē absolutionem, *Lay. l.c.*

VIII. Interim plurimi excusantur ob inadvertentiam in subita commotione; tametsi non satis excusare videatur, quod quidam ajunt, iis verbis aliud se non intendere, quàm usurpare, tanquam interjectiones significativas iræ suæ: tum quia æquè se possunt assuefacere ad verba alia, & iræ voluntatis significativa: tum, quia tametsi id non possent, nihilominus non videtur licere usurpare ea, quæ ex communi apprehensione aliorum sunt inhonorativa Dei.

IX. Quòd si verò quis in ira contra hominem, non indignando Deo, sed homini tantum, nude nominet mortem Dei, septem Sacramenta, v. gr. ò Dei mors, vulnera, &c. sine scandalo, & sine iis circumstantiis, quibus vilipensio importatur, non sunt blasphemix, sed vana usurpatio nominis divini, hoc præcepto prohibita, & peccatum inter venialia grave, ut *Cajet. & Armilla V. Blasphemia, & Sanch. supra.* Quanquam propter periculum incidendi in blasphemias, & quia rarò abest scandalum, ac nihilominus apud audientes Deus ejusque sacra censentur inhonorari, rarò excusantur, & meritò absterrentur homines à similibus dictis, ut notat *Lay l.c.*

X. In ira imprecari aliis Dæmonem, grandinem, fulgur, &c. etsi multi confundant cum blasphemias, non tamen est blasphemia, sed dira imprecatio: quæ plerumque, (saltem quando dicitur in illos, qui amantur ab irato) ob subitam commotionem & inadvertentiam, ac defectum seriæ voluntatis, non est nisi venialis: quia cum se homines reflectunt, ajunt longè aliter se sentire, ac sensisse, ita ut videantur interjectiones tantum quædam esse ad significandam iram: tamen Christianos parum deceat, tam absurdis interjectionibus uti. *Bon. l.c. ex Navar. Tol. Regis. &c. Baldel. d. 25. n. 10.* ubi etiam censet veniale tantum esse, sibi metipso ex ira dæmonem imprecari, eò, quòd non lædat graviter charitatem. Verùm *Molin, &c.* non audent id excusare à mortali, propter sceditatem, horrorem, & perversitatem. Græve autem est, si subditi Superioribus, filii parentibus

bus, (licet materialiter tantum) sic maledicant; præsertim in faciem: quia est grave contra debitam reverentiam. *Bald. l. c. v. inf. l. 5. c. 3. d. 6.*

XI. In ira usurpare Dæmonem, sine imprecatione non est per se peccatum: assidua tamen ejus nominatio non decet Christianum, & ratione scandali posset esse gravis. *Laym. l. c.*

XII. In confessione exprimenda est qualitas blasphemie; videlicet utrum contra Deum, an Sanctos fuerit: illas enim specie differre est probabile secundum *Suar. Sanch. Reg. Azor. Laym. Dian. tom. 1. R. 50. Lugo d. 15. n. 2. 17.* contrarium tamen tenet *Trull. l. 1. c. 11. d. 2. n. 5.* cum *Dian. p. 1. tr. de circumst. R. 39.*

CAPUT II.

De Juramento.

DUBIUM I.

Quid sit Juramentum?

Resp. Juramentum est invocatio tacita vel expressa Numinis divini, tanquam primæ & infallibilis veritatis, in testem alicujus rei. Hæc autem invocatio in eo consistit, quod jurans, quantum in se est, cupiat ac velit, Deum id quod jurat testari, & manifestare. (si & quando nimirum illi placuerit, sive in hac vita, sive in altera) tanquam, quod ab ipso Deo sit cognitum, & verum. *Ita communiter Doctores, S. Thom. 2. 2. q. 89. a. 1. Bonac. d. 4. q. 1. p. 1. Sanch. 3. mor. c. 1. Laym. l. 4. tr. 4. cap. 1.*
Unde resolvitur.

I. Quoad

I. Quoad forum internum, jurat quisquis interiorius intentionem habet, sive formalem sive virtualem, & invocat Deum in testem, sive his, sive illis verbis ac signis, sive etiam nullis usu sit; ita ut, si quis utatur verbis nullo modo importantibus juramentum, & is tamen ea putet esse juramenta, verè juret; & contra. *Suar. l. 1. c. 1. Sanch. l. 3. c. 1. Laym. l. 4. tr. 3. c. 1.* Quoad forum autem externum quamnam formulæ jurandi rationem habeant, ac proinde, quæ verba licitè usurpari in conversione possunt, patet ex sequentibus.

II. Quando dubium est de jurantis intentione, judicari solet secundum communem acceptationem verborum, quibus est usus.

III. Veram rationem juramenti habent hæ formulæ: *testor Deum, vel invoco Deum in testem. I. tem, Aufß meinen Eyd: bey meinem Eyd:* nisi aliud de usurpantis intentione constet: quia multi ita loquuntur, v. g. *Ich schwere dir ein Eyd: vel bey meinem Eyd/hoc vel illud faciam,* quorum tamen mens non est seriò id jurare, sed tantum iracundè, & gravius affirmare. *Laym. l. c. c. 2.*

IV. Fides à Sacerdotibus loco juramenti exigi solita per eorum consecrationem, uti & formula illa *Principum, bey unsern Fürstlichen Ehren/und Treuen/* etsi non sint juramentum, tamen in foro accipiuntur loco juratæ promissionis; uti & si personis illustribus vel nobilibus dicatur, *bey meinen Adeltichen Ehren/Treuen und Glauben.* *ay. Laym l. 2. cap. 2.*

V. Formulæ hæ, *Deus novit, Deus testabitur suo tempore, coram Deo loquor, Deus novit omnia,*

maia, Deus videt meam conscientiam, censetur tantum narrative proferri, non invocative, (atque adeo non sunt juramenta) nisi aliud constet, aut ex circumstantiis probetur. *Laym. l. c. 4. Bon. q. 1. p. 2. ex Suar. Less. Sanch. &c.*

VI. Non sunt juramenta, quæ dicuntur per modum sponsonis, v. gr. expono caput meum, amputentur mihi aures si ita sit, &c. *v. Sanch. l. c. 2. 42.*

VII. Non verè jurat, qui ut juramentum coactus vitet, dicit se jurare per omne id, per quod potest: quia cum nulla res sit, per quam absq; necessitate jurare licitè possit, censetur per nihil jurare intendisse.

VIII. Non sunt juramenta, (quod Confessarii & Catechistæ moneant, ne ex erronea conscientia peccetur) verè, certè, in veritate, fide boni viri, per fidem meam, fide boni Christiani, vel Sacerdotis, vel Regis; per conscientiam meam, super conscientiam meam, &c. ut habet *Less. c. 42. d. 1. Bonac. l. c.* quia tantum significant illum loqui ex dictamine conscientiæ, & notitia veritatis; nec in testem adducitur Deus. Effet tamen juramentum, dicere, per fidem Catholicam, per S. Evangelium, quia tunc censetur in testem adduci illius fidei & Evangelii auctor. *v. Laym. l. c.*

IX. Non jurat, qui dicit tam verum est, quam sol lucet, quàm hic sedeo, ambulo, &c. Unde etsi comparatio falsa sit, tantum est mendacium, cum nullus in testem invocetur. Idem est, si dicas, quod dico est Evangelium, est instar fidei, est de fide, &c.

X. Quam

X. Quamvis hæ & similes comparationes; (tam verum est, quàm Deus est, quàm Christus est in Venerabili Sacramento, quàm verum est Evangelium: item, tam sum innocens, quàm B. Virgo, vel Franciscus; &c.) communiter videantur continere juramentum cum blasphemia, id tamen non satis apparet, quia nullus in testem invocatur. Neque videtur esse blasphemia, si sit verum, & animus proferentis sit significare tantum similitudinem; ut sensus sit, hoc esse verum suo modo, sicut alterum est verum suo modo. Tum verò esset blasphemia, si usurpans intenderet significare, tantam esse (secundum æqualitatem) in suo dicto certitudinem, quanta est in ea veritate fidei. *Sanch. 2. mor. c. 31.*

XI. Non est juramentum, cum quis jurat per creaturas, in quibus nihil divinæ bonitatis specialiter elucet: quia tunc non censentur adduci cum relatione ad Deum, ut si dicas: juro per hanc barbam; vestem, &c. Censetur autem juramentum, cum fit per creaturas nobiliores, cum per eas tunc accipiatur earum Creator, ut qui in iis singulariter residet, ac relucet, sic v. g. dum juratur per cælum, intelligitur illius habitator; dum per terram, is, cujus hæc scabellum; dum per templum, is, qui ibi colitur, dum per aliquod Sacramentum, is, qui instituit; dum per crucem, is, qui in ea fixus est, dum per Evangelia, ea tangendo aut nominando, is, cujus ea verba sunt, *Bon. q. 1. p. 1. n. 4. ex Suar. Sanch. ll. cc.*

DUBIUM II.

Quotuplex sit juramentum?

Resp. Divisiones aliquot communiter afferuntur, sed tantum accidentales, quæ speciem non mutant, ut in confessione distinguere non sit opus. *Suar. Less. hon. p. 2.* Itaque dividitur

Primo In verbale, Reale, & mixtum; cum videlicet vel verbis fit, vel actione aliqua, ut erectione digitorum, contactu crucis, sceptri; Evangeliorum; vel & verbis simul; & actione corporali; unde vocatur juramentum corporale. *v. Bon p. 2.*

Secundo. In invocatorium seu Contestatorium, & in Execratorium seu Imprecatorium, illud est, quo Deus simpliciter, ut testis invocatur: hoc autem; quo non solum vocatur testis, sed etiam, ut vindex; cum jurans se, vel alium dilectum, vel aliquid sui aut suorum, subjicit Deo puniendum, si falsum dicat: ut; ita me Deus amet, adjuvet; puniat me Deus; faciat Deus, ut hinc nunquam sanus surgam; nec conjugem, nec liberos vivos hodie intuear; tollat me Deus subitanea morte; æternum damnet; super animam meam, &c. in quibus, quando falsò juratur, an sit cõjuncta altera species malitiæ contra charitatem sui; aut proximi, Scholastici controversant. Negat, *Suar. Valent. &c.* quia non solet quis, etiam amico suo tale malum ex animo imprecari, sed potius cogitat Deum non facturum esse. *v. Bon. di. 4. q. 1. p. 2.*

Tertio. In Assertorium & Promissorium. Illud est, quo præterita vel præsentia affirmantur, aut negantur: hoc autem est; quo aliquid futurum pro-

rit-

mittitur. Addunt aliqui Comminatorium; ut v. g. per Deum ego te cædam. Sed hoc referri potest ad promissorium. In confessione non opus est explicare; utrum per Deum, an Sanctos juraris: quia est ejusdem speciei malitia, cum jurans semper intendat Deum adducere in testem, *Suar. Lessic. 42. Lugo d. 16. n. 286.*

DUBIUM III.

An, & quando sit licitum jurare?

Resp. Juramentum, si debito modo fiat, licitum est. Est de fide. Et quidem est actus religionis, ut omnes docent. Tunc autem debito modo fit, cū in eo observantur hæc tria, 1. est iudicium, quod exigit, ut cum discretione, prudentia, consideratione, ac reverentia, non sine necessitate, aut gravi causa fiat. 2. est iustitia, quæ exigit, ut quod juratur sit res iusta, licita, & honesta. 3. est veritas, ut nimirum sit res vera, aut saltem ex gravi ratione putetur esse vera; ita ut, prout ex defectu alicujus horum minor aut major in Deum injuria aut irreverentia redundare censetur; ita quoq; majus aut minus committatur peccatum. *Vnde resolvitur.*

I. Quoad iudicium, si hoc solum desit, ut plurimum est veniale tantum: ut si quis absq; necessitate juret, sive ex levitate quadam animi, sive ex consuetudine. *vid Sanch. l. 3. c. 6. n. 22. Less.*

II. Mortaliter tamen etiam hic, aut venialiter peccari potest, juxta quantitatem negligentiae, quam jurans admittit in investigatione veritatis, vel tollenda consuetudine, *Sanch. n. 10.*

III. Et sic mortalis est status illorum, qui non tol-

tollunt consuetudinem jurandi sine attentione, sitne verum hoc an falsum, quod jurare solent.

IV. Quod ad justitiam spectat, peccat mortaliter, qui jurat se facturum rem mortaliter malam; ut se aliquem interfectorum: quia est gravis irreverentia, divina autoritate se ad peccatum mortale quasi obligare; ita, ut hic duæ malitiæ concurrant: una, quod velit malum; altera, quod ad hoc abutatur autoritate Dei, odientis omne malum. *Bon. l. c. p. 3. Less. l. 2. c. 43. d. 3.*

V. Venialiter autem peccat, qui jurat facere rem venialiter malam, aut vanam, aut inutilem; aut frivolum; cum ibi levis tantum irreverentia censeatur. *Bon. ib. Less. l. c.*

VI. Item peccat venialiter, qui jurat aliquid contra consilia Evangelica, ut se non ingressurum religionem, non daturum eleemosynam, aut mutuum, *Suar. Less. Sanch. Bon. l. c.*

VII. Quod ad veritatem spectat, cum hæc deest, peccatur mortaliter: quia committitur gravis in Deum irreverentia, quippe cum adducatur in testem falsitatis, quasi vel ipse veritatem nesciat, vel velit aut possit decipere, testando falsum. Nec hic excusat levitas materiæ: quia sive hæc sit gravis; sive levis; seria, sive jocosa, æqualiter tamen repugnat Deo testificarifalsum: & tale juramentum dicitur perjurium, *S. Tho. 2. 2. q. 97. a. 7. Less. Sanch. Bon. l. c.* An autem, & quando perjurium possit esse veniale per accidens, *v. Escob. t. 1. c. 3. n. 6.*

VIII. Nec excusatur, qui jurat verum, si is putabat esse falsum; vel qui jurat pro certo, de quo ipse dubitat, et si à parte rei verum sit. *Sotus Nav. Bon. l. c.*

IX. Peccat æquè graviter, qui ab altero exigit juramentum, sciens eum esse p̄jeraturum. Excipe, nisi justa causa, & necessitas exigat; quia tunc perjurium ex sola pejerantis malitia sequitur, nec alter moraliter censetur illius causa, cum utatur suo jure. Quod tamen extra judicium rarò habet locum in privatis personis. *S. Thom. q. 89. Suar. l. 3. c. 13. & 14. Sanch. lib. 3. c. 8.*

X. Non pejeravit, qui juravit aliquid re ipsa falsum, quod ipse bona fide, & cum ratione putavit esse verum.

XI. Excusari subinde quidam simplices à mortali perjurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cum usurpant quasdam formulas juratorias, ut, per animam meam; puniat me Deus. Et sic enim sciunt id vocari juramentum, non tamen apprehendunt, quod jurare sit aliquid grave, & invocare Deum in resem; sed tantum apprehendunt confusam aliquam rationem mali, non tanti momenti, *v. Bon. l. c. Lay. c. 1. 14.*

DUBIUM IV.

An in juramento liceat uti æquivocatione.

Resp. Jurare cum æquivocatione, quando justa causa est, & ipsa æquivocatio licet, non est malum: quia ubi est jus occultandi veritatem; & occultatur sine mendacio, nulla irreverentia fit juramento. Quòd si autem sine justa causa fiat, non erit quidem perjurium, cum saltem secundum aliquem sensum verborum, vel restrictionem mentalem verum juret, erit tamen ex genere suo mor-

tale contra religionem; cum sit gravis irreverentia, ad alterum in re gravi decipiendum usurpare juramentum. Ita communiter DD. v. Sanch. l. 3. c. 6. Bonac. p. 12. Lay. cap. 1. Unde resolvitur.

I. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, quando non rogatus, sed sponte sua jurat, quia tunc tenetur uti vocabulis secundum communem significationem, inquit Tol. l. 4. c. 21. eò quòd non habet rationem æquivocandi.

II. Graviter item peccat, qui utitur æquivocatione, quando juramentum justè exigitur, ut à iudice vel superiore, in re gravi. Bon. l. c.

III. Si autem fiat tale juramentum in re levi, per jocum, & citra inobedientiam, ac notabile damnū alterius, erit tantum veniale; ut probabilitè docet Sanch. lib. 3. cap. 6. contra alios: quia sola discretione sive iudicio caret. v. Bon. l. c.

IV. Licet æquivoce jurare, si juramentum exigatur injustè, ut v. g. si quis exigat juramentum, qui jus non habet, v. g. Judex incompetens: vel si non servet ordinem juris. Item, si exigatur per vim, injuriam, metum, v. g. si vir exigat juramentum ab uxore de adulterio occulto; si latrones exigant à te lytrum cum juramento. Sayr. l. 4. c. 5. & l. 12. c. 17. Less. Trul. l. 2. c. 1. d. 15.

V. Qui exterius tantum juravit sine animo jurandi non obligatur, nisi forte ratione scandali, cum non juraverit, sed luserit. In foro tamen externo potest cogi, ut servet, Sanch. 7. mor. c.

10. n. 11. Trul. l. 2. d. 10.

DUBIUM V.

Qua, & quanta sit obligatio Juramenti promissorii?

Resp. In Juramento promissorio duæ affirmantur veritates: una de præsentis primaria, quod scilicet jurans habeat animum implendi, quod promittit: altera secundaria de futuro, quod scilicet impleturus sit suo tempore, quod promittit, sive promittat Deo, & est votum eum juramento, sive homini, & est jurata promissio humana. Unde oritur obligatio implendi, si rationabiliter possit. *communiter DD. ut Lay. l. 4. t. 3. c. 6. Bon. pag. 7. Unde resolves.*

I. Defectu primæ veritatis jurans verè pejerat mortaliter, si vel non habet animum implendi: sive materia sit parva, sive magna; licita sive illicita: vel si dubitat, an facturus sit necne, quod jurat, vel si putet sibi moraliter impossibile ut impleat, quod promittit: quia quoad istam veritatem præsentem, promissorium ab assertorio non differt: unde nec parvitas materiæ excusat. *ibidem.*

II. Defectu secundæ veritatis verè pejerat is, qui quod promissit, postea non implet, si rationabiliter implere potest. Id solum hic dubitatur, an qui promissit rem exiguam cum juramento, ut v. g. dare alteri unum pomum, vel nummum pro elemosyna, vel castigare prolem, vel inter vendendum nolle se minori pretio vendere, vel nolle primum locum occupare, aut præcedere in ingressu portæ, &c. an inquam sub gravi peccato teneatur hæc servare? Ubi speculativè quidè videtur quod

quod sic, quia verè adductus est Deus, ut testis, quod sit facturus, ergo si sine causa non facit, quantum in se est, facit Deum testem falsum. *Cajetan. Valent. Tolet. lib. 4. cap. 22. alii.* Nihilominus probabiliter alii tenent contrarium, ut *Sanch. v. Lay. supra c. 14.*

III. Illud certum est, quod si ex eo, quod jurasti, tantummodò parum aliquid non serves, non esse grave, v. g. si jurasti te non bibitarum vinum, non peccas mortaliter parum bibendo. *Sanch. t. 1. 4. c. 12. n. 21.* quia tunc excusat parvitas materiæ. Et sic excusantur, qui jurant servare statuta alicujus Capituli, collegii, Universitatis, & c. si postea parvum aliquod statutum violent. Et idem dic de tabellionibus juratis, & aliis ministris justitiæ, ut & de eo, qui ex summa, quam alteri se daturum jurasset, parum tantum detraheret, *Navar. Sanch. vid. Laym. Bona. p. 14.*

IV. Obligaris probabiliter juramento promissorio, etsi extortum à te sit per injuriam, ac metum, ut si oblitus uti æquivocatione, jurasti prædonibus dare lytrum, usurario usuram. *Bec. 2. 2. q. 89. & c.* Negat tamen *Az. tr. 1. l. 11. cap. 7. q. 2.* in materia matrimonii: quia matrimonium coactum metu cadente in constantem virum, nullum est: hinc etiam juramentum extortum de eo contrahendo, videtur relaxatum ipso jure, ait *Cajet. V. perjurium. Suar. c. 9. Sanch. Bon. p. 9.*

V. Obligaris item, etsi juramentum sit errore aut dolo extortum, si dolus vel error versetur tantum circa circumstantias accidentales, non magni momenti: nam si versetur circa substantiam, ut v. g.

si anulum te daturum alteri jures, putans esse ferreum, cum sit aureus, vel circa circumstantiis magni momenti, quibus cognitis non jurasses non obligaris. *v. Sanch. l. 3. cap. 11. n. 41. Suar. &c.*

VI. Non inducit ullam obligationem, si juraveris rem malam, aut vanam, aut inutilem, aut, ut habet *Cajet.* indifferentem, quæ nec ex fine, nec circumstantiis cohonestatur: quia juramentum non potest esse vinculum iniquitatis, aut vanarum rerum ac otiosarum, ad quas Deus non vult nos obligari. *Bon. & communiter. Ubi Nota ex Laym. supra cap. 6.* juramentum non conualescit, etsi talis res illicita & vana, postea mutatis circumstantiis fiat honesta, cum juxta *regulam 18. juris in 6.* non firmatur tractu temporis, quod initio non subsistit.

VII. Nec obligaris implere, si quid jurasti contra consilia Evangelica; ut non ingredi religionem, non dare eleemosynam, &c. *Moli. Sanch. Lay. l. 4. t. 3. c. 6.* Et licet peccaris talia jurando, non tamen peccas non implendo. *v. Cajet. V. perjurium.*

VIII. Teneris implere, nec potes commutare in aliud opus melius; ut v. g. religionem, si aliquando jurasti in utilitatem aut gratiam alicujus hominis, aut aliquorum; dummodò sit inhonestum, & sine peccato impleri possit. Unde v. g. alumnus qui juravit se servituum Principi, aut huic vel illi Ecclesiæ, &c. non potest ingredi religionem sine relaxatione. Excipe tamen, si jurasses Titiam ducere: nam eo casu potes ea relicta ingredi religionem; quia juramentum sortitur naturam actus

actus, cui apponitur: promissioni autem matrimo-
nii hæc tacita conditio inest, nisi ingrediar religi-
onem. *vid. Lay. cap. 6. Bon. d. 4. q. 1. p. 3.*

Resp. II. Juramentum promissorium eandem
habet conditionem, eodemq; modo explicandū
est, quo promissio, vel propositum cui annexum.
Ratio, quia accessorium sequitur principale, ideo-
que quando non obligat promissio, nec obligat
juramentum appositum, *Less. l. 2. c. 42. d. 2. Bon. d.*
4. q. 1. p. 16. Trull. l. 2. c. 1. d. 17. Unde resolves.

I. Titius, qui cum juramento promissit nuptias
Bertæ diviti, sanæ, virgini, bonæ famæ, & c. non te-
netur stare juramento, postquam Bertæ incidit in
paupertatem, infirmitatem, fornicationem, vel
infamiam: quia promissio ipsa nõ obligat eo casu.

II. Qui urbanitatis causa juravit se ante alterū
non sessurum, bibiturum, vel ingressurum domū,
& c. non peccat contra juramentum, si coactus ab
altero prius sedeat, bibat, vel ingrediatur: tum
quia promissio illa vel propositum habet tacitam
conditionem adjunctam (nisi me cogaris) quæ
sublatâ non obligat, & consequenter nec juramen-
tum: tum quia relaxatur ab altero cedente juri
suo. *Bon. l. c. Sanch. Less. Trull.*

III. Qui juravit se servaturum decreta, & regulas,
vel statuta alicujus congregationis, universitatis,
vel Capituli, tantum tenetur servare ea, quæ sunt
in vigore, & quatenus sunt in usu, vel servantur à
majore parte Capituli, nisi tamen aliud constet de
mente jurantis, vel hic voluerit se ad illa impedē-
ter à statutis obligare. Ratio patet, quia promissio
ipsa non aliter obligat. *Trull. l. c. Az. Less. Dian. p.*
2. tr. 6. in R. 39.

IV. Qui juravit se servaturum secretum, non peccat contra juramentum illud detegendo; quod non potest illud celari absq; gravi suo, vel alterius damno: quia ipsa permissio secreti non videtur obligare, nisi hac conditione, (si non noccat)

Sylv. Bonac. Sanch. Trull. l. c.

V. Qui juravit Judici se dicturum, quæ novæ non tenetur revelare occulta. Ratio patet, *Leff. Bon. Trull. l. c.*

VI. Qui juravit se soluturum debitum intra mensem, non tenetur intra illum vi juramenti solvere, si à creditore terminus solutionis prorogatur: quia cum hic cedat juri suo, cessat obligatio promissionis, & consequenter juramenti, *Arz. Bon. Trull. l. c. n. 18.*

DUBIUM VI.

Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit?

Resp. Tales casus præter ea, quæ ex superioribus colliguntur, à *Tol. & Cajet.* recensentur isti I. Si quod bonum erat tempore juramenti, propter circumstantias postea fiat illicitum, vel vanum, vel impeditivum majoris boni, vel melius sit omitti, quam impleri. *Sanch. cap. 15.* II. Si juramentum mutet in opus aliud apertè melius & Deo gratius: id enim quisq; per se potest, ut habet. *Tol. c. 23.* Excipe tamen semper, si quid in hominis commodum jurasses: nec enim Deus illum vult defraudari. III. Si notabiliter mutetur status rei; ut si v. g. ju-

jurasses aliquem punire ista punitione, is autem supplex veniam peteret, & ageret pœnitentiam, posses ei sine perjurio condonare: quia juramentum obligabat servato eodem statu, in quo non pœniteret. *Laym. cap. 9 IV.* Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, maximè, si magis illius destructiva, ut si v.g. ex correctione impœnitentis filii notaretur is magis destruendus, quàm emendandus; aut si turbanda familia; secuturæ rixæ cum uxore, & sic præstet non corrigere. *Regin. lib. 18, cap. 56. Bonac. l. c. p. 14. V.* Si ita ferant conditiones illæ, quas in quovis promissorio juramento tacitè subintelligi, natura & Doctores docent. Tales autem sunt, ut *Laym.* dicit *supra cap. 9.* 1. si potero. 2. salvo jure superioris. 3. nisi res notabiliter mutetur. 4. nisi obligatio tollatur. De quo sequens Dubium.

DUBIUM VII.

Quomodo obligatio juramenti tollatur per irrotationem, dispensationem, commutationem, & remissionem?

Resp. De hoc ex conditionibus jam positis, & potestate superiorum in suos, ac suorum vota, à *Laym. hic c. 11. & aliis communiter* hæc traduntur.

I. Quod spectat ad irrotationem, irritare & annullare potest juramentum omnis is superior, maritus, aut dominus; qui & quomodo irritare potest suorum vota. *Sanch. c. 19. n. 7. Suar. Azor. Fill. l. 25. c. 9. q. 9. p. 17. dub. 6. v. Caput seq.*

II. Possunt & iidem irritare juramenta promissoria, facta in gratiâ hominis, quotiescunq; ipsam

promissionem seu contractum infirmare iis concessum est.

III. Quoad dispensationem, quicumque habet potestatem ordinariam vel delegatam, vel privilegium disponendi in votis, potest in iisdem dispensare, etiam si jurata sint.

IV. Quoad commutationem, eadem est ratio, quæ de dispensatione.

V. Quod attinet ad remissionem, sive relaxationem, iuramentum factum in favorem hominis non potest relaxari, nisi ab eo, cui factum est, aut a suo, & promissa materia subiecta est.

VI. Et is quidem potest remittere, etsi talis favor ei iuratus esset propter Deum; v. g. si quis propter Deum iurasset pauperulam eam ducere, potest ipsa iuramentum illud relaxare, ut habet *Navi. & alii contra Sotum & Sylv.* quia licet iuramentum principaliter factum sit propter Deum; quia tamen executio est in favorem hominis, ab hominis etiam voluntate dependet.

VII. An etiam civilis potestas relaxare possit iuramenta suorum subditorum in temporalibus, quando iusta causa subest, v. g. quia metu, vel per aliam injuriam extorta sunt, controvertitur. Alii negant, alii ajunt, apud *Laym.* Probabile est, quod docet *Sanch. l. 3. c. 12. cum Suar.* non posse relaxare directè, sicut potestas Ecclesiastica, quando dispensat, sed tantum indirectè, v. gr. ratione materiæ: vel supplendo vicem ejus, cui iuratum est, & qui remittere debeat. Plura ad forum externum spectantia circa iuramentum, v. apud *Laym. supra cap. II. Bonac. l. 6.*

CAPUT III.

De Voto.

DUBIUM I.

Quid sit votum, & quotuplex?

Resp. I. Est promissio facta Deo, deliberatè, de bono possibili, & meliori. *D. Thom. 2. 2. q. 88. vid. Sanch. & Lam. l. 4. t. 4.* Unde patet, quod Votum sit actus latræ soli Deo debitus. Quare dum vovemus quiddam Sanctis, sensus est, voveri ea Deo in honorem simul Sanctorum; sicut templa, & altaria ædificamus Deo in eorundem honorem. Porro ex singulis particulis datæ definitionis, multi casus resolvuntur: quos, ut videretur confusio, & consulatur memoriæ, separatis dubiis proponam.

Resp. II. Dividitur Votum I. in Absolutum, & Conditionatum. Illud est, quod fit sine ulla conditione, ut, voveo eleemosynam: hoc autè, quod fit cum conditione, ita ut nisi hac posita non exurgat obligatio, ut, voveo eleemosynam, si sanitati restituar; vel (quod dicitur Poenale) voveo facere disciplinam, si hoc fecero. II. In Solemne, & Simplex. Illud est, quod ut tale acceptatur ab Ecclesia, & sunt hæc duo: votum castitatis, quod majoribus ordinibus annexum est, & votum professionis religiosæ. Simplex autem votum est omne aliud, quod tamen solemnitatem non habet. Ubi sciendum, quod votum solemne reddat personam jure inhabilem ad contractus, vel actus contra votum, ut ad matrimonium, vel dominium

bonorum habendum, prout *vide infra l. 4. c. 1. tract. de statu relig.* Simplex autem tale votum, v. g. castitatis, (excipio, quod in Societ. Jesu emittitur post Novitiatum) aut ingrediendæ religionis, et reddat contractum, v. g. matrimonii illicitum, non tamen invalidum *vide infra l. 6. de matrimonio.* III. In Reale & Personale. Illud est, cum pecunia, vel alia res externa pretio æstimabilis promittitur, ut calix, elemosyna: hoc autem, cum aliqua hominis actio, vel cessatio ab actione, ut votum jejunii, peregrinationis, abstinentiæ à lusu. His aliqui adjungunt Mixtum ex utroque, ut si voveat peregrinationem cum oblatione alicujus rei. *v. Less. lib. 2. c. 40.*

DUBIUM II.

Qua requiratur voti deliberatio, & intentio?

Resp. Cum voti obligatio sit gravissima, requiritur intentio, deliberatio, & libertas perfecta, qua quis liberè & directè in se voluerit promittere, cum animo se obligandi. *Ita Doctores communiter. Less. Bon. d. 4. q. 2. p. 1. Unde resolves.*

I. *Ætas & usus rationis ad vovendum ea sufficit, quæ satis est ad peccatum mortale, perfecto actu humano, & directo in se volitum.* Excipe tamen votum solemne religionis, quod invalidum est ante certam ætatem.

II. *Non obligat votum factum cum semiplena animadversione, vel deliberatione, v. g. ex repentino animi motu, vel consuetudine, lingua mentè præveniente, vel ex calore iracundiæ rationis usum auferente.* *Az. Sanch. Trull. l. 2. c. 2. d. 1. Ubi notat,*

non esse sufficiens iudicium, quod defuerit perfecta ratio, vel deliberatio, si voventem facto voto mox poeniteat: item motum iræ, raro & vix unquam impedire usum rationis.

III. Quod si is, qui scit se vovisse, dubitet, an cum sufficienti deliberatione, & usu rationis, ob defectum ætatis, si quidem vovit ante septennium, votum non obligat, nisi constet de sufficienti rationis usu: quia cum jus in tali non præsumit, & possessio stat pro libertate. Si verò post septenniū vovit, obligat: quia possessio est pro voto, cum præsumatur usus rationis, nisi constet oppositum. Si denique dubitet, utrum ante, an post septenniū voverit, teneri voto vult, *Sancti & Palau*, negat *Dian. &c.*

IV. Vota facta in ebrietate, etiam ante prævisa, & sic volita in causa, non sunt valida, cum non sint volita in seipsis & directè; bonum autem non cõfurgat, nisi ex integra causa: quamvis ad peccatum factis sit voluntarium indirectè, & in causa, *Laym. l. 4. t. 4. c. 1. n. 4.*

V. Vota facta in metu, non incusso ad hoc ipsū, ut votum extorqueretur, valida sunt, quia sunt simpliciter voluntaria, & deliberata: facta autem in metu injustè incusso ad ipsum votum extorquendum, invalida sunt, *ex communi*, nō quia sint voluntaria, sed quia vel jus ea irritat, vel Deus non acceptat, ne det vim injustæ coactioni: Idque sive metus sit gravis, sive levis, dummodo quis formaliter ex solo tali metu voveat, *Suar. de Voto l. 1. c. 8. Sancti Fill. t. 26. c. 1.*

VI. Quoad vota emissa ex errore, si error fuerit

circa substantiam materię promissę; vel circa conditionem substantialem, vel circa finem, sive rationem formalem ac motivum votendi, votum nullum est, ut v. g. 1. Circa substantiam, si quis voveret certum aliquem suum calicem, quem putaret argenteum, cum sit aureus, vel se ingressurum certum monasterium, putans esse Ordinis S. Benedicti cum sit Carthusianorum. 2. Circa conditionem substantialem, si quis v. g. voveret se ingressurum monasterium, ubi putaret religiosam disciplinam, & essentialia religionis servari accurate, & tamen non ita esset, vel si voveret peregrinationem ad limina Apostolorum, putans tantum distare centum miliaribus, cum tamen distarent trecentis. Circa causam finalem, si quis v. g. voveret aliquid in gratiarum actionem, pro sanitate parenti reddita, & is re ipsa non fuisset ægrotus, vel esset mortuus. Et ratio nullitatis talium votorum est, quia hic deficit liber consensus, qui non fertur in incognitum, & nihil est tam contrarium consensui, quam error *Fill. t. 16. c. 1.*

VII. Vota, quę eduntur post Novitiatū, in quocunque approbato Ordine, instar matrimonii carnalis non sunt irrita ob ullum errorem, nisi solum substantialem circa substantiam.

VIII. Si error circa conditionem substantialem sit de re parvi momenti, non redditur votum irritum, ut si iter peregrinationis, quam quis vovit, sit paulo longius, quam putabatur: quia parum reputatur pro nihilo. Item, si error sit tantū circa causam impulsivam, valet votum, quia illa est tantum causa secundaria, qua seposita actus est sufficienter

ter voluntarius secundum substantiam. Neq; talis error in cæteris contractibus actum vitiat: v.g. vovit aliquis peregrinationem Romam, studio colendi Deum, & simul etiam habuit causam secundariam impulsivam, ut inviseret fratrem. quæ putavit esse Romæ, quem etsi intelligat deinde istic non esse, non ideo desinit obligari voto. Et ex his patet, quomodo intelligendum sit, quod dici solet, vota non obligare ultra intentionem voventis. *Sanch. l. 4. c. 2. Less. l. 2. c. 40. d. 2.*

IX. Ad votum non sufficit nudum propositum, licet firmisissimum: quia qui tantum proposuit, non tenetur sub peccato præstare, qui autem promisit, obligatur sub peccato, & nisi præstet, agit contra fidem Deo datam. *Bon. p. 1. Laym. l. c.*

X. Ad votum aliquando sufficit promissio implicita; ut patet in susceptione ordinum sacrorū: ubi licet non dicatur voveo, vel promitto castitatem: votum tamē hoc fit implicite, hoc ipso, quòd sciens Ecclesiam annexuisse iis ordinibus istud votum eos suscipis. An verò, si quis planè id ignoraret, adhuc censeretur vovere ex implicita intentione, dubium est. Aliqui ajunt, aliqui probabilius negant dicuntq; talem teneri ad castitatem, non ex voto, sed ex Ecclesiæ præcepto. *Sanch. de matr. l. 2. d. 27. n. 11. Bon. q. 2. p. 1. & communiter.*

XI. Si quis haberet intentionem promittendi quidem, sed tamen se non obligandi, nullum esset votum, secundum *Navar. Sylv. Sanch. n. 27. Less. l. 2. c. 40. dub. 1. n. 6. Bon. & alios*, contra *Cajet.* quia talis non vult vovere, cum apponat conditionem contra substantiam actus. Unde *Lugo. d. 23. de just.*

sec. 1. Galii, contendunt talem non posse dici promittere. Verum videtur esse quaestio de nomine. Si vero haberet animum vovendi & se obligandi, non tamen implendi, tunc etiam graviter peccaret, & votum esset validum. *Sanch. Fill. Bonac. p. 1. num. 14. Lay. &c.*

DUBIUM III.

Qua requiratur materia voti?

Resp. Ea debet esse possibilis; (cum impossibile nec efficaciter possit intendi, nec ad illud sit obligatio) & non solum bona, sed etiam melior, quam oppositum, sive ejus ommissio: quippe finis intrinsecus voti est, honorare per hoc Deum: id autem non potest fieri, nisi offeratur illi aliquid gratum, gratum autem esse non possit, ut quis obligetur ad relinquendum id, quod est melius. *Sanch. l. 9. c. 7. Laym. Navar. &c.* Unde resolves.

I. Invalidum est votum nunquam peccandi venialiter, cum id moraliter & ordinariè sit impossibile. Aliqui tamen volunt, sic voventem teneri in isto voto ad vitanda mortalia, & venialia graviora, de quo *Scholastici. Navar. c. 12. n. 65. Suar. l. 2. c. 3. Sanch. de mat. l. 9. d. 35.*

II. Invalidum est votum de re vana, vel inutili, vel indifferente, nisi ex circumstantiis, ut sine fiat bona: quia Deo displicet stulta promissio, & hinc eam non acceptat: ac peccat venialiter talia vovens: ut v. g. si quis decidens ex equo, voveat non amplius equum ascendere. *Nav. c. 12. Sanch. 4. mor. c. 7.*

III. Invalidum est vovere mala: & qui vovet mortale, peccat mortaliter; qui autem veniale, cum

ve-

venialiter tantum peccare dicit *Sa, Sylv. &c. V. juramentū*: licet mortaliter peccare velit, *Caj. V. votum, & Less. l. 2. c. 4. d. 5.* quod videtur probabilius.

IV. Invalidum est votū, cui adjungitur finis, vel alia circumstantia mala tenēs se ex parte rei votæ, ut v.g. vovet quis eleemosynam ad obtinendā vanam gloriam, aut impetrandum per eam victoriā injustam, felicē successum furti, adulterii, &c. aut ingratiarum actionem pro successu talis peccati: quia datio eleemosynæ in talem finem, est actio blasphema, quasi Deus peccata promoveat, ideoq. non potest esse materia voti. *Cajet. Nav. l. 12. Sanch. c. 6. Laym. l. 4. t. 4. c. 2. n. 6. Fill. t. 26. c. 5.*

V. Validum autem est, etsi ei adjungatur finis, vel alia circumstantia mala tenens se tantum ex parte voventis; ut v.g. si quis ex vana gloria, aut ex ira erga importunum mendicum, voveat ei dare eleemosynam: quia tunc res ista bona est, quam vovet, licet ipse voveat malè, & cum peccato. *ib.*

VI. Validum item est votum factum ex affectu erga rem bonam, ut bona est, etsi conjuncta cum causa mala: ut si quis voveret eleemosynam, si ex duello evaserit salvus, si non capiatur in furto, si filius sibi nascatur ex adulterio, quod parat, &c. licet enim duellum, furtum, adulterium velle, malum sit, tamen his positis non lædi, non infamari, prolem gigni, mala non sunt, sed Dei dona: & votum non cadit super ista mala, sed super hæc bona, considerata (ut pono) quatenus in se bona sunt. *Navar. Laym. l. c.*

VII. Invalidum est, & veniale peccatum, vovere bonum, quod est impeditivum boni majoris,

ut præsertim sunt vota contra consilia Evangelica; ut v. g. manere in seculo, ducere uxorem, ire ad militiam, facere mercaturam, *Nav. n. 29. Suar. Fill. c. 1. q. 7. n. 5. Sanch. &c.*

VIII. Si tamen aliquod bonum per se, & absolute minus, fieret per accidens majus bonum, tunc talia votare valer, ut v. gr. si quis videret suspensionem ordinum sibi damnosam, *v. Bon. p. 1.*

IX. Matrimonium ordinariè invalidè votetur, quia ordinariè melior est cælibatus. Dixi, *ordinariè*: quia validè votetur. 1. si quis ad hoc obligetur, ut quia sine injuria, aut gravi infamacione sponsæ, vel liberorum ex ea conceptorum, à sponsalibus non potest recedere. 2. si id Reipub. valdè utile futurum existimetur, ut, quia v. g. ex eo spectatur pax inter Principes, conversio hæreticorum, regni tranquillitas. 3. si quis ob fragilitatem, & inveteratam consuetudinem peccandi, ad eò sit pronus ad lapsum, ut prudentes judicent consultum ei esse, ut nober: in quo tamen ultimo *Laym. & alii* dissentiunt *v. Bon. l. c. Fill. n. 6. Nav. Suar. l. c. Laym. n. 22.*

DUBIUM VI.

Quæ, & quanta sit obligatio voti?

Resp. Tanta est, quantam tum quantitas materiæ permittit, tum intentio voventis, qua se vel multum, vel parum, vel absolute, vel cum certa conditione, restrictione temporis, qualitatibus, obligare vult, designat: ita, ut etsi obligatio voti sit juris naturalis, vis tamen ejus pendeat à voluntate, & facto hominis; tanquam prævia conditione,
ut

ut tantum obliget. Ita communiter v. Laym. cap. 3.
Bon p. 5. Unde resolves.

I. In materia levi nemo obligatur sub mortali; quia materia id non permittit. Navar. num. 40. Sanch. l. 4. c. 12. Laym. l. c. v. g. vovisti recitare quotidie Salve Regina: omittendo semel, iterumque, non peccas mortaliter; quia materia est parva. Sanch. lib. 4. cap. 12. Laym. l. c. Az lib. 21. cap. 15. Imò etsi toto anno omittas, esse tantum veniale, eò quòd materiæ istæ parvæ non coalescant in unã, probabiliter docet Diana t. 5. misc. n. 24. x Soto Arag. & Tannero 2. 2. di. 4. dub. 5. contra Valent. &c.

II. In materia gravi etsi quis possit se obligare tantum leviter, communiter tamen censetur se voluisse obligare graviter, nisi aliunde constet. Unde violans tale votum, peccat graviter ex genere suo. v. ibid.

III. Qui postquam gravi voto se obstrinxit, serio deinde dolet, quòd fecerit, nò peccat graviter, modo retineat animum implendi, v. Sa. V. votum.

IV. Qui violat votum de re jam ante præcepta, v. g. qui post votum castitatis fornicatur, debet in confessione addere, quòd votum id habeat, aut quòd Ordines acceperit, si Confessarius nesciat, quia dup' ex tunc est malitia peccati. Suar. c. 6. Less. d. 7. Sanch. c. 5. Fill. c. 2. q. 7.

V. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde, si qui Canones videntur indicare, filium à patre religioni devotum teneri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris semel ratificaverit. Suar. c. 9. San. Lay. c. 3. n. 6.

VI. Cum hæres teneatur solvere vota realia defus-

functi, non tenetur vi voti, sed ex iustitia, sicuti tenetur alia illius debita, legata, & c. solvere. *ibid.*

VII Eodem modo, si communitas aliquid vovit, in quod posteri non consenserunt, non tenetur id servare vi voti, sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis, *v. Laym. hic. c. 3.*

VIII. Cum quis vovet factum alterius, sensus est, se curaturum id eo modo, quo licitè potest, ut v.g. rogando, persuadendo, vel etiã præcipiendo, si sit superior, vel etiam aliquando paciscendo, & suppeditando sumptus. Sic parens, qui filium devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quàm ut conetur eam filio persuadere: sic qui Missas vel peregrinationem alterius curandam, quando stipendium ac sumptus ei perfolvit, non tenetur alium substituere novis sumptibus, si prior non præstet, ad quod se obligavit, *sanch Laym. n. 7.*

IX. Vota personalia non implentur, nisi per voventem: unde qui vovit peregrinationem Romam, v.g. non satisfacit, si conducat alium, neque ad id tenetur, si ipse non possit. *ibid.*

X. Vota realia solvenda sunt ex proprio: unde qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quòd si possit ex suo, & tamen alius, sive rogatus, sive sponte pro ipso velit solvere, id valet: quia tunc quod alter dat, sit ipsius, non autem actio alterius personæ potest fieri alterius, *v. ibid.*

XI. Vota conditionalia non obligant cessante conditione, etiam si ipse vovens causa fuerit, ut conditio non poneretur, dummodo id non impediverit per dolum, vim, aut malitiã: ut v.g. vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet; deinde
sub-

submittit, qui persuadeat, ut non approbet: illo igitur non approbante, non teneris. Imò etsi malitiosè per fraudem, dolum, &c. impediveris, adhuc probabile est, te voto non teneri, ut habet *Lay. c. 6. ex Suar. & aliis*. Interim *Lay.* rectè hic advertendum monet ad intentionem voventis, ut v. g. si filius vovit se ingressurum religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi contradixerit ex se, sua sponte, sibi relictus, &c.

XII. Qui vovit rem certam & determinatam, v. g. hunc calicem, si ea res pereat, non tenetur ad alium, cum id non soleat intendi: si autè eam rem vendiderit, probabilius videtur esse, teneri dare pecuniam, quam accepit: quia qui vovit rem, censetur promittere omnem ejus utilitatem.

XIII. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, ut jejunare hoc, vel isto die, illo transacto, si ve cum culpa, si ve sine culpa ejus, ad nihil tenetur: & neque, si præviderit impedimentum eo tempore superventurum, tenebatur prævenire, cum hæc non soleat intentio voventis esse. *Suar. Nav. lib. 1. v. Bon. p. 5.*

XIV. Qui vovit aliquid sine certo tempore, v. g. peregrinationem, tantum tenetur implere cum commodè primum potest: quia sic moraliter quisque censetur intelligere suam promissionem, ut habita commoditate non nimis diu differat, quamvis minor causa sufficiat ad differendum, quam ad omittendum. *Fill. c. 4. g. 10. Suar. Laym. c. 3. Bon. &c.*

XV. Qui vovit aliquid sine certo loco, v. g. ingredi religionem S. Benedicti, satisfacit intrando quod-

quodecunq; monasteriū illius Ordinis, in quo ser-
ventur substantialia regulæ. Neq; tenetur pro ad-
missione peragere provinciam, sed satis est, adire
loca aliquot non nimis distita, Et satisfecit voto, si
postquam ingressus est, remittatur aut egrediatur
(saltem cum iusta causa, qualis est, v.g. gravis ac-
diuturna tristitia, & anxietas, sive ex natura ipsa, si-
ve aliunde nata. *Escob. ex Sanch. t. 1. l. 4. c. 16. n. 100.*)
ante professionem. *v. Trull. l. 2. c. d. 20. n. 7. & 8.*

XVI. Qui vovit aliquid sine certa qualitate, v.
g. religionē in genere, potest ingredi quamcunq;
etiam laxiorem, modo serventur essentialia, & sit
approbata. Similiter, si quis vovit triticum, &c.
non tenetur dare optimum, quod habet, sed satis
est, (loquendo de obligatione præcisè) ut det,
quod non sit plenè ineptum.

XVII. Qui vovit aliquid sine certa quantitate,
v.g. elemosinam, pecuniam, frumentum, &c. sa-
tisfacit dando quantum voluerit, modo non tam
parum, ut videatur potius irridere suum votum,
quàm implere. Ratio horum omnium petitur ex
intentione voventis, quâ nemo censetur se obli-
gare, nisi ad id, quod commodè potest, & commu-
niter est decens. *Suar. Sanch. l. 4. c. 13.*

XVIII. In dubio de mente voventis, debet fieri
interpretatio secundum verborum, quibus usus
est, proprietatem, vel potius communem & usita-
tam acceptionem. *Fill. t. 26. c. 2. Laym. c. 3.*

XIX. Qui vovit, si ludat chartis, dare decem im-
periales, tenetur secundum *Sanch.* dare toties de-
cem, quoties ludit, quia poena est actui accesso-
ria. Videtur tamen negare, *Laym. l. 4. tr. 4. c. 5. n. 4.*
v. Trull. Dian. p. 5. t. 9. R. 60. DU-

DUBIUM V.

Quot modis tollatur obligatio voti?

Resp. Dupliciter tolli potest: 1. Nullius auctoritate interveniente: idq; vel materiae mutatione; ut si materia ante honesta fiat turpis, indifferens, vel impeditiva majoris boni, ratione novae circumstantiae vel prohibitionis; vel si fiat impossibilis, absolute aut moraliter, vel desitione conditionis, à qua pendebat. 2. Interventu auctoritatis humanae: idq; tripliciter, irritatione, commutatione, vel dispensatione: de quibus sequentibus dubiis. Est communis, *Sanch. l. 4. cap. 24. Less. l. 2. ca. 40. Suar. Fill. r. 26. c. 8.* Unde resolves.

I. Etsi tua culpa materia facta sit impossibilis, inutilis, &c. tamen postquam jam talis facta est, cessat obligatio, & sufficit poenitere de culpa.

II. Si concurrat obligatio duorum votorum impossibilium, implendum est id, quod est praestantius, & Deo gratius; alterum cessat. Quod si verò sit æquale, aut nescias utrum sit melius, implendum est quod prius vovisti, & ruit posterius: si & hoc nescis, libera est electio. *v. Trul. l. 2. c. 2. d. 9.*

III. Si materia voti fiat impossibilis, quoad partem tantum, tunc si commodè talis materia dividi non potest, aut non solet, ad nihil teneris: v. g. vovisti aedificare templum, si totum non potes, non teneris ad partem.

IV. Si verò dividi commodè potest, & solet, manet obligatio ad illam partem, quam potes, ut v. g. 1. Qui non potest jejunare tota hebdomada, potest autè aliquot diebus, ad hoc teneretur. 2. Qui

ma-

matrimonium contraxit, & consummavit post votum castitatis, tenetur non petere debitum, cum eatenus votum ad huc sit possibile (reddere enim debet) *v. Ben. p. 7. §. 1.*

V. Quod si votum dividi quidem possit, sed unum in eo sit principale, reliqua verò accessoria tantum, non per se seorsim intenta, sed dependenter à priori, tanquam illius appendices & modi, tunc si principale fiat impossibile, ruit etiam obligatio accessorii, non autem contra; ut v. g. voti peregrinationem Romam in cilicio, & ibi certialiquid offerre, si peregrinatio impossibilis fiat, non teneris ciliciū ferre, & oblationē mittere, *v. Sanchez. l. 4. c. 10. Bon. d. 4. q. 2. p. 4. §. 4. Trul. l. 2. c. 1. d. 10.*

DUBIUM I.

De voti irritatione.

ARTICULUS I.

An, & quomodo tollatur obligatio voti per directam irritationem?

Resp. Cum non debeat violari cujusquam dominium, ac quilibet dominus possit uti sua libertate, hinc si potestati dominativæ alterius sit subiecta alicujus voluntas, potest is subditi istius omnia vota, qualiacumque sint, ad suum libitum, sine ulla causa, valide irritare directè, hoc est, potest velle & pronunciare, ut illa vota nulla sint, ita ut nullo etiam casu obligatio postea reviviscat (et si peccent, si absque causa irritent, ut docet *Less. l. 2. c. 40. n. 75. Nav. Suar. Fill.*) Porrò hoc jus provenit ex jure positivo, quo datur alicui legitima potestas de-

dominativa in voluntatē alterius. Ita communiter
DD. v. *Sanch. l. 4. c. 24. n. 30. & 31.* Unde resolves.

I. Quivis pater, & in ejus defectu, avus paternus,
tutor imò etiam mater, nō tantum si tutrix sit, sed
etiam in priorum defectu; & secundum quosdam,
reliquis deficientibus etiā magister, vel herus, ut
Suar. Less. d. 10 n. 78. contra *Sanch.* potest directè
irritare vota liberorum impuberum: ut colligitur
ex *cap. Mulier 32. q. 2. c. 1. & 2. 20. q. 1. & ca. Si quis
de reg.* Impubertas autem secundum jura finitur
in masculis, anno decimo quarto completo, in
fœminis duodecimo completo, à die nativitatis
computando, ut *Sanch. l. c. v. Laym. t. 4. c. 2. Bon.
di. 4. q. 2. p. 6. §. 2.*

II. Vota religiosorum (non tamen novitiorum)
etiam sub prædecessoribus emissā, irritare pos-
sunt, directè præter Papam, Abbates, Guardiani,
Priores & Rectores, ac probabiliter etiam Abba-
tissæ, ut habet *Suar. l. 6. de voto c. 7. num. 19. Regin.
l. 18. n. 342. Fill. Bon. l. c. n. 26.* Excipitur tamen vo-
tum transeundi ad religionem strictiorem. v. *Bins-
feld. 3. p. Ench. c. 9. Less. n. 75. Sanch. 6. 24. num. 30.
Bon. l. 5.*

III. Idem potest, secundum *Sanch. lib. 9. de matr.
d. 39.* maritus respectu votorum uxoris: licet pro-
babiliter id alii limitent ad ea vota, quæ mariti ju-
ri præjudicant. *Lay. hic. c. 7. Fill. tr. 26. c. 8. q. 8. Less.
d. 10. n. 83. & d. 15.*

IV. Qui semel votum irritavit, si postea nolit,
non idèo revalidatur, ut v. *Sa. V. Irritatio voti.*

V. Nullus supradictorum potest directè irritare
vota emissā ante subjectionē: v. g. ante matrimo-
ni-

nium: facta verò intra tempus subjectionis, de re implenda post tēpus subjectionis, v. g. in pubertate, vel post obitum mariti, possunt irritare. *Bon. l. c.*

VI. Votum, de quo dubium est, utrum emiserit tempore libertatis, an subjectionis, non posse irritare superiorem, docet *Salas. l. 2. q. 21.* & *Caram. l. 3. cap. 1. d. 1.* Sed contrarium tenet *Suar. Sanchez. Bon. & c. cum Bardi. d. 6. c. 1. §. 28.*

VII. Facta tempore subjectionis, possunt adhuc irritari post illud; v. g. quando filius jam est pubes. Quod verum est, etsi in pubertate ea ratificasset, putans ex errore esse firma: secus tamen, si infirma esse novisset, & independenter à prioribus ratificasset. *v. Less. l. 2. c. 40. d. 10.*

VIII. Supradicti possunt revocare, ac directè irritare vota, etsi semel ea ratificaverint: quia non privarunt se dominio & potestate sua. *v. Suar. de voto l. 6. c. 6.* Quod si tamen id sine causa fiat, erit secundum quosdam peccatum mortale: licet probabilius id neget *Suar. l. c. c. 4.* & *Laym. hic.*

IX. Prælati potest irritare votū subditi, à prædecesore æquali, vel inferiore, confirmatum; non tamen à superiore. *v. de his Bon. l. c. §. 3. Laym. c. 7.*

ARTICULUS II.

Quis vota indirectè irritare possit?

Resp. Si alicui, non quidem voluntas voventis, sed voti materia sit subjecta, ita ut in hanc jus habeat, is tale votum potest irritare, irritatione indirecta; hoc est ejus obligationem suspendere; in quantum suo juri præjudicatur: idq; ex lege naturæ docente, quòd nemo possit alteri promittere ali-

quid

quid in præjudicium tertii *S. Thom. in 4. d. 38. Sum. Less. &c. ll. cc.* Unde resolves.

I. Sic irritare possunt, præter supra nominatos, mater respectu filiorum puberum, quamdiu manent in domo paterna, nec sunt emancipati: item tutor puberis, usq; ad annum vigesimum quintum, in iis, quæ eorum potestati officiant. *Laym c. 7.*

II. Idem potest uxor respectu mariti; v. g. si is voverit longiorem peregrinationem, habitare alibi, cubare seorsim, quæ derogant vitæ sociali, & sui domini, quod habet in corpus mariti. *Less. n. 83. Fill. n. 273.*

III. Item dominus, & domina respectu famulorum; ut si ii voverint jejunium, quo fierent inepti ad obsequia domini: quale votum non est castitatis, vel brevis orationis. *Less. n. 86.*

IV. Item non tantum Pontifex respectu omnium fidelium, sed etiam Episcopi, & Principes respectu subditorum, quando materia illis præjudicat. Denique superiores respectu novitiorum, in iis, qui impediunt novitatus exercitia. *Less. d. 13. n. 8.*

V. Non possunt irritare indirectè vota de re aliàs præcepta, v. g. non furandi; quia nemini præjudicant. Item neque vota implenda tunc, quando materia voti non erit amplius subjecta, v. g. vota servi, implenda, cum erit liber; & conjugis; cum alter erit mortuus.

VI. Potest quis etiam indirectè irritare vota longè ante facta, quam sibi materia subiceretur; v. g. facta à conjugè longè ante matrimonium.

VII. Potest quis etiam vota à se, vel antecessore concessa & confirmata, indirectè irritare, ut patet

ex

ex art. superiore. Excipe tamen, nisi suo jure cessisset, & hanc concessionem subditus acceptasset; ut v.g. in voto castitatis, mutuo mariti, & uxoris consensu facto. Secus tamen esset, si vel sola uxor, vel uterq; independenter ab altero vovisset.

VIII. Vota indirectè tantum irritata reviviscunt, & obligant, quando alteri desinunt prejudicare. *v. de his Bon. p. 7. Laym. c. 8.*

DUBIUM VII.

Quid sit commutatio voti?

Resp. Commutatio est substitutio alterius operis honesti loco ejus, quod voto promissum erat, sub eadem obligatione. Circa quam, ut licitè fiat, traduntur hæ regulæ: *Prima.* Ad commutationem voti requiritur auctoritas Ecclesiastica, 1. quando commutatio fit in paulò minus bonum: quod si notabiliter minus sit, miscetur dispensatio. 2. Quando fit in bonum æquale: licet aliqui tunc putent sufficere auctoritatem propriam. Hæc tamen sufficit ad commutationem in melius; quia in meliori minus continetur. Voco autem melius, quod est tale in ordine ad utilitatem spiritualem voventis, & Deo gratius.

Secunda. Ad commutationem voti in æquale, requiritur causa, licet minor, quàm ad dispensationem: quia dispensatio planè liberat ab obligatione voti; commutatio verò aliud subrogat. Unde si fiat in melius, nulla causa requiritur: si in æquale cum auctoritate superioris, sufficit major in illud propèssio. Si verò dubitetur, an sit æquale, sufficit

ficat notabilis molestia implendo. *v. Less. l. 2. c. 40.*
Unde resolves.

I. Quamvis oratio absolutè sit melior jejunio, non licet tamen propria auctoritate hoc in illam commutare: quia hic & nunc potest jejunium esse Deo gratius; utpote utilius ad bonum spirituale hujus hominis. *Less. d. 16. Sanch. c. 56.*

II. Omnia vota personalia propria auctoritate commutari possunt in votum religionis: imò ipso jure omnia vota realia sic mutantur in professione.

III. Qui habet votum religionis, non potest illud propria auctoritate commutare in susceptionem Episcopatus: tum, quia hic non efficit hominem perfectiorem, quàm religio, licet perfectiorem esse supponat: tum, quia non constat, quòd illud hic & nunc sit Deo gratius: tum, quia sic respondit Innocentius III apud *Bon. in 2. preceptum d. 4. q. 2. p. 7.* Idem docet *Less. l. 2. c. 4. d. 16. n. 103. Azor. Sanch. Laym. l. 4. t. 5. c. 6. n. 15. Palau d. 3. t. 16. n. 2. Fagund. Dian. p. 6. t. 6. R. 92.*

IV. Qui habet facultatem dispensandi, habet etiam commutandi, non tamè contra: quia commutatio est pars dispensationis; qui autem potest majus, etiam minus potest. Qui autem habet facultatem commutandi tantum, non potest mutare nisi in æquale: quod moraliter, & non scrupulose æstimandum est, ut monet *Laym. c. 8.* In qua æstimatione, ait *Cajet.* non negligenda sunt concomitantia, v.g. in voto peregrinationis, habenda ratio non tantum laboris, sed etiam expensarum, quas fecisset. *Suar. Less. v. Bon. p. 7 §. 3.*

V. Si is, cujus votum mutatum est, malit dein-

H de

de implere primum, id potest: tum quia id melius
vel æquale: tum quia in ejus favorem factum est
cum tacita conditione, si ei placuerit. *Less. num.*
97. Sanch. n. 286.

VI. Si voti legitimè à superiore commutata
materia, sive opus fiat impossibile, vel indifferens
non tenetur redire ad prius: quia obligatio extin-
cta est, v. *Laym. Bon. ll. cc.*

DUBIUM VIII.

Quid sit dispensatio, & qui possint dispensare in votis?

Resp. I. Dispensatio est absoluta obligationis
voti condonatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut
valeat, justa causa requiritur; qualis v. g. est 1. Bene-
num Ecclesiæ, vel commune Reipub. 2. Notabilis
difficultas in observatione voti. 3. Imperfectio
actus, vel levitas ac facilitas, ex qua processit
votum. *Suar. l. 6. a. 17. Fill. n. 660. Sanch. l. 4. cap.*
45. v. Bon p. 7. num. 24. Laym. c. 8. num. 5. Unde
resolves.

I. Cum causa non sufficit ad integram dispen-
sationem, partim dispensari, partim commutari
potest. *Bon. l. c.*

II. Prælati videns, ac (cum facile possit) non
contradicens, videtur dispensare, ait *Sa.*

III. Potestas etiam delegata dispensandi in vo-
tis, extendit se etiam ad vota jurata, & juramenta
pia soli Deo facta. v. *Suar. lib. 6. de voto. Sanch. l. 1.*
de matr. d. 3.

IV. Ante voti acceptionem à certa persona
aut

aut Ecclesia, non censetur ei jus acquisitum, ideoque sine eius injuria potest dispensari vel commutari.

Resp. II. Potestas dispensandi convenit omnibus Prælati, qui habent jurisdictionem in foro externo, vel privilegium. *Less. l. 2. c. 40. d. 12. Säch. e. 37. & communiter.* Unde dispensare possunt sequentes: I. Papa, respectu omnium fidelium in omnibus votis. II. Episcopus, respectu suorum subditorum, non autem Parochus: quia tantum habet jurisdictionem fori interni. *Suar. l. c. c. 12.* III. Prælati Regulares exempti, respectu suorum Religiosorum & Novitiorum: idque circa vota, quæ vel in seculo, vel etiam Novitiatu fecerunt. *Less. n. 8. & 107. Sanch. l. 9. de matr. d. 29.* non autem Prælati non exempti, neque Abbatissæ. *Suar. Less. ll. cc.* IV. Ex privilegio Papæ. Confessarii ordinum mendicantium, secundum concessionem & moderationem suorum superiorum, ut notat *Less. d. 13. n. 108.*

Resp. III. Supradicti omnes Papa inferiores possunt dispensare omnibus votis, exceptis quinque soli Papæ reservatis, scilicet Castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, Peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Jacobum Compostellam, & Ultramarina, sive in Terram Sanctam. *v. Bon. Less. Laym. ll. cc.*

TRACTATUS III.

De Tertio & Quarto Præcepto.

CAPUT I.

Quid tertium Præceptum? Memento, &c.

PRæceptum hoc, quatenus vult tempus ali-
quod sanctificari, siue impendi cultui divino
est naturale, & adhuc obligat: quatenus verò tem-
pus id designatur dies Sabbathinus, est ceremoni-
ale, & in N. Test. abrogatum, ac pro eo ab Eccle-
sia designatus dies Dominicus, & festi; præscri-
ptusq; modus colendi, ut quædam opera illis die-
bus fiant, quædam non: hæc prohibentur, illa præ-
cipiuntur. *Bon. Laym. ex D. Tho. 2. 2. q. 122.*

DUBIUM I.

*Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Eccle-
sia prohibeantur?*

Resp. I. Die festo prohibentur omnia opera ser-
vilia, hoc est, quæ & versantur circa materiam ex-
ternam; & vel mechanica & illiberalia sunt, v. gr.
suere, fabricare; vel requirunt tantum laborem cor-
poris, & ab operariis tantum & servis fieri solent.
*Ita DD. communiter v. Lay. l. 4. tr. 7. cap. 1. Suar. Fil.
&c. ex D. Thom. l. c. Unde resolves.*

I. Impertinens est ad rationem operis servilis,
utrum fiat ex lucro, an ex recreatione; ex hac, an
ista intentione, pia, vana & turpi, *Cajet. Suar. Lay.
l. c. &c. contra Syro. & Canonistas.*

II. Impertinens quoque est, siue fiat cum defa-
ctio

tigatione & labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, &c. quia nihil horum mutat naturam operis.

III. Servile non est, ideoque nec prohibendum, festo ludere, choreas ducere, instrumenta musica pulsare, iter facere pedibus, equo, curru, vel navi: unde etiam ad hæc necessaria sunt licita. *Nav. cap. 13. Tol. & Lay. Suar. de fest. c. 27.*

IV. Nec servile est, ducere jumenta sine onere; cum id sit iter facere, ut ait *Fill. hic. c. 9. n. 170.* Ducere autem jumenta, currus, vel navigium onustum mercibus, est servile, *Suar. l. c. Fill. l. c.* Quod si tamen ante festum talia itinera incepta sint, continuatio eorum permittitur, vel ob publicam utilitatem, vel damnum, quod aliàs sequeretur.

V. Item nec servile est, sive gratis, sive pro pretio docere, studere, scribere, transferre: & secundum quosdam, ut *Medinam Lopez & Armillam*, quorum sententiam probabilem docet *Laym* contra *Sa. Fill. Azor & alios multos*, pingere etiam coloribus, (nam de rudibus lineamentis plerique concedunt) terere tamen colores, & non pingere, sed tingere, ut v. g. colorare asseres vel pannos, dealbare parietes, illiberale est.

VI. Videntur etiam excusari posse in typographiis, literarum collocatores, quando post divina collocant neglectum pensum, ut habet *Laym. hic.* Imprimere tamen, servile habetur, *Escob. E. 5. c. 4. Suar. Laym. &c.*

VII. Excusat etiam *Fill. hic. n. 169.* distillationem, quæ sine corporis fatigatione, potius ad experientiam & peritiam fit, quam ex officio, & arte.

VIII. Servile aliqui non putant, (alii contrarium tenent, & excusant per consuetudinem, ad otium aliaque pejoravitanda) venari, *Gran. 2. 2. c. 3. t. 12. d. 4. f. 7. n. 6.* aucupari, militare, gladiari, piscari (saltem in fluminibus recreationis gratia) & similia; piscatio tamen moderata esse debet, *v. Laym. & Fill. tr. 27. c. 9. q. 12. Bon. d. 5. q. 1. p. 2. n. 25. Escob. qui docet, laboriosam, & ex officio, non licere. Similiter quidam excusant puellas ad otium vitandum acu pingentes, Arm. Az. Palaus. Sa. March. v. Dian. p. 5. t. 6. R. 15. & p. 4. tr. 4. R. 62.*

Resp. II. Prohibentur præterea quædam opera non servilia, quæ dicuntur forensia; ut sunt mercatus, placitum iudicium ad mortem vel pœnam, & strepitus omnis judicialis, id est, actiones, quæ ad decisiones causarum, tam civilium, quam criminalium, tam secularium, quam Ecclesiasticorum spectant. *Ita comm. Doct. ex cap. 1. de feriis. Unde resolves.*

I. Festo non licet citare, adducere testes, id est, exigere iuramentum iudiciale: proferre & executam sententiam: quæ si feratur, est irrita. *v. Laym. l. 4. t. 7. c. 2. n. 7.*

II. Nec licet emere & vendere res non necessarias, negotiari publicè vel privatim, inire contractus emptionis, locationis, permutationis, &c. (nisi ex consuetudine, vel aliis iustis causis excusentur) quia intelliguntur nomine mercatus, qui prohibitus est. *c. 1. de feriis. ut docet Bon. ex Suar. c. 13. & Fill. t. 27. c. 10. q. 2. n. 180.*

III. Festo licet excommunicare, dispensare, iudicem privatim informare, advocatum consulere,

con-

consilia conficere, eligere, &c. quia non requirunt
strepitum judiciale. v. *Bon. l. c.*

DUBIUM II.

*Qua causa excusent ab observatione festo-
rum, ob quas opera prohibita
liceant?*

Tales præcipuè sunt septem:

Prima. Dispensatio Episcopi, vel habentis po-
testatem, quasi Episcopalem: ut superiores Religi-
onum, imò & Parochi, quando non datur facilis
accessus ad Episcopum. *Suar. c. 33. Lay. c. 4. num. 2.
Bon. p. 1. n. 20.*

Secunda. Consuetudo: nam sic licent munditiæ
illæ in festis passim haberi solitæ; & præparaciones
deliciarum non necessariorum, ut cupidiarum, pla-
centariorum, & similiarum ciborum artificiosorum: item
emptiones & venditiones recularum parvi mo-
menti. *Bon. l. c. Laym. l. c.*

Tertia. Pietas in Deum: per quam licent opera,
quæ proximè, (non quæ remotè) spectant ad cul-
tum Dei; ut pulsare campanas, circumferre ima-
gines, vel cruces, in supplicatione. Ornare au-
tè, & verrere templa, ac similia, quæ ad ipsū offi-
cium non spectant, si absque ratione in festum
differantur, venialia habentur. *Fill. num. 218,
Bon. l. c.*

Quarta. Charitas erga proximum: per quam li-
cent, & valent actus judiciales pauperum, orpha-
norum, viduarum, & miserabilium personarum,
ne expensis graventur. Sic etiã possunt rusticano-
rum in parvis oppidis, si aliis diebus adesse neque-

ant, causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus & infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. Item emere & vendere rusticis, qui alijs diebus impediuntur. *Laym. c. 2. n. 7. v. Dian t. 1. R. 34.*

Quinta. Necessitas propria vel aliena, corporis vel animæ; si nimirum sine gravi incommodo aut detrimento aliquid omitti non possit. Quomodo excusantur. 1. Judicia, quæ celeritatem requirunt: v. g. si latro sit fugiturus, nisi tunc capiatur. 2. Servi & ancillæ coacti à dominis laborare, ne audentes recusare: quod si tamen frequenter contingat, eos deserere debent. *Suar. Laym. l. c. 3.* Idem & similes reficientes suas vestes, cum id alijs diebus non possint. 4. Pauperes, qui se suasque alere non possunt, operantes privatim, sine scandalo; maximè, quando multi dies festi concurrunt, *Bon. n. 13.* 5. Cocci & culinarii. 6. Pistorum, laniones, & similes in oppidis populosis, & concursu festorum. 7. Chirurgi, & pharmacopolæ. 8. Conflatores ferri & vitri, coctores laterum, calcis, &c. & quicumque, quorum opus semel coeptum non potest interrumpi sine damno. 9. Molitores, & naucleri pendentes à ventis. 10. Piscatores halieum, tinnorum, &c. qui certò tantum anni tempore id possunt. 11. Instauratores fontium, pontium, viarum publicarum, & similium, quæ moram non patiuntur. 12. Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, nuptiis, &c. si aliter fieri non potest, ut satisfaciant. 13. Agricolaë ad cavendum damnum ruri laborantes; ut si ob pluviam imminente[m] segetes vel scœnum congregent, *Bo. n. 13. Fill. n. 211. 14.* Deniq; excusantur etiam merca-

tores, qui clausis tabernis quædam vendunt, cum præsupponere possint, emptoribus ea tunc esse necessaria, nec aliàs commodè emere posse. De supradictis v. *Suar. Fil. Laym. Bon. ll. cc.*

Sexta. Utilitas, non simpliciter necessaria, sed ad communem lætitiã, vel splendorem: sic enim licet in adventu vel ortu principis laborare, ut perficiantur theatra, ignes, vestes, &c. Quanquam monet rectè *Suar.* præstare in hoc casu petere veniam à pastoribus. v. *Bon.*

Septima. Excusat item, saltem à gravi peccato, parvitas operis, seu temporis. Unde grave non videtur una hora laborare, ut habet *Suar. l. 2. de festis c. 32.* maxime, ut notat *Laym.* si labor non sit nimis servilis, & fatigans corpus. Imò durum videtur mortalis damnare, si quis duas aut tres horas impendat, v. *Fil. t. 27. c. 11. q. 1. n. 105.* In forensibus autem & judicialibus, materiæ quantitatem non ex quantitate temporis, sed qualitate operis desumendam, monet *Escob. E. 5. c. 3. n. 14. ex Palao. tom. 1. tr. 9. d. 2. p. 3. n. 4.* Sic grave peccatum esse asserit venditionem rei magni momenti, cum magna solennitate, licet brevi tempore fiat. Quod intellige (secundum supradicta) nisi consuetudo, vel necessitas excuset.

DUBIUM III.

Quæ opera festis præcipiantur?

Resp. Præcipitur I. Auditio concionis: non tamen sub mortali, nisi quatenus quisq; tenetur discere necessaria ad salutem. v. *Trid. sess. 24. c. 4. de*

H 5

re-

reform. Fill hic c. 8. Bon. t. 1. d. 5. q. 1. p. 2. n. 27. Suar. & c. Dixi, nisi quatenus, & c. quia homines rudiores ignorantēs præcipua mysteria fidei, ea præfatum, quæ sub gravi obligatione eos scire teneri, dictum est supra *l. 2. t. 1. c. 1.* tenentur lege charitatis, (si alias commodè addiscere non possint) sub gravi peccato concioni, vel potius catechesi interesse. *Bon. d. 5. in prac. 2. n. 28.* addens eo casu concionem etiam missæ præferendam esse. *Trull. l. 1. d. 4. n. 12. Fagund. & c. 2.* Præcipitur speciali præcepto, obliganti sub mortali, audire missam, hæc morali & humana assistentia, sive præsentia ei interesse. Est communis ex *cap. Omnes fideles, & ex cap. Missas de consec. dist. 3.* contra *Anglum & Rossellam*, qui semel vel iterum negligere, dicunt esse veniale. Obligat hoc præceptum, omnibus fœtis, omnes baptizatos usum rationis habentes: non autem infantes, amentes, vel catechumenos. Ratio primæ partis, quia est universale. Ratio secundæ, quia assistentiam humanam habere non possunt. Ratio tertiæ, quia non sunt Ecclesiæ subiecti, *C. Lugo di. 22. f. 1. & 2. ex Nav. Sanch. & Com.* Unde resolves.

I. Non est obligatio audiendi concionem in Parochia propria: tum quia DD. multi nullum hæc de re præceptum agnoscunt, cum *Trid. sess. 24. c. 4. de ref. dicat, teneri ubi id commodè fieri potest:* tum quia, si qua obligatio fuit, ei derogatum est per privilegia Regularium, & generalem consuetudinem contrariam. *Suar. de reb. t. 1. l. 2. c. 16. Az. Nav. Cened. Zerol. p. 1. v. predic. Trull. l. 2. c. 1. d. 4. v. Barbosa, in Trid. sess. 24. c. 4.* Imò Fratres Prædicatores, & Mi-

& Minores, & qui cum ipsis in privilegiis communicant, concionantes in suis Ecclesiis, quovis anni tempore possunt auditoribus suis concedere 18. annos, & 320. dies Indulg. nomine Papæ. *Dian. p. 4. t. 4. R. 22. ex Rodrig. &c.*

II. Non est obligatio ad audiendam Missam feria quinta & sexta, & Sabbato Majoris hebdomadæ, neq; diebus Rogationum. *Az. Henriq. Suar. d. 88. f. 5.*

III. In die Nativitatis Christi tantum teneris audire unam Missam. *Navar. Suar. Fill.*

IV. Satisfacit, qui recitat sub Missa (ex obligatione) Horas Canonicas, vel pœnitentiam injunctam in confessione, ut contra *Cajet. Sylv. Aug. Armil.* docent *Suar. Sa. Rodrig. Fil. &c.* Ratio, quia duob. præceptis potest simul satisfieri, ut *v. supra l. 1. t. 2. c. 3. dub. 3.* Idem de eo, qui confitetur tempore Missæ, affirmat *Regin. li. 19. n. 14.* dummodo intentionem habuerit audiendi Missam. Negat autem *Suar. d. 88. sess. 6. Azor. c. 7. q. 6. Gordonus C. Lugo l. c.* si quidem possit differre confessionem, nec adsit necessitas præcepti confessionis. Idem dicit *Bonac d. 4. q. ult. p. 11.* ubi contrariam praxin, quorundam excusat, vel ob necessitatem communicandi, vel intentionem audiendi Missam aliam, vel denique ob bonam fidem.

V. Satisfaciunt etiam inservientes Missæ, si recedant allatum necessaria, v.g. vinum, hostiam, thus, &c. quia cum hæc ordinentur ad officium, non censentur abesse: dummodo non recedant ab Ecclesia, vel saltem non longè. *v. Bon.*

VI. Peccat, qui non audit integram missam; &

quidem venialiter, si omittatur parva pars, mortaliter, si notabilis, v. g. media, vel tertia pars, *Laym.* tamen. & alii durum putant, mortalis damnare eum, qui ab Offertorio, usq; ad finem adfit. Additque communiter excusari à mortali, qui audiens à principio Epistolæ, vel secundum alios, Evangelii usq; ad finem; vel ab initio usq; ad Communionem, v. *Bon. c. 1. d. 4. q. ult. C. Lugo d. 22. sec. 1. n. 3.*

VII. Non peccat saltem mortaliter, qui à duobus sacerdotibus successivè duas dimidias Missas audit, ut habet *Nav. c. 21. Sa. Sotus. Henriq. Dian. tom. 1. tr. 3. R. 18 Bon. d. 4. q. ult. p. 11. Hurtado contra Suar. Cón. Fagund.* quia audit integram Missam.

N Ob quam causam est probabile, et si simul audiat, ut habet *Bon. l. c. Hurt. & Dia. contra Reg. Cón. C. Lugo, & c.* quorū sententia videtur probabilior.

VIII. Non satisfacit, qui sub sacro dormit, pingit, docet; vel qui est post murum, aut aliam rem, tali loco, unde nihil audiri, videri, vel notari possit quid fiat: quia non censetur moraliter præsens. Satisfacit tamen surdus, cæcus, & quicumq; (licet post ostium, aut columnam, vel in fenestra, vel procul à templo) ita est præsens, ut ex signis externis colligere possit, quid à celebrante agitur, spectata loci natura, etiamsi ipse per accidens nihil au diat, videat, aut intelligat, sitq; pars per mortalem conjunctionem ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, & est in conspectu altaris, *Bon. l. c.*

IX. Audiens debet esse attentus, saltem virtualiter, & in confuso, ut aliquo modo advertat quid fiat. Hinc si quis nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper advertere possit, quid fiat, licet peccet

accedit ad 53. Inn. XI.

cet irreverentia, non tamen damnandus est mortalis. Imò *Côn. 3 p. q. 83. cū Sylv. Rosel. & Medt.* docet, eum satisfacere, qui voluntariè toto sacro est distractus, modò sibi sit præfens, & cum reverentia externa assistat. Quod probabile esse docet, *Laym. contra Suar. Bon. & alios. v. Côn. l. c. & C. Lugo. n. 26. 27.* Plura de tota hac materia. *v. supra l. 1. tr. 2. cap. 3. dub. 2. 3. & 4.*

X. Præceptum audiendæ Missæ imp'etur quocunque in loco, sive in Parochiali, aut Cathedrali, sive in Regularium Ecclesia, sive in oratoriis privatis, sive extra Ecclesiam audiatur. Ratio, quia Ecclesia tantum auditionem Missæ præcepit, non autem locum; ergò quovis loco impletur. *Toll. l. 9. c. 7. Azor cap 6. Rodrig. Nav. Fill. Nung. Suar. Côn. Bon. d. 4. q. ult. p. 12. n. 4. & plures.* Quæ doctrina licet certa satis sit; nihilominus, quia post omnes supra citatos Authores, à quodam moderno, viro aliàs docto, in dubium vocatur, peculiari dubio examinanda est, nec cui (quia liber obvius est) scrupulus, aut conscientia nascatur erronea.

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in Parochia, Dominicis, & festis majoribus?

Resp. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obligatio. Est communis Authorum (quos *vide superiore dub. casu ult.*) & ut ait *Cæ Lugo. di. 22. f. 1. n. 2.* certa; etsi *Marchantius in Candelabro mystico, t. 4. c. 7.* & in *Resolutionibus moralibus*, in forma ma-

nualis editis *cap. 8.* in dubium vocat, scrupulumque movere conetur. Ratio est. 1. Quia nullum extat ea de re præceptum. 2. Quia *cap. Ut dominicis*, jubetur Parochus ante Missam ejicere eos, qui proprio Parocho contempto; isthic Missam audire vellent; ergò sine contemptu (formali) licet. 3. Quia *cap. Si quis de consec.* jubentur iis, qui habent oratorium domi in majoribus festivitibus audire sacrum in Parochia, vel in civitatibus. 4. Quia universalis fidelium, & ipsorummet etiam Parochorum doctorum, & confessoriorum (qui pœnitentes hac de re non interrogant) consuetudo, id non tantùm, (ut loquitur *Marchantius l.c.*) insinuat, sed manifestè docet. 5. Quia *Trid. Sess. 2. c. 8.* tantùm dicit, populum debere monere, (nò autem teneri) ut frequenter adeant Parochias, saltem Dominicis, & festis majoribus, *v. Fagund. Lugo Barb. Zenedo Trull. l. 3. c. 1. d. 6.*

Neq; obstant, quæ *Marchant.* objicit, ut:

I. Quod jura antiqua decernant contrarium; eò quòd *Sixtus IV. de treuga & pace*, præcipiat, ne Mendicantes prædicent, non teneri audire Missam in Parochia, Dominicis & festis. Nam imprimis ex illo Sixti decreto nihil sequitur; cùm is non dicat teneri, sed tantùm prohibeat, ne publicè prædicetur, non teneri. Cùm enim honestissimum sit, populum audire Missam in Parochia, idque suadere deceat, minimè deceret, id (publicè prætim) dissuadere: nam inde scandala, & proprii Parochi contemptus, sequi possent. Et hoc est, quod Sixtus cavere voluit. Deinde esto antiqua forsàn aliqua jura id habeant, eis posterioribus

rem-

temporibus, per varia privilegia, receptamq; consuetudinem universalem, est derogatum, *Ca. Lugo & ceteri Auctt. citi.*

Nec obstat II. Quòd multos Canonistas eam opinionem secutos asserit. Esto enim olim quidam sic senserint: hoc tamen tempore, post tot & tam ampla privilegia, post tam claram & diuturnam consuetudinem, post Eminent. Cardinalium declarationes, & ipsorum etiam Pontificum nota decreta contraria, (ut *v. sequenti Resp.*) an aliqui id doceant, nescio.

Nec III. Locus Tridentini paulò ante in resp. citatus, quem objicit: ut patet ex ipsis verbis, & declaratione Eminent. Card. Authorumq; communi explicatione.

Resp. II. Episcopus non potest censuris, multis, aliisq; pœnis cogere ad audiendam Missam in Parochia, Est contra *Marchant. l.c.* ubi ait. *Regulares ita communiter respondere, ut privilegiorum suorum simbrias magnificent & dilatent phylacteria: & contra Authorem Parochiani obedientis.* Ratio autem est. Quia, ut ait *Nav.* Episcopus non potest tollere (nec restringere) jus commune, & generalem totius orbis consuetudinem. Ita docent præter *Auth. supra cit. S. Anton. p. 2. tit. 8. cap. 10. §. 1. dub. 4. Sylv. V. Missa Tolet. Laym. l. 4. t. 7. cap. 3. &c. & commun. omnes Theologi, & Canonista moderni: afferuntq; Azor. tom. 1. l. 7. c. 8. q. 6. & C. Lugo d. 22. s. 1.* pro hac sententia declarationem Cardinalium in Triden. quæ expressè habet: *Non posse Ordinarium multis & pœnis cogere ad audiendam Missam, vel Concionem in propria Parochia, et. am in*

*casu negligentia & contumacia. Et si his duobus, tanquam regularibus minus fidat, legere potest eandem declarationem apud Barbosam in Trid. sess. 22. cap. 8. de sacrif. Missæ, & sess. 24. de reformat. c. 4. n. 12. Item Tractatu de officio & potestate Parochi, ubi eandem sententiam Barbosa ipse sequitur, & pro ea supra viginti Authores celebres, partim Theologos, partim Canonistas, quæ Regulares, quæ non Regulares, citat. Vide ejusdem Remissionis in Tridentinum, impressum Ant. v. verpie An. 1644. & Zerolam in praxi Episcopali p. 2. V. Parochia, & p. 1. V. Missa §. 6. Idem disertis verbis confirmat Clemens VIII. Anno 1592. 22. Decemb. decreto suo circa hanc ipsam controversiã Duaci excitatam, quo eã dirimit his verbis. *Præsenti nostro decreto sancimus, licere secularibus, Christiis, fidelibus universis, Missas diebus dominicis & festis aliis majorib. audire in Ecclesiis, tam Fratrum Præd. quã aliorum Mendicantium, nec non etiam Collegii Societ. Jesu, juxta eorum privilegia, & antiquas consuetudines, dummodò id in contemptum parochialium Ecclesiarum non faciant, & tam dictis Fratribus Prædicatoribus, ac Presbyteris dictæ Societatis, quam aliis privilegiatis, quibus id à Sede Apostolica indultum est, idoneis tamen, & ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam Quadragesimali, & Paschali, & quovis alio tempore, confiteri licitè posse, &c. Quòd si verò dicta privilegia, & alia similia clarius cognoscere lubet, inspiciatur, (ut alia taceam) Compendium privilegiorum Societ. Jesu, ubi præter Leonis X. clara sunt verba Pauli III In extran. data Anno 1649. Kal. Novemb, quæ incipit, Licet**

debitum, quò omnibus Christi fidelibus, cuiuscunq; conditionis, qui verbi Dei prædicationibus, in templis ejusdem Societatis interfuerint, concedit, ut ibidem Missas audire, & Sacramenta recipere, liberè & licitè valeant; neq; ad id ad Parochiales Ecclesias accedere teneantur. Porro, ne quis miretur, tam ampla privilegia Regularibus concessa a variis Pontificibus, placebit inspicere eorum Bullas, in quibus reperiet motiva gravissima: aut si nec inspicere lubet, recogitet saltem, Deum ipsum Innocentio III. (dum vidit Ecclesiam Lateranensem jam jam ruituram) ostendisse eam sustentari à S. Dominico, & S. Francisco. Consideret, quòd sicut olim in varias orbis plagas, & in ipsam Germaniam, doctrina Christi, translata est opera Regulariū, ita sine eorum subsidio conservata diu non fuisset, vel saltem minus florisset. Et denique ne Regularibus succenseat quisquam, quòd privilegia sua tueantur, sciendum est, quòd sine consensu Sedis Apostolicæ iis renunciare, aut cedere non possint: *ut v. l. 2. Decret. tit. 43. de arbit. c. 5.* imò etsi faciant, irritum fore, & peccaturos, quia injuriam inferent Ordini, & Ecclesiæ toti.

Nunc ad argumenta Marchantii breviter respōdeo.

I. Affert authoritatem cujusdam P. Capuccini, qui *Parochianum obedientem* scripsit. Et huic quidem me paulò ante sat multas gravesq; authoritates opposuisse existimo.

II. Ait, quorundam Episcoporum praxin esse contrariam, eamque fundari in jure antiquo, & novo. *Trid. l. c. sess. 22. & sess. 24.* ubi dicit; Teneri unumquemq; Parochiæ suæ interesse, ad audiendum

dum verbum Dei, & rudimenta fidei: hæc autem in plerisque locis ruralibus docentur in Missa; ergo etiam ad Missam possunt compelli.

Resp. I. Praxin istam (sic ubi est) paucorum esse, & contrariam praxi communi Episcoporum, in omnibus regnis & provinciis, & insuper Præfatis summi.

II. Praxin istam, nec fundari in jure antiquo, cum illi, (si quod fuit) per privilegia sit derogatus & abrogaverit consuetudo: nec in novo. Tum quia *Trid. l. c.* loquendo de concionibus & catechesi, nullam facit mentionem Missæ: & in poenalibus non valet illatio. Tum quia Tridentinum expresse addit, (quod *Marchantius* in sua citatione omittit, cum tamen ad rem plurimum faciat) *si commodè fieri potest*. Tum quia nec illam quidem obligationem, quoad conciones, esse receptam, ostendit universalis Ecclesiæ consuetudo, eò quod fortè regulariter *commodè fieri non poterat*, ut notat *C. Lugo l. c.* Neque Catechesis communiter docetur in Missa, nisi fortè in pagis, ubi rarius contendunt Regulares cum Parochis de re præsentis. Denique nescio, an non Episcopi, de quibus loquitur, ex numero fortè sint eorum, de quibus Pius V. in Bulla: *Et si Mendicantium*, queritur, quod etsi Episcopi Ordines mendicantes meritò colere, & adjuvare deberent, nõ solum id negligant, verum etiam Concilii Tridentini verbis in parvum sensum detortis, eos incommodis & perturbationibus afficiant.

III. Citat decreta Synodi Leodiensis, & Namurcensis subjungitque: *Quis verò audiat hac con-*
do.

demnare, & Patres istius Synodi, inter quos multi Theologi fuerunt?

Resp. Decreta ista (& si quæ fortè sunt similia) intelligenda esse, ne cum contemptu proprii Parochi audiant sacrum extra Parochiam: aut si que sensum alium habent, non esse recepta, vel usu abrogata. Ita *Aut. citt. communiter*. Videri potest *C. Lugol. c. Barbosa, & Zerol. q. ll. cc. & dignissimus lectu libellus Francisci Fontani, Concianotoris regii, cujus titulus: Responsa, ad quesita cujusdam primarii Pralati, &c.* excusus primum gallicè Nancæi, Anno 1625. postea verò latinitate donatus, & recusus Viennæ Austriæ, typis Michaelis Rictii, Anno 1634. Mitto rationes cæteras, quibus frequentationem Parochiæ (sine obligatione tamen) persuadere conatur; cum eam, utpote honestam imprimis atq; decentem, minimè improbare, sed erroneam tantum conscientiam impedire intendam, ne videlicet cum persuasione obligationis Parochialia, vel cum apprehensione peccati, Regularium templa frequententur.

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione sacri?

Resp. Duæ sunt causæ, quarum altera si adsit, non teneris curare celebrari privatim in portatili cum privilegio, neq; (etsi id consilii sit) preces interim alias loco Missæ dicere, ut habet *Nar. c. 13. Snar. Fill. t. 5. c. 5. q. 11.*

Prima causa est impotentia, vel simpliciter, vel moralis, aut difficultas ex notabili incommodo, proprio vel proximi; corporis, vel bonorum, vel

et-

etiam honoris: quia hæc est mens Ecclesiæ præcipientis instar discretæ & benivolæ matris. *Bon. d. 4. q. ult. p. ult. Nav. Fill. t. 5. cap. 7. q. 11, Suar. d. 85.*

Secunda causa est, quodcunq; motivum rationabile, quo quis bona fide putat se excusari. v. Suar. in 3. p. s. 6. c. 5. Lay, & Bon. l. c. Unde resolves,

I. Excusatur, qui sunt in navigatione, vel carcere, Item in morbo, vel convalescentia, in qua obstitit prodire foras. Item, qui sunt in excommunicatione, vel interdicto; de quo suo loco.

II. Item, qui custodiunt castra, urbem, gregem, infantes, (vel puerum, qui in templo quietus, & sine perturbatione aliorum contineri non potest) vel domum, aut agris solatio sunt, aut coquere debent, & similia curare, quæ omitti non possunt. *Bon. Cõn. n. 86. & 314.*

III. Item, cui periculum est gravis offensionis mariti, parentum, vel dominorum. *Henr. Suar. Fill. n. 227.* Si tamen id ferè semper fieret, de alio medio laborandum esset.

IV. Item, si quis alioqui omisurus esset occasionem commodam itineris, v. g. socios, cum viam ignoret, vel pericula metuat. Alias vero tenetur ad Missam ante iter vel in itinere. *Suar. s. 6. Rodriq. Bon. l. c.*

V. Si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob distantiam, v. gr. unius vel alterius milliaris Germanici, vel etiam minoris spatii, maxime, si via sit molesta, cœlum pluvium. Ubi habenda est ratio personarum, loci, temporis, & consuetudinis. *Bon. Suar. Fill. l. c. Marchant, Resol. past. t. 4. c. 6. n. 7.*

VI.

VI. Si ex consuetudine patriæ fœminæ egredi non soleant tempore luctus, vel etiam post partum, *Sylv. Caset. Fill. n. 229.*

VII. Si quis non habeat vestes statui suo convenientes, *Nav. Henr. Sa. Azor, Bon. l. c.*

VIII. Si quæ ex oculra fornicatione prægnans metuat, ne id advertatur, si prodeat. *Laym. l. 4. t. 5.*

IX. Si quæ sciret, alteri, à quo perditæ amaretur, fecuturam occasionem peccati, si prodiret, *Sa. Fil. n. 227.*

CAPUT II.

De IV. Præcepto: Honora Patrem, &c.

DUBIUM I.

Ad quid teneantur liberi erga parentes?

Resp. Tenentur vi hujus Præcepti, tum genitoribus, tum superioribus, in iis rebus, in quibus quisque, & quamdiu subiectus iis est, amorem, reverentiam & obedientiam præstare; ita ut si notabilis horum defectus sit, in re gravi graviter peccetur: quod facilius fiet respectu parentum, quam aliorum, *Ita communiter v. Fill. t. 18. p. 2. c. 1. Regn. l. 2. c. 1. &c.* Unde resolves.

I. Contra amorem graviter peccat filius, 1. si signa odii parentibus ostendat, & asperè tractet, 2. si torvo oculo ferè semper intueatur, ac ita asperè loquatur, ac si odio haberet, si non subveniat in gravi necessitate spiritali vel corporali. 4. si non impleat eorum testamenta & legata, modò hæres sit. 5. si grave malum, v. g. mortem illis optet. *Na. Regn. l. 20. n. 8. Fill. t. 28. c. 1. q. 3. & 7.*

II. Con-

II. Contra reverentiam graviter peccat filius, 1. Si percutiat etiam leviter, & secundum *Regin.* 2. Si manum ad percutiendum deliberatè attollat. 3. Si graviter contristet. *Regin. l. 20. n. 24. Fill. n. 17. & 18.* 4. Si animo deliberato ad gravem iram provocet verbis contumeliosis, vel talibus, quibus sciat graviter offendendos. 5. Si maledicta, convitia, &c. in eos conjiciat, *Nav. Fill. &c.* 6. Si pauperes despiciat, vel nolit agnoscere, quòd si tamen exterius tantùm dissimulet se nosse, & nolit apud se habere, ex justa causa, dummodo provideat de necessariis, *Bon.* excusat à peccato gravi, eò quòd rationabiliter non sine inviti. 7. Si in foro externo etiam de vero crimine accuset, extra crimen hæresis, prodicionis, vel conjurationis in Principem, cum non est alius corrigendi modus, *v. Bon. d. 6.*

III. Contra obedientiam graviter peccat. 1. si in re gravi sit inobediens circa ea, quæ pertinent ad gubernationem domus, bonos mores, vel animæ salutem. *Fill. n. 20.* 2. si contra voluntatem parentis ducat uxorem se indignam. Indigna autem dicitur, cum qua non potest contrahere sine dedecore juxta suæ regionis usum, non tamen potest exhæredari idcirco. 3. si sine justa causa nolit eam ducere, quam vult parens; maximè si inde sopirentur odia, aut parentum necessitas levaretur. Erit autem justa causa, v.g. si sit impar familia, si infirma, deformis, fatua, vel immorigera. 4. si inconsultis parentibus nubat, ut habet *Sanch.* Potest tamen, ubi consuluit, ipsis invitis prudenter contrahere cum se digna: cum circa electionem status

fit sui juris. *Less. l. 2. c. 40. n. 43. Sanch. l. 4. c. 15. Fill. q. 10. n. 20.* An & quomodo peccent liberi furando parentibus, vid. infra *l. 3. tr. 5. c. 1. dub. 4.* Item, an alienare possint bona, vid. infra *l. 3. tr. 5. d. 2. & li. 3. tr. 5. c. 4. d. 1.*

IV. Tenetur proles alere parentes egentes, aded, ut si in gravi necessitate aliter juvari non possint, teneatur manere in seculo (nisi tamen in hoc illi certum, vel certò valdè probabile periculum salutis immineret) & si religionem sit ingressus, teneatur egredi, & juvare parentes, dummodo eorum necessitas ejus professionem antecesserit. *Fill. q. 5. n. 9. Bon. q. 1. p. 6.*

V. Si verò necessitas post professionem superveniat, si ea extrema sit, tenetur egredi, petita prius, licet non obtenta venia. Si autem sit gravis tantum, in qua ut cunque possint vivere, non tenetur quidem, potest tamen egredi, si Prælati permittat. Quo casu tenetur, in quantum non obstat suo intento, deferre habitum, & observare substantia- lia Religionis: at postquam parentibus subven- tum est, redire. *v. Less. l. 2. cap. 41. dub. 3. vid. & infra tr. 5. c. 1. dub. 4.*

DUBIUM II.

Ad quid teneantur parentes erga filios?

Parentes, quo nomine etiam intelliguntur a- scendentes, v. g. avus, proavus, &c. tenentur gravi obligatione juris naturalis, conservationem & e- ducationem liberorum curare. Circa quod ex *Bon. d. 6. q. 1. Azor. p. 2. l. 2. q. 17. Fill. tr. 28. c. 2. resolvun- tur hi casus.*

I. Gra-

I. Graviter peccant parentes, qui sine justa causa, prolem hospitali, vel locis publicis exponunt, *v. Bon. hic & Fill. t. 21. p. 2. c. 2. & infra tr. 1. c. 1.*

II. Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem: tunc verò tenetur sub gravi peccato, bonam nutricem quærere. *Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Laym.* Item tenetur secundum jura prolem alere ad finem anni tertii: postea educatio usque ad emancipationem spectat ad patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, & mater dives. *Fill. Laym. l. 5. t. 10. cap. 3. Reg. l. 20.*

III. Pater tenetur proli, non tantùm legitimæ, sed etiam (in quo jus civile à Canonico correctum, juxta *cap. Cum haberet*) spurix curare alimenta, hoc est cibum, potum, vestitum, & honestas artes, juxta suum statum: nisi tamen aliunde se alere possit, & non indigeat; deinde etiam dotem filix. Et quidem Clerici, etiam ex fructibus Ecclesiasticis possunt hæc suis spuris præstare. *Fill. l. c. 28. c. 2. n. 28. Laym. l. 5. t. 10. p. 3. c. 5. vid. infra tr. 5. c. 4. d. 5. q. 1.* Hinc peccant, 1. si non adhibeant diligentiam saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantq; hæreditatem secundum suum statum. 2. si bona dilapidando impotentes se reddant, ad liberos honestè secundum statum suum educandos, ac dotandos. *Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Az. Fil. &c.* si sine legitima causa filix dotem negent, (vel filium exhæredent) v. gr. quia vult ingredi, vel est ingressa Religionem, vel quia ipsis invito nupsit, licet se indigno. *Bon. l. c. 5. 2. ex Az. Reg. &c.* vel quia filius ordinem sacrum suscepit. Sicut enim

enim Pater tenetur dotare suas proles pro matrimonio vel ingressu Religionis, ita etiam ad suscipiendos sacros ordines. Neque hæc donatio est revocabilis: imò sic donata non posse computari in legitimam, aut divisionem cum fratribus, docet *Barb. & c. 17*. Contrarium tamen tenet *Mol. & c. cum Dian. p. 8. t. 6. A. 91. & 92*.

IV. Parens tenetur proli subvenire relicta religione, iisdem casibus, quibus proles parenti, quos vid. *superiore dubio cas. 4. & 5*.

V. Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se, vel alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant, 1. Si quantum in ipsis est, non curent ut bonis moribus imbuantur, doctrinam Christianam, seu fidei rudimenta addiscant, pravorum consortia vitent, mandata Dei & Ecclesie observent, Sacramenta frequentent, à peccatis abstineant. *Az. Fill. Bon. l. c. 2*. Si occasiones peccandi ab iis non avertant, vel in locis, aut domibus suspectis habitare permittant. *Trull. l. d. 3. n. 4. 3*. Si consilio, vel exemplo malo depravent. 4. Si non objurgent, puniantque dissolutos: moderate tamen; nam peccant etiam verberando immoderate, v. g. ut notabiliter lædantur. *Sot. Sylv. Bon. l. c. & d. 3. de contract. q. ult. p. 3*.

VI. Tenentur etiam proli relinquere libertatem circa electionem status. Unde peccant, invitos ad matrimoniū vel religionem cogendo, vel abstrahendo. Et quidem *Trid. sess. 25. de Reg. cap. 26. excommunicat cogentes ad monasterium filias*.

VII. Et si frater fratri, vel sorori, saltē in extrema, vel quasi extrema necessitate teneatur subvenire,

I lege

lege tum charitatis, tum pietatis: non tamen est obligatio, quæ inter parentes & liberos, cum non sit ista depêdêtia, v. *Less. l. 2. c. 41. n. 54.* Unde si Professus est in religione, non tenetur egredi, ut succurrat. *Trull. l. 2. cap. 2. d. 24. n. 8. ex Suar. & c.*

Quæres. An filius aliquando possit à Patre privari hæreditate.

Resp. Potest ex justa causa, alias non, eaq; in testamento debet exprimi. *Auth. Sed hodie. C. de inoff. test.* Talis autem censetur,

I. Ingratitudo, (nisi in gratiam Patris redierit ipsumq; pœnituerit ante testamentum conditum) ut si affecit Patrem gravi injuria, vel ejus vitæ infidiatus est, vel manus injecit, vel maleficis se immiscuit. *Bon. d. 3. q. 7. p. 5. ex Cov. Sanch, Azor. Molin. & c.*

2. Si novercam, seu Patris uxorem cognoverit carnaliter: si Parenti furioso, vel carcere detento, noluit succurrere, fide jubendo; si impediverit Patrem testari: si bona Parentum dilapidaverit, cum gravi ipsorum dispendio.

3. Si filia minor 25. annis luxuriosam vitam elegerit, &c. Circa quas.

Nota. Valere has causas, quando filius aliunde habet unde vivat: nam alimentis, ad vitam necessariis privari non potest, cum debeantur jure naturæ, quod à jure civili tolli non potest. *Bon. d. 6.*

q. 1. p. 6. §. 3. ex Sanch. Mol. Azor. Reg. Fill.

Trull. l. 4. c. 1. d. 3. & tom. 2.

l. 7. c. 17.

DUBIUM III.

*Ad quid teneantur tutores, & curatores,
qui parentum sunt loco?*

Tutor (idem est de curatore) tenetur curam gerere pupilli, ejusq; bona ritè, & fideliter administrare. Ratio. Quia in hunc finem constituitur, & assignatur pupillo patris loco. Quare si delinquat, vel notabiliter sit negligens hac in re, peccat graviter, & ad compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur, (& saltem de dolo & culpa lata) imò etiam, si tutoris officium exercet pretio, (quod tamen si ab initio non est constitutum, censetur suscepisse gratis) tenetur etiam de levi culpa, *Bö. de cont. di. 3. q. 19. p. 4.* Unde resolves.

I. Tutor tenetur tueri personam pupilli dum opus est, eumq; moribus imbuere, & benè educare, per se vel alios. *Bon. l.c.*

II. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideoq; (officium tutoris suscipiens) inventarium conficere, alioqui damna ex ejus defectu secuta refarcire: nec licet illi pupillo pecuniæ nimium ad usus inutiles concedere.

III. Tutor (uti & Curator) tenetur conservare omnia jura, bona & actiones pupilli, (vel Minoris) & bona alias peritura vendere, pecuniamq; convertere in emptionem bonorum stabilium, vel in censu, & c. prout fuerit utili? *lb. ex Reb. p. 2. l. 17. q. 1.*

IV. Si tutor, vel curator pecuniam pupilli convertit in suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis, quod inde accepit pupillus, vel Minor. *l.c. Rebel. q. 17.*

V. Tenetur item ad restituendos fructus (deductis expensis) quos ex bonis pupilli percipere poterat, & sua culpa non percepit. *Sylv. V. tutor. §. 4. Rebel. l. c.*

VI. Tenetur nomina debitorum exigere, & debita pupilli persolvere, ita tamen ut quantum fieri potest, bono pupilli consulat. *Sylv. Rebel. ll. cc. Tabiena ib.*

VII. Tutor vel Curator non potest donationes, vel remissiones gratiosas facere de bonis pupillis quia non ad destruendum, sed tuendum est constitutus. *ibid.* Excipe donationem remuneratorem, sic enim potest, v. g. stipendio debito pro liberali servitio aliquid addere, ex liberali donatione. *Moli. Lug. d. 23. f. 10. Sanch. Trull. l. 7. c. 17. d. 8. v. Dian. p. 8. t. 6. R. 17.*

VIII. Denique tenetur (officio finito) reddere rationes: quia hoc onus est commune eorum, qui bona aliena administrant. *v. Bon. de contr. d. 3. q. 19. p. 4. & infra hoc libro, t. 4. c. 3. in appendice ad contractus.*

DUBIUM IV.

Qua obligatio Dominorum & famulorum, aliorumq; Superiorum & inferiorum erga se invicem?

Resp. I. Domini, & Superiores tenentur habere curam famulorum, aliorumque suorum subditorum. Patet ex *1. ad Tim. 1. Si quis suorum, &c.* Et ratio est, quia sunt ipsorum caput, & vices parentum gerunt, ideoq; tenentur quodammodo ad ea demum, ad quæ parentes. Imprimis verò curare tenentur, quan-

quantum in ipsis est, ut fervent præcepta Dei, & Ecclesiæ, *Bon. d. 16. q. 1. p. 8.* Unde resolves.

I. Peccant Domini graviter, 1. Si sine justa causa impediunt famulos, ne festis Missam audiant; vel si festis opera servilia imponant, vel si jubeant ea, quæ sine peccato fieri non possunt, *Nav. c. 14. &c.* Si peccandi occasionem permittant, cum possint impedire: aut si graviter delinquentes non corrigant, vel negligentes necessaria ad salutem non moneant, corrigant, *Bon. l. c.*

II. Peccant item graviter, 1. Si gravibus injuriis afficiant, diabolos, canes, &c. appellent. *Bon. l. c. & Trul. l. 4. c. 1. d. 6. licet Dia. p. 7. t. 7. R. 47.* excuset à peccato talem contumeliam: quòd ex ira & indeliberatione soleat proferri. 2. Si alimenta convenientia non præbeant: mercedem justam (dummodo fideliter serviverint) non solvant, vel differant absq; rationabili causa, *Ibid. 3.* Si ante elapsam terminum temerè domo expellant: in quo casu, (nisi gravissima ex causa id fecerint) tenentur ad solutionem integræ mercedis, *Less. Azor. c. 14. q. 1. n. 117, Regin. Mol. &c. Esc. t. 3. E. 9. n. 33.* 4. Si cum, qui liberos aliosve domesticos, verbis, exemplo, vel moribus pravis corrumpit, & reprehensione non emendatur, è domo non dimittant. *Nav. c. 14. Azor. Trul. d. 61. n. 2.*

III. Herus non tenetur famulo infirmo (quamdiu ægrotat) dare salarium, (nisi in extrema, vel gravi necessitate: tunc enim debet ex charitate) imò sumptus in ejus curationem impensos potest repetere. *Moll. l. 1. t. 28. c. 4. n. 8. Esc. t. 3. c. 9.*

Resp. II. Famuli, cæteri q; subditi, tenentur suis

dominis & superioribus aliquo modo eadem, quæ filii parentibus, nimirum amorem, reverentiam & obedientiam præstare. Ratio patet ex dictis, quia sunt illis, quasi loco parentum, *S. Thom. 2. 2. q. 103. Regin. l. 20. n. 62.* Unde resolves.

I. Peccant famuli graviter, i. Si non laborent, vel serviant fideliter; tenenturque ad compensationem damni, *Molin. Less. l. 2. ca. 24.* 2. Si grave damnum inferant, vel inferri permittant, cum possint impedire. *Navar. cap. 14. n. 22. Fill. t. 28. c. 3. q. 10. Regin. l. c.* Et quidem si damnum illud inferatur, (sive à confamilis, sive ab extraneis) in rebus, quarum cura ipsis commissa est, à restitutione non possunt excusari, *Molin. Less. l. 2. ca. 23. d. 10. n. 65. Fill. t. 36. c. 6. q. 9. n. 114.* 3. Si absque gravissima causa discedant à domino ante terminum elapsum: ultra hunc verò manere tenentur, etiamsi morbo impediti servire aliquamdiu non potuerint, *Mol. l. c. Regin. n. 517. Escob. E. 7. n. 50.* 4. Si domino in rebus magni momenti non obediant. *Bon. l. c.*

II. Famuli non peccant; si sustentationem, vel mercedem justam domino negante, utantur compensatione occulta. *Molin. l. c. Fill. tr. 36. ca. 6. q. 3.* dummodo tamen alius modus non sit impetrandi; nec plus accipiatur, quam debetur, neque scandalum, aut aliud incommodum grave timeatur. *v. Bon. de restit. d. 2. q. ult. p. 2. n. 16.*

III. Similiter pro obsequiis, ad quæ non tenebantur, præstitis, (si quidem illa non gratis & liberaliter, sed animo mercedis exhibuerint) licere ex rebus domini accipere compensationem, quæ aliter obtinere non possit, docet *Nav. c. 17. n. 108.*

Less.

Less. l. c. Plura de his v. infra t. 5. c. 1. d. 4. & c. 3. d. 10.
& Bon. d. 6. q. 1. p. 8.

DUBIUM V.

Quid teneantur Conjuges erga se mutuò, vel
hujus praecepti?

Resp. Uxor in iis, quæ spectant ad domus gubernationem, & bonos mores, tenetur obedire marito, hic verò uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. Ratio est, quia maritus est caput, & uxor commembrum. Nav. c. 14. n. 20. Tol. Fill. t. 28. c. 9. q. 6. n. 144. commun. Unde resolves.

I. Conjuges peccant 1. Si debita intentione non contrahant matrimonium. 2. Si sine dispensatione prætermittant proclamationes. 3. Si Sacramentum matrimonii in statu peccati mortalis recipiant. 4. Si utantur matrimonio contra naturam, vel modo indebito, vel cum periculo abortus. 5. Si debitum sine justa causa negent. 6. Si cum periculo pollutionis ractus habeant impudicos.

II. Peccat graviter uxor, 1. Si maritum rixis, vel aliter verbis ad gravem iram, vel blasphemiam provocet. Fill. l. c. n. 145. & Bon. 2. Si quid notabile expendat contra voluntatem viri, & consuetudinē foeminarum similis status, nisi tamē ex paraphernalibus, si habet. 3. Si spreto viro sibi imperium vendicet. 4. Si nolit sequi virum domicilium mutantem, dummodo possit sine periculo vitæ, & salutis, & contrariū nō sint pacti, & maritus post nuptias non sit factus vagus. Nav. Tol. Bon. p. 7. v. infra t. 5. cap. 1. d. 4. 5. Sine sufficiente indicio malè

judicet de mariti incōtinentia. 6. Si sine justa causa debitum neget, v. infra l. 6. 7. Si se ingerat in administrationem domus sine justa causa, qualis est, si v. g. maritus prodigus bona familiæ dilapidet. *Sylv. Trul. c. 1. d. 4. n. 18.*

III. Peccat graviter maritus, 1. Si verbis contumeliosus, vel infamatorius afficiat uxorem. 2. Si impediatur illam circa præcepta Dei vel Ecclesiæ, sine justa causa. *Sayr. l. 7. c. 7. Nav. c. 14.* Si verò impediatur, etiam sine causa, circa ea bona, quæ consilii tantum sunt, ut est confessio, communio, &c. communiter tantum peccat venialiter, nisi constet, quod magnam ex iis utilitatem percipiat, *Sayr. Fill. Bon. q. 1. p. 7. Trul. 3.* Si cædat graviter, moderatè tamen castigare verbis, vel etiam ex gravi causa moderatis verberibus, habita ratione conditionis & status, quandoq; potest. 4. Si alimenta neget, nisi tamen uxor à consortio mariti propria culpa discesserit. 5. Si negligat gubernationem domus, & rem familiarem. 6. Si uxori non cohabitet, vel sine justa causa diu absit. 7. Si cum possit alimenta non procurret, v. *Fill. n. 140 & 141. Nav. c. 14. n. 19. Tol. l. 5. c. 2. Sanch. l. 10. de matr. di. 18. n. 16. Bon. p. 7.*

DUBIUM VI.

Quæ obligatio Parochorum erga suos?

Resp. Curatus, sive Parochus jure divino tenetur,

I. Residere in sua Parochia. *Trid. sess. 23. c. 1. de refor. Bar. de off. Paroch. ca. 8. n. 1.* alioqui in conscientia fructus non facit suos, teneturque pro rata absentia restituere fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ.

Po.

Potest tamen ex justa causa & licentia Episcopi ad breve tempus abesse, v. Nav. c. 25. Az. t. 2. l. 2. c. 4. Possen. Barbos. Trul. l. 4. c. 1. d. 8.

2. Tenetur administrare Sacramenta, quoties & quanto cum periculo. v. infra & Bon. t. 1. d. 4. q. 5 p. 2. Poss. Barb. ll. cc.

3. Orare pro populo, & celebrare, ut populus audiat Missam: quam etiam teneri cum eidem applicare diebus saltem festis, & aliquot aliis, docet Tol. l. 3. c. 5. Sed negat Suar. Cón. in 3. p. q. 83. a. 1. d. 11. cum nullo jure id cautum sit. v. Bon. q. ult. Barb. l. c.

4. Docere populum, concionando, arguendo, &c. per se vel alios, Tol. l. 5. c. 5. Poss. Barb. Trul. ll. cc. v. supra.

5. Tenetur singulis diebus Dominicis, & festis solennibus populo doctrinam Christianam explicare, per se vel alium, ut constat ex Trid. Sess. 24. c. 4. de ref. idque sub gravi obligatione etiam juris divini, ob summam necessitatem, propter quam eos ab Episcopis, aliisque Prælatibus ad id cogi posse sub pœna excommunicationis, (omnesque alios, ut eam audiant, discant & sciant) docet Trul. l. 1. c. 1. d. 4. n. 7. & 8. Baldel. to. 2. l. 1. d. 48. ex Sanch. Pala. Barb. &c.

6. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam habere, peccata corrigere, &c. de quibus Poss. Reg. 1. 2. l. 20. c. 5 f. 3. Barb. c. 7. v. supra.

DUBIUM VII.

Qua obligatio Præceptorum & discipulorum?

Resp. Inter Præceptores (idem est de pædagogis)

gis) & discipulos est quodammodo eadē obligatio, quæ inter parentes & liberos: *Vnde resolves.*

I. Discipuli peccant. 1. Si Præceptoribus & pædagogis non exhibeant honorem & reverentiam. 2. Si non obediant in rebus pertinentibus ad studia, & bonos mores. 3. Si eos convitiis, vel contumeliosis verbis traducant. 4. Si negligenter student, scholarum aut studiorum tempore lusui vacent, vel otio. 5. Pecunias parentum dilapident, vel inutiliter expendant. 6. Malo fine studeant. 7. Gymnasii sui leges, vel Academiae statuta (si quidem ea ad peccatum obligent) non servant. 8. Scientias superstitiosas aut veritas addiscant, vel libros prohibitos legant. 9. Stipendium debitum doctori suo non solvant, cum possint, *v. Nav. c. 13. & 21. Fil. tr. 28. p. 2. c. 10. q. 1.*

II. Magistri & pædagogi peccant, 1. Si peccata discipulorum dissimulent, & non corrigant, quando possunt. 2. Profectum eorum in literis non sedulo promoveant. 3. Non doceant bonos mores. 4. Si ex proposito falsa doceant, ut vera, vel superstitiosa & saluti noxia. 5. Non studeant ipsi, ut officio satisfaciant. 6. Si stipendium exigant majus justo, vel quàm Gymnasii leges, aut consuetudo permittat. 7. Doctoratus insignia negent dignis, vel indignis conferant, quod *Nav.* dicit esse mortale, præsertim in Theologia, Jure Canonico, Civili, & Medicina: nam in Philosophia fortè veniale tantum esse censet *Caj. V. Doctoratus.* 8. Si discipulis malo sint exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, & qui aliis perniciosi sunt, ad scholas admittant, vel ex his non dimittant. *v. Trul. l. 4. cap. 1. dub. 11.*

TRA-

TRACTATUS IV.

De V. & VI. Præcepto.

CAPUT I.

Quid Quinto Præcepto prohibeatur?

Non occides.

Prohibetur hominis occisio, mutilatio, verberatio, aliaque similis affectio injusta; de qua quæritur, quæ & quando sit injusta?

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum?

Resp. Absque divina autoritate non licet seipsum directè, & ex intèntione occidere. Ratio, quia est contra charitatem sui, & fit injuria Reipub. & Deo, qui est solus directus & absolutus Dominus humanæ vitæ. Dixi 1. *absq; autoritate Divina*, propter Samsonem & quosdam Martyres, qui seipsos occiderunt, vel ex divina inspiratione, vel inculpata ignorantia. Dixi 2. *directè*: quia indirectè quandoq; licet se occidere, h. e. aliquid facere vel omittere, ex quo præter intentionem mors certò sequatur: quia præceptum conservandi vitam, utpote affirmativum, non semper obligat, sed potest omitti propter bonum finem, necessitatem, vel magnam utilitatem, *S. Thom. 2. 2. q. 94. v. Fill. hic t. 29. c. 4. q. 5. & Bec. 2. 2. t. 3. c. 7. q. 8.* Unde resolves.

I. Miles potest, imò tenetur persistere in statione, etsi moraliter certus sit se occidendum. *C. Lug. d. 10.*

d. 10. q. 1. Item posse ad evertendam turrim hostilē, aut perdendos hostes, pulverem incendere, et si sciat se obruendum, uti & navem mergere, vel incendere, ne hostis ea potiatur cum gravi Reipub. damno, docet *Lessl. 2. c. 9. n. 32. Fagund. tom. 1. l. 5. c. 11.* Similiter licet se objicere telo, vel ictui, ad servandam vitam Principis, amici ad mortem injuste damnati vices subire, *Lessl. 1. c. 9. n. 10.* vel in naufragio tabulam cedere, ex *Tol. Lessl. cit. Lopez. 2. p. c. 65.* Item servire peste infectis, vel ad fugiendum incendium ex alto se præcipitem dare, cum certo periculo mortis, *Lessl. & Fill. l. La. 2. c. 1. n. 3. C. Lug. di 10. f. 1.* Ubi tamen everfionem illā turris & combustionem navis (si quidem nulla sit spes evadendi) timidè, & non nisi ex gravissima, v. g. boni publici causa, videtur concedere, *vid. n. 51. 52 & Mald. rum 17. 3. cap. 1. dub. 19. Dian. p. 5. tr. 4. Res. 26. Fagund. p. 5. c. 11. n. 6. & seq.*

II. Etsi virgini non liceat ad castitatem servandam directè se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se exponere, etiam pro sola integritate corporali, licet rationabiliter præsumere se non censuram: quia integritas ista magni æstimatur: *v. Laym. c. 1. n. 3.*

III. Reo licet non fugere, imò etiam sponte se sistere judici plectendum, licet positivè se ipsum perimere non possit, etiam si à iudice id ei committatur, *v. Lessl. c. 9. d. 6. C. Lugo d. 10. de iust. f. 1. n. 38. contra Vasq. 1. 2. d. 173. c. 3.*

IV. Etsi Carthusianus in extrema ægritudine possit servare vitam vescendo carnibus, idq; probabiliter ei tum liceat, (atq; aded non peccet, qui

in scio præberet cibos ex carnibus, *Sanch. Dia. p. 8. r. 7. R. 70.*) licitè tamen & laudabiliter etiam tum omittit, cū certo periculo mortis, ut contra *Vasq. & Gran. docet Dia. p. 5. d. 4. R. 32. ex Viñ. Lorc. & c.* quia rationabiliter negligit vitam pro bono communi ordinis, de *Lug. d. 10. n. 33. contra Az. & Esc. t. 6. c. 7.* ubi docet, teneri carnib. vesci, si exigat necessitas, ita ut aliter vitā conservare non possit: quod *Sanch. p. 2. cons. l. 5. c. 1. d. 35.* cum aliis sex ita distinguit: si necessitas vescendi sit ab intrinseco, v. gr. morbo, ex quo iudicio medicorum convalescere non possit, nisi esu carniū, ait probabilius esse, nō teneri vesci, (tame si licitè possit) quia morietur naturaliter ex morbo, cuius ipse non est causa: si verò sit ab intrinseco (v. g. si ob inopiam aliorum ciborum fame moriendum esset) teneri vesci, quia mors illa, cum sit violenta, ipsi imputaretur.

V. Licet carnem vigiliis & inediā moderatè affligere; qui autem advertens vitam iis notabiliter minui, nihilominus cōtinuaret, peccaret graviter, ut notat, *Lay. di. 3. de just. t. 3. p. 3. cap. 1. n. 5. ex Cajet.* Et si hic multi ob bonam fidem, & zelum Deo placendi excusentur, v. *Bon. d. 2. q. ult. f. 1. p. 7. n. 9. Fill. l. c. C. Lugo. de just. di. 10. f. 1. n. 32. 33. 36. & c.* Ubi rectè notat, aliud esse procurare abbreviationem vitæ, seu mortem positivè sibi afferre; aliud permittere, vel periculum ejus subire, vel non adhibere media ad avertendam. Prius ait esse illicitum, v. g. pœnitentiis indiscretis, carnisq; macerationibus, vitā notabiliter abbreviare: posterius verò sæpè licere, ideoque non teneri Carthusianum carnibus vesci, nec aliquem alium uti pretiosâ & exquisitâ

medicina ad mortem vitandam; nec secula rem relicto domicilio quærere salubriorem aërem extrapatriam.

VI. Excusantur ægri, qui paulò ante mortem, causa humilitatis; vel boni exempli, petunt humi collocari: quia non intendunt vitam abbreviare, *v. Vasq. l. c. Addit. Lay. l. 3. t. 3. p. 3. c. 1. n. 5.* non teneri quinquam mediis extraordinariis, & nimis duris, v. g. abscissione cruris, &c. vitam conservare: nisi tamen ea communi bono sit necessaria, *v. Less. l. c. Sanch. in opusc. tom. 2. l. 5. c. 1. d. 34.* Ubi dicit, infirmum in periculo mortis, si sit spes salutis, non posse medicamenta respuere. Non videtur tamen virgo ægotans (pe se loquendo) teneri subire manus Medici, vel Chirurghi, quando id ei gravissimum est, & magis quàm mortem ipsam horret, *Escob. E. 7. c. 8. ex Turrian sum. p. 1. c. 263. dub. 5.*

Resp. II. Non licet se mutilare, nisi sit necessarium ad conservationem corporis totius: quia nemo est suorum membrorum absolutè dominus, *Less. l. 2. c. 9. d. 14.* Unde resolves.

I. Non licet se castrare ad conservandam castitatem, vel sedandas tentationes: quia hoc ad eum finem non est necessarium. *S. Thom. 2. 2. q. 65. a. 1. Less. Moli. Fill. tr. 29. c. 4. q. 3. & c.*

II. Peccant parentes, qui filios etiam consentientes castrant, ut sint utiles cantui, *v. Laym. l. 3. t. 3. c. 1.*

Quæres. An sepeliendus sit in loco sacro, qui se ipsum occidit?

Resp. Id vetant Ecclesiæ Canones: qui tamen non sunt intelligendi de iis, qui ex furore, amentia vel

vel passione gravissimæ tristitiæ, turbata phâtasia, id fecerunt, vel qui ante mortem verè de hoc doluerunt. Quòd si constet quempiam se ipsum occidisse, & dubitetur utrum deliberatè, an ex animo turbato factum, in praxi privatur sacrâ sepulturâ, cum præsumatur secundum opus externum voluntariè esse factum: nisi tamen ex circumstantiis contrarium colligatur. Si verò dubitetur, à seipso, an ab alio, v. g. sit præcipitatus in aquam, delictū tam atrox & contra naturam non præsumitur sine evidentib. indiciis. *Molt. 3. di. 20. v. Lay. l. c. n. 8. v. etiã Escob. E. 7. c. 8.* ubi dicit, eum qui moritur ex vulnere in duello accepto, si vivus ex loco discessit, non esse privandum sepulturâ Ecclesiasticâ.

DUBIUM II.

An & quomodo liceat occidere malefactorem?

Resp. Extra causam necessariæ defensionis, de quo infra, nulli id licet, nisi autoritate publica, & juris ordine servato, ut patet *Exod. 12. Rom. 13.* Unde resolves.

I. Non licet marito uxorem, aut patri filiam occidere in adulterio deprehensas: quia ad id non habent auctoritatem publicam; & leges civiles id permittentes, à Jure Canonico sunt correctæ, tanquam iniquæ. Secus est de proscriptis, quos occidendi cuius autoritas publica datur: idque non injustè, cum ad Republ. defensionem sit necessarium. Peccant tamen, qui non ex zelo justitiæ, sed odio, aut privatæ vindictæ causa faciunt, v. *Laym. l. c.*

II. Peccat

II. Peccat Princeps, vel Magistratus, (regulariter loquendo) ut *v. infra l. 5. c. 3. dub. 1.* qui occidit jubet eos non citatos, vel non auditos, vel non damnatos, etsi privata scientia constet esse nocentes, quia ex jure naturæ actus publicus fieri debet ex scientia & auctoritate publica, *vid. Cajet. V. homicidium. Fill. tr. 29. cap. 2. q. 6. n. 27. Bon. l. c. p. 1. n. 7. v. & infra l. 5. c. 3. d. 1.*

DUBIUM III.

An, & quomodo liceat occidere privata auctoritate iniquum aggressorem?

Resp. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, & aggressorem, qui iniquè eripere tibi conatur vitam, aut quæ ad eam honestè agendam tibi sunt necessaria, ut bona temporalia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, prævenias & occidas: ita tamen, ut id fiat animo te defendendi, & cum moderamine tutelæ inculpatæ; hoc est, non inferendi majus damnum, nec utendo majore vi, quàm necessarium est ad arcendam injuriam. *Ua commun. S. Thom. q. 74. a. 7. Mol. & c. Less. dub. 8. n. 44* Unde resolves.

I. Non licet reo occidere ministros justitiæ, à quibus ad carcerem, vel supplicium trahitur: uti nec licet id proscripto, ut notat ex communi *Lay. l. 3. t. 3. p. 2.* quia non sunt iniqui aggressores.

II. Etsi ob contumeliam aliquam, v. g. si viro honorato dicatur, *mentiris*, non liceat alterum occidere, eò quòd aliter repelli possit, ac soleat, *Less. Az. Hurt. & c. Dia. p. 5. t. 4. R. 12. & 13.* licere tamen,

si aggressor fuistem, vel aliam viro valde honorato impingere conaretur, quam aliter avertere non posset, docent cum *Dian. l. c. R. 4. Less. Hurt. & alii.* 12. verum & hoc videtur in praxi periculosum.

III. Si fuste, vel solo vulnere, vel amputatione brachii, vel aliter arcere injustam vim potes, non licet occidere. Unde si quis sit persona talis, cui non sit dedecus fugere, debet fugere potius, si potest, & salvare se: secus autem, si turpe sit fugere, v. g. viro nobili, vel officiali bellico; nisi rursus hic & nunc id tali turpe non esset, ob praestantiam invaloris, vel alias ejus qualitates, v. g. quia ebrius est, vel amens; talem enim occidere non licet, quando potes fugere *Mald. Dian. p. s. t. 4. R. 9. v. Laym. l. 3. t. 3. p. 3. c. 3.*

IV. Non licet occidere furem, ob res exiguas: licet autem, si quis auferat honorem valde notabilem, aut bona magni momenti; nisi tamen alia via, v. g. juris, vel aliter, arceri aut recuperari possint. Quare quando jura significant, furem nocturnum occidi impunè, non autem diurnum, presupponunt, quod plerumque nocturni non possint aliter arceri, diurni autem possint. Alioquin enim, si nocturnus potest capi, non debet occidi; & si diurnus non potest capi, nec reperi ab eo, quod auferit, nisi occidendo, id licet: ea tamen non debent esse parvi momenti, & minimum unius aurei *secundum Mol. to. 4. t. 3. di. 16 num. 7. v. Laym. c. 3.* vel potius secundum alios apud *Dian. p. s. t. 4. R. 18. duorum;* quanquam & hoc *Diane l. c.* nimis laxum videatur, imò *Bon. de rest. rem non magni valoris hic censet,* et si sit trium vel quatuor aureorum. Si tamen talè

V. 31. Ina. XI.

(tur,

(fur. v. g.) usurpet vidente ac resistente Domino, aut Custode, aut huic vim faciat, v. g. repentem incipiat ferro invadere, permittunt cedere, *Bon. Dian. &c. l. c.* uti etiam, si dubium sit, an res possit aliter salvari, aut recuperari. *Bonac. l. c.* quia nemo inquit tenetur se exponere periculo amittendi res suas. *v. Laym. c. 3. Navar. Less. Dian. l. c.*

V. Probabilius est, hæc etiam licere Clericis & Religiosis, ob bona temporalia. Jura verò in contrarium afferri solita, intellige, quando non servatur moderamen inculpatæ defensionis, *Laym. l. c. Tan. tom. 3. di. 4. q. 8. d. 4. Escob. E. 7. c. 8.* ubi etiam docet ex *Tan. tom. 3. d. 4. n. 68.* licere virgini occidere invasorem pudicitiae, si violationem nequeat aliter evadere,

VI. Cùm tamen iniquus aggressor sit in periculo salutis, potest quis ex charitate ei parcere, & injuriam potius pati: sed non tenetur, eò quòd alter sua malitia sit in isto periculo. *Laym. ibid.*

VII. Non licet occidere, si injuria jam est contracta, vel aggressoriam fugit: quia id non esset defendere, sed vindicare, ut docet *Tol. Rodrig.* Sed *Henriq. & Navar. c. 15. n. 5. Fernandez p. 1. c. 9. §. 1.* dicunt, si Iesus magnam faceret jacturam honoris, nisi fugientem mox persequeretur, posse eum persequi, & percutere, quantum esset satis ad defensionem honoris. Quod *Laym. Bon. Less. Fill. C. Lugo, &c.* putant practicè vix posse fieri, siæ vindicta; etsi speculativè videatur esse probabile, *v. Dian. p. 2. t. 1. misc. Res. 15.* Concedit tamen *C. Lugo, Molin. Less. &c.* cum *Dian. p. 8. t. 7. R. 47.* licere furem fugientem, v. g. cum equo tuo, conficere telo vel sagitt-

gitta; quia invasio adhuc durat. Etsi verò id non liceat, postquam in tutù se recepit, si tamen per Judicem non possis recuperare rem tuã, potes ingredi locum, ubi illa detinetur, eamq; tibi vindicare, & si alter vi impediatur, vim vi repellere, *Tan. Less. Mald. Hurt. Dian. p. 5. t. 4. R. 37. & p. 8. t. 7. R. 47.*

VIII. Ad defensionem vitæ, & integritatis membrorum, licet etiam filio, religioso, & subdito, se tueri, si opus sit, cum occisione, contra ipsam parentem, Abbatem, Principem: nisi fortè propter mortem hujus, secutura essent nimis magna incommoda, ut bella, &c. *Sylv. Bon. p. 8.*

IX. Licet quoque occidere eum, de quo certò constat, quod de facto paret insidias ad mortem: ut si uxor v. gr. sciat se noctu occidendam à marito; si non potest effugere, licet ei prævenire, *Nau. Less. n. 45. Fill. n. 39.*

X. Quando cunq; quis juxta supra dicta habet jus alium occidendi, id potest etiam alius pro eo præstare, cum id suadeat charitas. *Fil. Tan. tom. 3. d. 4. q. 8. Molin. d. 18. An autem, & quando ad hoc teneatur, v. Less. l. 2. c. 9. d. 13. Dia p. 5. t. 4. R. 9. 14. 20.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat occidere innocentem?

Resp. Directa intentione, & scienter nunquam licet; nisi Deus omnis vitæ Dominus concedat. Indirectè autem, & per accidens, aliquando licet, utendo nimirum suo jure, & dando operam rei licitæ, & necessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ æquivalet, *S. Tho. & Doct. commun.* Unde resolves.

I. Si

I. Si Tyrannus minetur urbi excidium, nisi innocens occidatur, id non licet directè. Neq; valet, sicut membrum licet abscindere pro salute corporis, ita ut civem pro Repub. quia homo est tantum pars moralis Reip. à qua non accipit esse, & vivere, sicut membrum corporis à corpore, *Mol. tom. 4. t. 3. d. 19. Less Fill &c.*

II. Potest tamen Respub. eo casu talem cogere, ut Tyrannum a deat, & si nolit, tradere; cum ex charitate & iustitia legali teneatur vitam exponere pro Repub. Unde si id renuat, sit nocens. Neq; hoc erit cooperari ejus morti, sed tantum permittere; cum traditio de se sit indifferens, & mors tantum sequatur indirectè, & præter intentionem Reipub. *Mol. l. c. Less. l. 2. c. 9. d. 7. Fill. t. 29 n. 11. Lay. &c. Limitat autem C. Lugo d. 10. de just. si innocens sit subditus, vel peregrinus teneatur mori pro Rep. aliena.*

III. Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi per vjam angustam, qua quispiam istic sedens esset obterendus, licet nihilominus (dummodo tamen, si infans est, sit baptizatus, ut monet *C. Lugo & Esob. Ex. 7. c. 8.*) fugere cum ejus periculo & interitu, præter tuam intentionem, *Less. n. 59. Fill. n. 36.*

IV. Similiter ad expugnandam urbem, & victoriam reportandam, si necessarium sit, licet tormenta in eum locum dirigere, ubi multi sunt innocentes: quia horum mors præter intentionem sequetur. *Less. l. c.*

V. Non licet occidere obsides, etsi, qui eos miserunt, non servent fidem: quia sunt innocentes.

Bon.

Bon. t. 2. d. 2. q. ult. f. 3. p. 7. Dia. p. 5. t. 4. R. 35. contra
Azor. &c.

Quæres. An aliquando liceat procurare abortum?

Resp. Quicumq; malitiosè in se, vel altero curat abortum, peccat graviter, sive foetus sit animatus, quia est verum homicidium; sive non, quia tendit ad occisionem hominis, & est contra naturam generationis. Less. d. 10. n. 71. Si tamen ad vitam matris conservandam omninò sit necessarium, sequentes Regulæ tenentur. 1. Si foetus mortem matri allaturus probabiliter necdum sit animatus anima rationali, (animari autem communiter ajunt, marem die quadagesimo, foemellas verò octogesimo, quæ res valdè incerta est) quidam permittunt, etiã directa intentione expelli, ut Sanch. l. 9. de matr. d. 20. n. 9. & 10. Henriq. &c. contra Less. l. 2. ca. 9. d. 16. & alios, quorum sententia in praxi suadenda: quorsum enim directè expelles, cum indirectè liceat, & sufficiat? 2. Si verò foetus sit animatus, materq; judicetur moritura cum prole, nisi medicinam sumat, licet eam sumere, & secundum quosdam, tenetur, intendendo directè, suam tantum sanitatem, etsi indirectè, ac consequenter destruat foetus: quia in pari necessitate mater potest magis prospicere sibi, quàm proli. 3. Si verò cum morte matris, spes vitæ & baptismi prolis affulgeat, tenetur mater secundum plerosque sub mortali abstinere ab omni remedio destructivo prolis: quia tenetur vitam corporalem exponere, pro extrema necessitate spiritali infantis. Contrarium tamen docet, Lud. Lopez. quod

quod *Sanch. T. Charitas* dicit esse probabile. *v. Less. l. c. Sanch. Fill. c. 29. d. 6. q. 1. Bon. t. 8. n. 3.*

DUBIUM V.

De Duello & Bello.

ARTICULUS I.

Quid sit, & an liceat duellum?

Resp. Duellum est duorum (vel subinde etiam plurium) certamen, quod ex condicto, uno indicente, & altero acceptante, suscipitur, ita ut id non sit vitam defendere, sed exponere periculo. Quod etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda. *v. Trident. sess. 25. c. 19. de reform. Sanch. 2. mor. c. 39. Item de pœna duellantium. vid. infra de excom. & Sanch. l. c. Unde resolves.*

I. Duellum non est licitum, ad indagandam veritatem vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam: quia est fallax, imò superstitiosum medium ad eum finem; cum etiam innocens homicidium & facere, & pati possit. *Trull. l. 5. cap. 2. d. 13. n. 12.*

II. Nec ob inimicitias, aut ad injuriam vindicandam, neq; ob solam ostentationem virium, aut delectationem.

III. Nec item ad evitandam ignominiam: quia apud bonos & prudentes honorem non perdit: imò nec apud alios, si provocanti dicat, se eum non æstimare dignum, cum quo congregiatur, contra leges divinas, & humanas. Interim iturum se indies liberè suas vias, paratumque semper fore, &

nunc

nunc esse contra quemvis invasorem se tueri, *Trull. l. c. n. 4.*

IV. Duellum licet acceptare, vel offerre ad conservandam æstimationem exercitus apud hostem, eosque debilitandos; vel ad terminandum bellum cum minore damno, *v. Sanch. l. c.*

V. Acceptare item licet, si quis aliàs te occisurus, concedat tamen arma, ut sic fortunam experiaris; quia est tantum defensio, positoque, quod aliter non possis evadere. Similiter, si Judex duos ad mortem damnatos vellet duello congregi: quia alter alterius esset constitutus minister justitiæ. *Trull. l. c.*

VI. Deniq; si vir nobilis in aula regia, vel militaris in castris, provocatus sisteret se, meræ defensionis gratia, cum spe prævalendi, privandus alioqui, ob suspicionem ignaviæ, dignitate, officio, vel favore Principis, non audet eum damnare, *Laym. l. 3. p. 3. c. 3. eundem excusat, Hurt. 2. 2. d. 170. f. 8. §. 76. Less. cap. 9. 8. Fill. c. 8. q. 6. & Nav. cap. 15.*

ARTICULUS II.

An & quousq; liceat bellum?

Resp. Bellum defensivum, quo scilicet vis injusta repellitur, licet etiam privata autoritate: offensivum verò, quo vis infertur, ut liceat, tres condiciones requirit: 1. ut geratur autoritate Principis, vel Magistratus, nullum agnoscentis superiorem, qualis est Papa, Imperator, Reges, & quædam Resp. v. g. Venetorum, Genuensium, &c. 2. ut adsit justa causa, eaque gravis, v. gr. necessitas boni communis, & quietis conservandæ, recuperatio

in-

injustè ablatorum, coërcitio rebellium, defensio innocentum, &c. v. *Laym. hic, & Molin. t. 1. d. 104. Dian. p. 6. t. 4. R. 3* ut fiat ex recta intentione, hoc est, non ex odio, sed ex amore boni communis, quanquam si hæc ultima desit, non sit obligatio restitutionis. *Ita communiter cum D. Thom. q. 41. Laym. l. 2. t. 2. ca. 12.* Unde resolves.

I. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licitè se defendere: quia circa eandem rem non possunt duo habere contraria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars peccet, ob ignorantiam invincibilem. *Fill. n. 185.*

II. Tenetur Rex, antequam bellum incipiat, omni diligentia curare, ut certus sit de ejus justitia, & gravi causa. Ad quod sequentia conducent. 1. Ut curet habere non tantum peritos, sed etiam bonos consiliarios. 2. Ut attendat, an etiam à suis impediatur, vel intervertantur literæ: aut instructiones ad ipsum. 3. Si non tantum à suis consiliariis, sed etiam à diversis Theologis curet justitiam belli, secundum leges Evangelicas examinari: & liberè edici. 4. Si auditis omnibus, ipse quoque coram Deo illam examinet statuatq; id, quod in puncto mortis se fecisse vellet. Deniq; licet sufficiat opinio probabilis de justitia belli; si tamen justitia maneat æqualiter dubia, & alter sit in possessione, non licet ei bellum indicere, cum melior sit conditio possidentis. *Fill. t. 29. cap. 9. q. 4. Trul. l. 5. c. 2. d. 3.* ubi cum *Dian. p. 4. t. 4. R. 72.* docet licere etiam principi concedere repressalia, servatis tamen conditionibus certis, quas v. apud *Palauum. tom. 1. 2. 6. d. 5. p. 4.* & hic infra *Art. seq.*

III. Perspecta iustitia belli, debet ea proponi parti adversæ: quæ si offerat competentem satisfactionem, non debet bellum inchoari. Imò ut probabilius est, etsi cœptum sit, debet, si non ex rigore iustitiæ, saltem plerumq; ex charitate mox finire. *vid. Mol. supra d. 103. Trul. l. 5 c. 2. d. 3.*

IV. Potest Princeps pro satisfactione petere restitutionem ablatorum, & expensarum; item aliquid in pœnam illatæ injuriæ. *Dunal.* Hinc potest victos privare bonis, etiam innocentes, tributa eis imperare, extruere arces, &c. quæ ad securitatem sunt necessaria. *Côn. Dian. p. 6. d. 4. R. 22.*

V. Principes tenentur stipendia solvere militibus; alioqui tenentur compensare damna, tum ipsis militibus, tum aliis, qui ab iis damnum acceperunt. *Côn. Palaus, Dian. p. 6 t. 4. R. 29.*

VI. Tenentur etiam aliquando Principes Catholici à bello, alioqui per se iusto, abstinere, si inde oriturum sit scandalum, & spiritualis ruina multorum, ac detrimentum Ecclesiæ, *v. Palaum Dian. p. 6. t. 4. R. 7.*

VII. Etsi per se loquendo, in bello iusto liceat advocare infideles in auxilium, per accidens tamen subinde, imò plerumque non licet, ratione scandali, vel periculi in fide, v. g. ne subditi pervertantur, sacra profanentur, &c. *Reg. t. 2. 21. n. 100. Fil. n. 181.*

VIII. Similiter licet alteri Principi, etiam alterius fidei, in bello iusto auxilium ferre, nisi tamen sit periculum scandali, incrementi hæreseos, & damni veræ fidei, *vid. apud Côn. tract. de Charitate, d. de bello.*

IX. Duces, Tribuni, Centuriones, aliiq; officiales peccant, tenenturque ad restitutionem. 1. Si pauciores habeant milites, quàm in solutione stipendii exhibent. 2. Quando debent ex officio cõmeatum curare, & dant militibus cibum, vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur. 3. Si in transitu per regiones accipiunt pecunias à variis pagis, ne isthic pernoctent, aut morentur. 4. Si uni militi dent plura syngrapha ad domos diversas. *Mol. Bec. Diam. p. 6. t. 4. R. 27. & 28.* 5. Si stipendium militibus subtrahentes, permittant extorquere ab innocentibus necessaria.

X. Miles, qui in bello, & iusto & iniusto, paratus est mereri stipendia, est in malo statu, & incapax absolutionis, nisi mentem corrigat. & quidem similiter in bello iniusto, tenetur ad restitutionem damnorum; nisi inculpabilis ignorantia excuset: tum enim sufficit restitutio eorum, quæ in specie habet, vel eorum, in quibus factus est ditor. *v. infra.*

XI. Si vocatus ad bellum sit subditus Principis, qui bellum gerit, aut ab eo ante conductus, non tenetur inquirere de iustitia belli, quamdiu nulla vehemens suspicio occurrit in contrarium, quæ positivè reddat dubium: quia potest præsumere pro suo Principe, cui in dubio debet obedire, & jusq; autoritas plerumq; illi sufficet, ad formandum etiam positivè iudicium probabile, de iustitia causæ, ne cum dubia fide operetur. *v. C. Lugod. 13. de iust. l. 1. n. 21.* Si verò non sit subditus, tenetur prius inquirere, postea saltem probabile formare iudicium, bellum esse iustum, *Molin. d. 113. Fillm.*

171. *Laym. l. 2. t. 3. cap. 12. n. 8. Az. Mald. Regin. contra quosdam apud Dian. tom. 2. t. 5. misc. R. 69. & tom. 3. t. 3. Res. 7. C. Lugo l. c. Escob. E. 7. c. 8.*

XII. Miles intelligens bellum esse injustum, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quam primum potest, curare dimissionem, & interea abstinere ab actibus hostilitatis, v. g. cæde, præda, &c. v. *Laym. lib. 2. t. 3. c. 12.* An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem, v. *Escob. E. 7. t. 8.*

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat?

Resp. Etsi circa hostes in bello justo liceat ea omnia facere, quæ ad finem belli sunt necessaria, v. g. occidere, spoliare, &c. innocentes tamen (quo nomine intelliguntur pueri, qui arma gestare non possunt, mulieres, senes, Religiosi, Clerici, peregrini, mercatores, & rustici) directè vitâ spoliari non possunt, bonis tamen externis possunt, si sint pars Reipub. hostilis, aliterque finis belli obtineri non possit. *Moli. Bec. p. 2. c. 10. 21. & 12. Laym. Fil. n. 191. &c.* Ratio est, quia cum sint pars Reipub. possunt propter hujus delicta puniri, in iis bonis, quæ Reipub. dominio subsunt. *Vnde resolves.*

I. Per accidens licet aliquando comburere etiam Ecclesias, & hostes ex iis extrahere, in iis spoliare & occidere, si v. g. Ecclesia velut castro, ad repugnandum utantur. *Sylv. V. bellum n. 11. Sa. Bon. p. ult. s. 3.*

II. Contra hostem licet uti insidiis, & stratagematis, dummodò absint mendacia, etsi etiam hæc,

v. gr. quando exploratores se fingunt amicos, non sunt mortalia. Ea verò, ad quæ cavenda nulla prudentia datur, v. g. veneno inficere pureos, aquas, glandes, sunt contra jura belli, nec licent. *Moli. d. III.*

III. Fides hosti data servanda est, nisi vel coactus dederis, vel in grave detrimentum cedere Reip. aut Religionis; aut si hostes eam non servant, aut denique conditiones ac circumstantiæ planè sint mutatae. *Dual. Palaus. Dian. l. c. R. 10. v. etiam Laym. l. 2. t. 3. c. 12. 1*

IV. Capti in bello, etiam ex parte capientium justo, nisi obstet scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere, & bona hostium secum auferre, *Laym. l. 2. t. 3. c. 12. num. 16.* An obsides liceat occidere, v. supra *dub. 4. cap. 5.*

V. Potest quidem aliquando, (rarò tamen, & non nisi ob causas gravissimas) dari urbs in prædam: milites tamen privata autoritate prædas agere, aut hostibus damna inferre non possunt, quia sunt executores tantùm & ministri, v. *Sa. v. bellum. Laym. hic l. 2. tr. 3. c. 12. Fill. n. 198. Dian. p. 6. t. 4. toto.* dum autem urbs spoliatur injustè, gregarios milites tantùm teneri ad damnum, quod ipsi intulerunt, probabile esse; docet *Dian. l. c. R. 31. ex Sylv. Nav. &c. Item p. 3. t. 5. R. 86. v. infra t. 4. c. 2. d. 3.*

VI. Milites peccant cum onere restituendi, si à Rusticis, aliisve apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, auferant, aut invitis extorqueant, vel etiam donata accipiant (nisi constet omninò liberè fieri, si quidem donationes istæ ple-

plerunque non spontaneæ, sed coactæ sunt) præter ea, quæ ex constitutione Principis iis debent subministrare: nisi tamen sint in extrema, vel saltem gravi necessitate, *Moli. Cõn. Palaus. Bec. &c. Dian. p. 6. t. 4. R. 26.*

VII. Repressalia licita sunt his conditionibus, 1. ut manifestè constet cives alterius Reip. fecisse injuriam, 2. ut superiores illorum rogati recusent administrare justitiam, 3. ut constet eos culpabiliter id recusare, 4. ut Princeps supremus causa cognita id concedat, 5. ut non inferatur plus damni, quam justa satisfactio requirit, 6. ut non concedantur in personas Ecclesiasticas, *Moli. Dian. p. 4. t. 4. R. 72. ex 18. aliis.*

Quares. Ad quem pertineant bona hostibus erepta.

Resp. I. Immobilia cedunt Principi, aut Reipublicæ: mobilia fiunt capientis, nisi consuetudo habeat, ut pars cedat Principi, & communitati. II. Jure Cæsareo, nisi consuetudo sit contraria, bona ablata justo bello, qui ea injustè possidebant, fiunt capientium, postquam ea in sua præsidia deportarunt. *Valent. tom. 3. d. 4. q. 18. p. 3. Molin. d. 18. & Hurtad. tom. 2. d. 169. f. 119.* ubi requirit, ut una saltem nocte possederint, v. etiam *Sylv. Bonac. l. c.* de peccatis in bello committi solitis. *Trul. l. 2. d. 10.*

& seq. Dian. p. 6. t. 4. R. 23. ubi contra *Durand.*

docet hanc sententiam esse in præxi tutam,

CAPUT II.

De VI. Præcepto & IX.

Non Mæchaberis, &c. Non Concupisces, &c.

CONjungo hæc duo Præcepta, quia utroque eodem explicitè, vel implicitè prohibetur; scilicet peccata Impudicitiae, & Luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus appetitus, vel usus delectationis, seu sensus veneri, qui fit cum commotione spirituum generationi servientium, circa partes corporis veneras, ita ut appetitus vel delectationes aliæ, etsi etiam sensitivæ aut sensitivorum, si tamen non sint veneræ, aut venerorū, nec ad ea ordinentur, non spectent ad luxuriam. Porro actus, seu peccata luxuriæ distinguuntur in imperfectos, in quibus non intervenit ultimus terminus venerorum, quæ est decisio seminis, ut sunt actus interni desideriorum, & oblectationum morosarum, qui speciem sumunt ab objectis: & perfectos, ac consummatos, qui terminum jam dictum habent adjunctum. Qui rursus sunt duplices. Alii enim sunt naturales, qui naturæ non repugnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ, (etsi per deformitatem superadditam aliquando specie differant) v. g. adulterium, incestus, &c. Alii innaturales sunt, seu contra naturam, in quibus conditiones à natura institutæ, v. g. identitas speciei, vas debitum, &c. non servantur. Et hi etiam in ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur se-

cundum modos, quibus committuntur naturæ repugnantes.

DUBIUM I.

An, & quanta peccata sint, oscula, amplexus, tactus, verba obscena, & similia, extra matrimonium?

Resp. Ad id dignoscendum, distinguenda est imprimis intentio, & delectatio venerea, & venereorum, ab intentione & delectatione sensitiva, & sensitivorum aliorum, quæ consistit in quadam proportione, & conformitate rei tactæ cū organo tactus. Deinde sciendum, intentionem & sensum venereorum esse mortalem, & excludere à regno coelorum, secundum Apostolum ad Gal. 5. Unde resolves.

I. Oscula, amplexus, aspectus, tactus, & similia, si extra matrimonium fiant, ex intentione actus luxuriosi, vel ob delectationem veneream, etiam si non illam perfectam, quæ est in seminatione, sunt tamen semper peccata mortalia: quia eo animo, extra matrimonium, sunt impudica, & natura sua talis delectatio tendit ad perfectam, *Fill. t. 30. c. 9. num. 174. Less. l. 4. c. 3. d. 8. Sanch. l. 9. d. 46.*

II. Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfectis sive consummatis, ideoq; in confessione explicandum, utrum sint habiti cum simili sexu, an diverso; cum libera an conjugata, cognata, persona sacra, &c. *Less. d. 15. Sanch. l. 1. c. 2.*

K 4

III.

III. Oscula, amplexus, compressiones manuum, & similia non obscœna, si fiant tantum officii, aut moris patrii, aut amoris honesti, vel benevolentiae augendae causa, etiamsi delectatio venerea suboriatur, (modo in eam non consentiatur) non sunt peccata. *Less. Fill. l. c. n. 171.*

IV. Si verò ista fiant ex aliqua veniali vanitate, joco, curiositate, levitate, petulantia, (dummodo non cum delectatione venerea, nec ejus causa; & si præter intentionem suboriatur, ea repulsa, ac tunc abstinendo) venialem culpam non excedunt, ut *v. Fill. hic Less. Sanch. l. c. Dian. p. 4. t. 4. R. 136.* Contrarium tamen est tutius, ut v. g. *Trull. l. 6. c. 1. d. 12. n. 8.*

V. Idem dicendum de tactu; & aspectu inhonestarum partium corporis proprii, aut commixtionis animalium, non cum animo venereo, sed ex curiositate tantum, aut levitate, secluso tamen scandalo, & periculo consensus venerei. Imò si tactus talis, aut aspectus proprii corporis naturaliter aliquo, ac non malo fine fiat, nec veniale quidem erit, ut v. g. si fricatione extinguere velis pruritus non venereum: dummodo tamen absit periculum pollutionis, aut consensus in eam, si improvise præter intentionem fortè obveniret, *Less. n. 63. Fill n. 215. Sanch. l. 9. d. 4.*

VI. Tactus nudi, & aspectus partium inhonestarum alterius corporis, maximè diversi sexus, aut concubitus humani ex curiositate, (nam de necessitate aliud est) etiam secluso affectu venereo, videntur non posse excusari à mortali, propter gravem indecentiam, & periculum proximum a-

ctus

ctus venerei: nisi tamen aspectus fiat ex loco tam remoto, & ita obiter, ut hæc absint, *Sanch. n. 23. & 29. Fill. n. 218. Laym. &c*

VII. Aspectus verò, & subinde etiam (rariùs tamen, propter periculum adjunctum) tactus, ex pecculantia vel curiositate, patrium inhonestarum alterius corporis, ejusdem tamen sexus, citra affectu & periculum consensus venerei, excusari posse à mortali, ut v. g. quando simul aliqui natant, vel lavant, docet *Laym. l. 3. f. 4. ex Sanch. l. 5. mor. c. 6. n. 2. 13. & n. 27. & 28. Trull. d. 12. n. 15.*

VIII. Verba turpia, lectio obscœnorum, spectatio comœdiarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, literæ, & dona amatoria, si tantum fiant ex curiositate, vel vano solatio, non sunt mortalia: secus tamen si fiant, vel animo inhonesto, sive venereo, vel cum periculo ruinæ spiritualis sui, vel aliorum, *Sanch. d. 46. q. 3. Fill. t. 30. c. 10. q. 3.*

IX. Choreæ nisi malo fine fiant, aut cum periculo, aliquos, aut se ipsum incitandi ad libidinem, vel cum alia circumstantia mala, secundum se non sunt malæ, nec actus libidinis, sed lætitia. Quando verò Sancti Patres eas interdum valdè reprehendunt, loquuntur de turpib. & earum abusu, *v. Cajet. V. Chorea. Fill. n. 223.*

X. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros, aut picturas incitantes ad libidinem, peccant mortaliter: quia sunt ruina proximi; cum moraliter certum sit multos inde ad peccatum incitandos, *Fill. n. 211.* Similiter Magistratus, qui permittunt exhiberi turpes comœdias, peccare mortaliter docet, *Hurt. & cõcedit Baldel. si autho-*

ritatem illis præstent, approbent, vel foveant: addit tamen posse aliquando excusari, si ad majus malum impediendum non puniant, & tantum tolerant. *v. Dian. p. 5. t. 13. R. 82.*

XI. Persona soluta permittens se tangi ab alia, tactu, qui vulgò censetur pudicus, ut prehensio, contrectatio manus, amplexus, & oscula, juxta morem patriæ, non peccat; nisi ei constet fieri pravo affectu: huic enim cooperari non licet, Docet tamen. *Fill. etiam tunc admitti posse, ne tangens infametur. Admittens autem tactus impudicos, (ut mamillarum & obscenarum partium) vel oscula furtiva, & morosa vel indecentia peccat: quia præsumitur affectus malus, v. Fill. t. 30. n. 196. & infra l. 5. c. 1. dub. 2.*

Quæres. An & quatenus liceant tactus, aspectus, &c. inter conjuges, vel sponfos?

Resp. I. Conjugibus licent, si referantur ad copulam: ad hanc enim licitè se excitant. Alio autem fine, v. g. voluptatis causa si fiant, sunt peccata venialia: quia matrimonium eos cohonestat, ac defectus debiti finis non est mortalis; nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis; quæ cum iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter saltem. *Sanch. l. 9. d. 46. n. 7. Fill. n. 357. & alii.*

Resp. II. Sponsis tactus impudici non licent; pudici verò in partibus honestis licent, si ex iis tantum intendant delectationem sensitivam: scilicet, si venerem, *Sanch. l. c. n. 50. &c.*

Bon. p. 9. n. 7. &c.

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatae naturales?

Resp. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo modo, quo natura instituit, v. g. quando servatur sexus diversus, species eadem, vas & modus naturalis, &c. *ut vide in principio hujus cap.* Unde resolvitur, tales esse has sequentes, quæ ided in confessione sunt exprimendæ.

I. Est Fornicatio, quæ est concubitus soluti cū soluta, (hoc est, quæ sit libera à voto, matrimonio, religione) ex mutuo consensu. Ad hanc reducitur. 1. Concubinatus, qui est fornicatio continuata. Unde concubinarius (sicut & meretrix) ordinariè non debet absolvi, nisi dimissa concubina, aut muliere suspecta, cujus retentio scandalum daret, licet cum ea non peccaret, *Sanch. l. 1. mor. ca. 8. Nav. c. 3. Fill. tr. 30. c. 2. n. 56.* 2. Congressus cum alterius sponsa, quæ est fornicatio intra eandem speciem gravior, & in confessione aperienda, saltem respectu sponsæ, ut docet *Rodrig. tom. 1. cap. 109. Sanch. de mat tom. 2. l. 1. d. 2. num. 6. Fagund. t. 2. l. 4. c. 3. Fill. s. 2. tr. 30. c. 2. n. 53.* contra *Covar. Viraldum. Ledes. Azor.* quorum sententiam (etiam respectu sponsæ) probabilem, & in praxi tutam, censet *Dian. p. 1. tr. 7. R. 5.*

II. Stuprum, hoc est defloratio virginis, ipsa invita; quia si consentiat, erit tantum fornicatio simplex, nec circumstantia in confessione aperienda, ut probat *Less. Sanch. l. 17. d. 12.* contra *Nav. Azor. & alios.*

III. Raptus, cum scilicet persona aliqua, (sive masculus, sive foemina; sive nupta, sive innupta) libidinis causa abducitur, illata vi, sive abducta, sive iis, quorum potestati subest. Si quæ tamen sponte discedat cum Amasio, in sciis parentibus, non erit proprie raptus, sed fuga non addens malitiam specie distinctam fornicationi. *Lugo. d. 16. n. 237. Fill. num. 110. v. Bonac. Idem dicit Dian. p. 1. t. 7. R. 37. ex Less l. 2. cap. 10. dub. 4. Sanch. de matr. 10. 2. l. 7. d. 4. n. 5. &c.*

IV. Adulterium, cum scilicet uterque, vel alteruter coeuntium, est conjunctus matrimonio, etiamsi adulterantis conjux sit contentus: esto enim tunc illi non fiat injuria, fit tamen ipsi statui, Sacramento, & huic præcepto. Quod foemina adulterans sit conjugata, gravius habetur, quam si vir; propter incommoda graviora, v. g. damnum veri hæredis, prolis incertitudinem, &c. Si verò uterque sit conjugatus, adhuc gravius est: quia sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem, in confessione exprimenda, *Fill. 2. 29. c. 4. n. 85. & 89.*

V. Incestus, hoc est congressus cum consanguinea, vel affine, usque ad quartum gradum: eò gravius peccatum, quo gradus est propinquior: quem proinde in confessione exprimere, saltem securius est, ut habet *Nar. c. 6. C. Lugo d. 16. n. 312.* Sicut etiam multo gravior est incestus cum consanguinea, quam cum affine in eodem gradu, v. gr. cum matre, quam cum noverca; cum sorore propria, quam cum sorore uxoris. Et rursus, gravior est cum affine, quam cum cognato spirituali vel legali. Addi verò debet, si in primo gradu fuerit, utrum

cum matre, an cum filia, an sorore, *C. Lugo l.c. & Escob. de actibus humanis E. 2. c. 6.* ubi ex *Hurta. d. 9. de pœn. dif. 4.* probabile dicit, incestum in eodẽ gradu & linea, ejusdem esse speciei, (eodẽ tamen graviolem, quo gradus est vicinior stipti) & satis esse dicere, habui rem cum consanguinea in linea recta. Ad hanc speciem revocatur tanquam analogâ, fornicatio cum filia confessionis, cum proprie non sit cognatio spiritualis, quam tamen circumstantiam in confessione exprimendam esse, probat *Sanch 7 de matr. d. 55. Cõn. d. 32. Fagund. & ceteri probabiliter contra Sa. V. Confessio. & Dian. vide C. Lugo n. 355.*

VI. Sacrilegium, hoc est violatio rei sacræ per actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violantur sunt locus, & persona. Unde sacrilegium est 1. omnis actus luxuriosus exterior, (qualis etiam est v. g. pollutio, & probabiliter etiam tactus impudici, ut *v. C. Lugo n. 464.*) in loco sacro, hoc est templo, vel cœmeterio: nisi tamen fiat à conjugibus, ex necessitate, v. g. ad vitandam incontinentiam. 2. Omnis actus luxuriosus tam interior, quàm exterior in persona, vel cuius persona voto castitatis consecrata: circa quem tamen non probabile est, non opus esse exprimere, utrum fuerit votum solemne, an simplex. Sicuti neque, si duplici titulo sit sacrata, v. g. quia est Sacerdos & Religiosus: quia moraliter est una numero malitia *Sanch. de matr. l. 7. d. 27. n. 27. Henriq. & ceteri, quos citat Diana, & sequitur p. 1. t. 7. R. 3. vide C. Lugo d. 16. de pœn. s. 4. Bon. q. 4. p. 17. Esc. E. 8.*

DUBIUM III.

*Quæ sint species luxuriæ consummata
contra naturam?*

Resp. Cum contra naturam esse dicantur eæ, in quib. fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ, ita, ut juxta tales modos species variantur, hinc resolvitur tales species esse sequentes.

I. Congressus inordinatus, hoc est, innaturalis, sive indebitus concumbendi modus, cum scilicet servatur quidem idētitas speciei, diversitas sexus, & debita naturæ organa, sed inordinato tantum modo acceditur: v.g. cum vir succumbit, vel averfē accedit more pecorum, vel à latere, vel stando aut sedendo, aliave ratione insolita, quod est contra naturam: mortale, quando inde periculum est impediendæ generationis, ut effundendi seminis, alias si hoc periculum caveatur, aut non sit, eò quòd matrix foeminae satis attrahat semen, & retineat, ut fit plerumque, non contra, sed præter naturam erit, & veniale grave, imò nullum, si gravis causa adsit, v.g. quia mulier est prægnans, vel quia corporis dispositio, sive utriusque, sive alterius conjugis aliter fieri non patitur. *Fill. t. 30. c. 8. g. 8. n. 137.*

II. Mollities sive pollutio, & est, cum absq; congressu seu copula, voluntariè procuratur fluxus feminis, sive id foras effundatur, uti in maribus, sive intus diffluat in matricem, ut in foeminis. Et hoc peccatum præter propriam malitiam, sæpè aliam habet adjunctam, ut v.g. fornicationis, adulterii, & incestus, & c. cum quis nimirum simul ima-

ginatur, ac desiderat congressum alicujus personæ libere, cōjugatæ, &c. quod proinde si fiat, in cōfessione aperiendū est. Plura de mollitie. v. *se 7. dubio.*

III. Sodomia imperfecta, & est congressus cum debito quidem sexu, maris nempe cum fœmina, sed extra vas naturale. Potest etiam simul habere alias malitias, v. g. adulterii, si fiat cum conjugata, incestus, si cum consanguinea, *Bonac. q. 4. de mat. p. 11. n. 1. Fil. l. c. n. 158.*

IV. Sodomia perfecta, & est congressus duorū ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina. Et potest etiam habere alias malitias adjunctas: v. g. incestus: quo casu cognationis gradum non necessariò explicari docet *Escob. de act. hum. E. 2. c. 6.* sed satis esse dicere, coivi cum cōsanguineo, vel affine, quia nec miscetur caro, nec contrahitur affinitas, nec linea variat speciem. Ita ille, Explicandum tamen esse, fuerisne agens an patiens, dicit *C. Lugo d. 16. n. 4. 23.* contra *Dianam tom. 2. t. 4. de sacram. R. 159.* & *p. 6 t. 6. R. 36.*

V. Bestialitas, quod est gravissimū inter omnes, & est congressus, in quo non servatur identitas speciei, v. gr. si homo coeat cum bestia, sive ejusdē sexus sit, sive non. Neque opus est explicare, qualis, sive cujus speciei fuerit, quia est differentia tantum materialis, & in genere entis: non autem formalis, & in genere moris, *Escob. E. 2. c. 6. ex Fill. tom. 2. tr. 30. cap. 7. num. 131.* Huc revocatur peccatum cum Dæmone succubo, vel incubo. Cui peccato superadditur malitia contra religionem, & præterea etiā Sodomix, adulterii, vel incestus, si affectu viri, vel mulieris, Sodomitico, adulteri-

no,

no, vel incestuoso, cum Dæmone coeat, *v. Bon. de matr. q. 4. p. 12. Fill. n. 162.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem?

Resp. Autoritate Scripturæ, quæ molles à regno cœlorum excludit, *1. Cor. 6.* docent omnes, nullo casu licitum esse intendere, vel procurare directe mollitiem, ne quidem causa sanitatis: ac vitandæ aliàs certæ mortis, Causam dat *Sanch. lib. 9. d. 17.* quòd natura ad administrationem seminis, extra matrimonium, in omni eventu, homini denegavit, eò quod adedò vehemens sit in ea re sensus voluptatis, ut homines passione excœcati, passim sibi facile persuaderent, habere se iustam causam irritandi seminis, unde plurima gravissimaq; vitia contra bonum commune, & in impeditioe generationis emergerent, *Nav. ca. 16. Less. & commun.* Unde resolves.

I. Distillatio, quæ est fluxus humoris, quasi medii inter urinam & semen, (cum quo coloris & viscositatis similitudinem gerit) sine ingenti illa delectatione, non est vera pollutio, & si proveniat sine omni commotione sensus venerei, ut quandoque fit, de ea non magis laborandum, quam de sudore, dicit *Cajetan.* Si verò fiat cum sensu carnis, & commotione spirituum generationi servientium, tum ei cooperari, vel causam præbere, non est, vel est peccatum, idque veniale, vel mortale, ad eundem modum, quo de pollutione dicitur, *Sanch. 9. d. 45. n. 32. Laym. l. 3. f. 4. n. 18.*

II. Si semen iudicio medicorum transiit in materiam venenosam, licet eam medicamentis expellere, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio, *Sanch. l. 9. de matr. d. 17. n. 56. Fill. t. 30. c. 8. n. 150. Trul. l. 6. ca. 1. d. 8. §. 1.*

III. Non tenetur quis (modo tantum absit periculum consensus in voluptatem, nec voluntarie promoveat) impedire pollutionem sponte sua evenientem, aut jam ceptam, v. g. in somnio, reprimere, sed potest sanitatis causa sinere, ut natura se exoneret: quia id non est procurare, sed pati ut effluat, quod aliàs corruptum sanitatem læderet, Unde idem admittit *Sanch.* etiamsi orta esset prius ex culpa; modo de ea doleat, & consensus ulteriorem abstrahat, additque, plerumque expedire, munire se cruce, & sine alio tactu, quietis manibus, rogare Deum, ne permittat lapsum in delectationem, *Sanch. d. 17 n. 17. Trul. l. 6. c. 1. d. 10.*

IV. Licitum est ob finem honestum, v. g. minuendæ tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare simplici affectu spontaneam, & naturalem exonerationem naturæ, modo desiderium illud non sit causa efficax pollutionis. Similiter licet etiam de ea gaudere, via naturali & sine peccato facta: quia objectum istius desiderii & gaudii non est malum, quanquam ejusmodi desideria simplicia inutilia esse, nec periculo carerere, quidam bene observent, *Less. d. 14. n. c. 15. Lay n. 17.*

V. Si quis facturus rem aliquam necessariam, vel licitam & honestam, prævidet inde naturaliter secuturam pollutionē (idque multò magis valet de distillatione) quā tamen ille nullo modo velit, nec

intendat, tunc, modò absit periculum consensus in delectationem non tenetur abstinere à tali actione: quia prosequenti suum jus, non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem secutus. Hic non obstante periculo pollutionis, licet audire confessiones mulierum, studere casibus conscientiarum, tangere se ex necessitate, foeminas caute & cum necessitate alloqui, osculari, amplecti juxta morem patriæ, si alioqui incivilis habendus esset. Quod si tamen periculum esset consentiendi in delectationem, quod colligitur inde, si sapius ex simili occasione mortaliter sit lapsus à causa illa, quantum vis licita, abstinendum esset, proindeque confessarius tali casu teneretur relinquere officium. *Fill. Sanch. l. 9. d. 45. Nav. c. 19. Lay. n. 16.* Monet autem *Laym.* cum, qui in actionibus honestis & utilibus talem miseriam experitur, facilius liberari contemnendo, quam æstimando, quia imaginatione & timore augetur.

VI. Si pollutio secutura prævideatur ex re illicita, otiosa, vel minus necessaria, & hæc sit causa propinqua, ac natura sua ad venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi, tactus, aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non abstinere: quia in eam consentiens, mortaliter in effectum consentire censetur. Quod si verò res illa sit causa tantum remota, per accidens tantum ad pollutionem concurrens, qualis est, v. g. efus, aut potus calidorum, equitatio, confabulatio inutilis, crapula, ebrietas etiam mortalis, (modo pollutionem non intendas, & absit periculum veneri consensus) secuta pollutio non est mortalis: quia in talem rem

consentiens, non ideò velle censetur effectum. *Fil.*
tr. 30. cap. 8. q. 16. n. 152. Sanch. l. c. Less. l. 4. c. 3. d. 14.
v. Dian. p. 5 t. 13. R. 4. Addunt quidam DD, hanc re-
 gulam, pollutionem in causa volitam tantum esse
 peccatum, quantum est ipsa, ut si causa sit pecca-
 tum mortale, etiam ipsam fore mortalem; si sit ve-
 niale, venialem: si verò causa nullum sit peccatū,
 nec ipsam fore (secluso semper periculo consensus)
 hinc venialem v.g. esse illam, quæ provenit ex le-
 ctione curiosa, vel aspectu per se non mortali.
Trul. l. 6. c. 1. d. 9. ex Lopez. Henriq. Vasq. Bon. de
mat. p. 10. v. Dian. p. 1. t. 2. misc. R. 56.

VII. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. si
 antè directè, vel formaliter est procurata, & causa
 non est retractata, 2. quando post somnum pla-
 cuit, & approbata est propter delectationem ve-
 neream, alias non, *Fil. q. 5. n. 148. Trul. l. c. n. 9.*

Quæres. An mutua pollutio inter mares, vel
 fœminas procurata, sit mollities tantum, an Sodo-
 mia.

Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidi-
 nem, absque concubitu, esse tantum mollitiem: si
 verò fiat ex affectu ad personam illam indebiti se-
 xus (præsertim si adsit aliqua conjunctio, & com-
 mixtio corporum) est quoad malitiam Sodomia.

Fil. t. 30. cap. 8. Plura de tota hac materia v. infra
lib. 5. c. 1. dub. 2. art. 2. de peccato in genere, &
Autores citatos.

TRA-

TRACTATUS V.

De VII. Præcepto.

Non Furtum facies.

Cum hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio in bonis proximi, quæ fit 1. per furtum, & rapinam. 2. per omissionem reparationis damni illati. 3. per iniquitatem contractuum; de his tribus hic agendum.

CAPUT I.

De Furto.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, & quale peccatum?

Resp. Est occulta & injusta rei alienæ ablatio, invito rationabiliter domino. Quod si res sit sacra; dicitur Sacrilegium, de quo supra. Si aperte cum vi fiat, est Rapina, à furto specie distincta. Licet autem furtum cæteris paribus, quàm rapina levius sit, & ex genere suo minimum inter ea, quæ circa proximum committuntur, est tamen mortale, si quantitas sit notabilis. *Ita communiter omnes, v. Bon d. 2. q. 8. Unde resolves.*

I. Qui alienum accipit per jocum, vel ob bonum aut commodum illius, à quo accipit, non furatur: v. g. si uxor auferat marito pecunias, ne ludis aut commestationibus prodigat; aut vinū, ne inebrietur, aut librum hæreticū ne legat; aut famulus

det

det eleemosynam non nimis magnam valde indigenti, in qua dominus rationabiliter non sit in-vitus, à quo tamen ob verecundiam vel aliam cau-sam non ausit petere, v. *Less. l. 2. c. 12.*

II. Qui pro se, vel alio in extrema necessitate constituto, alienum accipit, quantum necessariū est, nec furatur, nec tenetur restituere postea sic absumptum; si quidem re & spe indigens fuit. Idē docent *Less. l. c. d. 12. Malderus, Dian. &c.* de neces-sitate gravi. Verum id probabilius alii negant, cum *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. ca. 1. num. 7. ex S. Th. 2. 2. q. 66. a. 7. Sylv. Angl. vid. Dian. to. 1. p. 2. t. misc. Ref. 20. C. Lu-go d. 16. f. 7.*

III. Nec item furatur, qui accipit in compensa-tionem justam, si aliter sibi debitum accipere ne-queat, v. gr. si famulus justum stipendium non possit aliter obtinere; vel inique inductus sit, ad serviendū iniquo pretio, v. *Lay. l. c. & Tol. l. 5. c. 15.*

DUBIUM II.

Quid sit quantitas notabilis ad mortale peccatum?

Variae ea de re sunt sententiae. *Nau.* nimis scrupulosè statuit medium regalem; alii nimis laxè 100. aureos: moderatius *Tol. Med. Less. &c.* duos re-gales; et si minus sufficiat, si notabiliter noceat.

Resp. Eanon mathematicè, sed mortaliter me-tianda est, non tantum ex valore rei ablatae, sed etiam ex circumstantiis personae cui infertur, si ni-mirum ei grave damnū inferatur, aut saltē chari-tas Christiana graviter lædatur: quomodo respectu valde divitis, imò etiā Regis, un^o vel alteraure^o no-

v. 36. Inn. XI.

ta-

tabile quid videtur; respectu verò mediocritet divitum, quatuor circiter regales, sive medius imperialis, respectu mechanicorum duo, respectu pauperis, unus. *Ita nunc plerique cum Bonac.* Unde resolves,

I. Grave peccatum est auferre rem parvam domino valde proficuum, v.g. sartori acum, quam unicam habet, nec habere aliam potest, qua se aliat. *Less. l. 2. c. 12. d. 8.*

II. Grave item est (etsi non in specie furti) si fur sciat ex jactura rei parvæ domino secururam valde magnam molestiam, v.g. quia valdè ad eam afficiebatur, nec similis recuperari potest: nisi tamen res sit nullius prorsus momenti, *vid. Bon. 2. q. 8. p. 1.*

III. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in reb. quæ ultrò proveniunt, & sunt valdè expositæ, v.g. fructus ad viam publicam, *v. Less. l. c.*

IV. Plus item, si quis à diversis, vel ab uno interpolatim, parva & plura furetur, *v. Less. l. c. n. 46.*

DUBIUM III.

Quam graviter peccet, qui multa minuta furta committit?

Resp. Hic quoq; quantitas læsionis, vel damnificationis, quæ fit proximo, & quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati, *v. Less. l. c. Sancti. l. 7. c. 21.* Unde resolves.

I. Si quis ex occasione tantum furatur, sive uni, sive pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocere, singulis furtis non peccat graviter, neq; ea simul

sum-

sumpta unum mortale constituunt: postquam tamen ad quantitatem notabilem pervenit, eam detinendo mortaliter peccare potest, *Less. d. 7. Sanch. l. 7. c. 21. Bon. q. 8. p. 2.* Verum & hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat paulò post restituendi ea saltem, quæ tunc accipit, *Gran. Dian. p. 3. t. 6. R. 25.*

II. Si autem per plura parva furta uni vel pluribus facta, habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat graviter ea intentione: ac licet executio singulorum sit tantum venialis ex se, ut tamen substet tali intentioni, est continuata executio peccati mortalis, *Less. l. 2. c. 12. d. 7. Sanch. l. c.* quia nocent graviter Reipub. & praxis illa valdè perniciofa est societati humana: v. g. si sartor particulas panni à diversis surripiat, si mercatores utantur brevioribus ulnis, &c. Interim hi excusantur subinde à gravi peccato, 1. ex eo, quod dictum est casu primo. 2. Si id faciant, ut se servant indemnes, quia aliàs non lucrarentur, vel pretium augere deberent, & tunc non invenirent emptores. *Rosella V. emptio.* 3. si aliàs non habeant, unde se vel suos alant.

III. Si plures simul, vel successivè, plura furta parva alicui faciant, quæ simul sumpta graviter illi noceant, tunc si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter, v. g. si viatores ex vinea unam alteramve uvam rapiant & comedant: etsi hoc licere dicat *Govar. Valerius & Ripa contra Dian. p. 3. t. 6. R. 20.* si autem singuli conspirent, singuli graviter peccant. Si denique de se mutuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est

non

non esse mortale, ut docet *Less. Tann. &c.* contra *Suar. Vasq. v. Bon. l. c.*

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum, vel amicorum?

Resp. Licet verè furtum sit, si uxor, liberi, amici, servi, patrifamilias invito, quid auferant, plerumque tamen major quantitas requiritur, ut sit mortale, cum plerumque hic dominus, aut non rationabiliter invito, aut saltem minus invito sit, ut ab his, quam ab aliis auferatur. Vel etsi valde invito sit; sæpè tamen id fiat, non tam ratione rei acceptæ, quàm modi accipiendi clam; aut ratione finis, ob quem accipitur, v. g. ad ludendum, potandum, &c. v. *Cajet. V. Furtum, Less. l. c. 12. n. 76.* Unde resolves.

I. Uxor graviter peccat, si notabilem summam accipiat invito marito, etiam ex dote, vel bonis communibus, quia licet media pars ad eam spectet, maritus tamen habet usum fructum illius partis, ideoq; teneretur ad restitutionem *Trul. l. 7. c. 6. d. 8. n. 7. &c.*

II. Similiter peccat graviter maritus contra iustitiam, cum obligatione restituendi, si aliquid notabile uxori surripiat absque eius consensu, ex bonis ipsius paraphernalibus, vel aliis propriis, si quidem libera eorum administratio ipsimet uxori competat; quia par est ratio mariti & uxoris, quoad bona propria. v. *Villalob. tom. 2. t. 13. Trul. l. 6. c. 1. d. 9.*

III.

III Uxor potest dare eleemosynam & mune-
ra, secundum consuetudinem aliarum mulierum
istius loci & conditionis, etiamsi maritus eleemo-
synas omnes illi prohibeat: quia consuetudo hoc
jus ei tribuit, quo maritus eam privare non po-
test. *Ibidem num 3. Dian. p. 1. s. 3. R. 23. & p. 5. t. 8.*
R. 34. ubi cum Molin. & 10. aliis docet, posse
eam nescio marito dare vigesimam partem an-
nuicensus vel lucri, eò quòd hoc pertineat ad
decentiam status, & maritus irrationabiliter sit in-
vitus. Hinc etiam potest cum Abigail modera-
tas eleemosynas dare, ut mariti conversionem
impetret, vel ne Deus illum puniat, *Vasq. Bon.*
Regin. & alii 10. contra Còn. Sc. v. Dia. p. 2. l.
16. R. 23. & p. 5. t. 8. R. 34.

III, Uxor potest bona expendere, marito ab-
sente vel fatuo: quia tunc ad illam spectat, admi-
nistratio domus. Item quæ acquirit sua indu-
stria, item paraphernalia, hoc est, bona, quæ præ-
ter dotem marito allatam, sibi reservavit, *Trul. l. c.*
& ceteri communiter.

IV. Non peccat uxor, subducendo aliqua, vel
compensationis causa, si vir sit prodigus, quia is
tunc facit uxori injuriam, partem ipsius profun-
dendo: vel pro victu, vestibus, cæterisque sibi vel
familie necessariis, quæ mariti sæpe intelliguat,
& frustra ab illis peterentur. *Bon. Trul. l. c.*

V. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio
matrimonio sit pauper, ita ut miserè secundum
statum suum vivat, & maritus eis noluit succur-
rere, potest ex bonis suis propriis, vel etiam ex
communibus; (dummodò post mortem viri
omnia

omnia computet in sua parte) eis subvenire quia jure naturæ tenetur eos alere , & maritus in id consentire. *Nov. Palaus. Less. l. 2. c. 12. d. 14. Dia. p. 5. t. 8. R. 34.* ubi illam potestatem extendit ad fratres & sorores, quod etiam *Less. l. c. & Trul. l. 6. c. 1. d. 9* judicant probabile.

VI. Filius peccat graviter, invitis parentibus notabilem summam accipiens, qualis non semper est, secundum *Less. c. 12.* si filius patri prædiviti duos vel tres, imo secundum *Sanch.* quinque vel sex aureos furetur, eò quòd parens sit minus invitus, & filius sit aliquid patris. Unde non tenebitur ad restitutionem, nisi fortè cohæredibus graviter noceat.

VII. Si filius notabilem summam expendat in res turpes, aut vanas, contra voluntatem parentum, ex pecunia sibi suppeditata ad usus honestos, putat *Less. c. 12. dub. 13.* cum peccare mortaliter, etsi excuset è restitutione, si pater rogatus facile condonaturus putetur.

VIII. Si filius, v. g. mercatoris, vel cautionis administrat bona parentis, potest à patre exigere salariam, quantum dare deberet extraneo : & si id impetrare non possit, vel exigere non audeat, potest clam accipere. Ita probabiliter *Laym. l. 3. f. 5. t. 4. c. 8. Dian. p. 4. t. 4. R. 66,*

IX. Etsi famuli in esculentis , & poculentis, quæ domo exportant, aut divendunt , graviter peccent, quæ tamen ipsi domo consumunt, in iis facilius (uti & Religiosi) excusantur ; cum in his dominus, aut Prælatus sæpè tantum sit invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad rem,
Quod

Quod tamen timeri posset, si extraordinaria acciperentur, *Laym. Escob. & Less. l. 2. ca. 14. d. 8. num. 48.* Ubi docet quod furta minima famulorum ex comestilibus, quæ claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, sed comedendum tantum accipiantur.

X. Cum à gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernis, filius ex castrensibus, vel quasi, vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, (si quantitas rei ablata sit valde magna, nec pater restitutionem tacite vel expresse dimiserit.) Famuli verò, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis & obsequiis extraordinariis, quantum possunt, *Laym. l. 3. tr. 5. part. 3. c. 2.*

CAPUT. II.

DE RESTITUTIONE.

DVBIVM. I.

Quid sit Restitutio, & qui teneantur ad eam.

Resp I. Restitutio est actus justitiæ ad salutem necessarius, necessitate præcepti, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam, ita ut radix restitutionis non sit quævis læsio proximi, v.g. contra charitatem, &c. in quibus non habet jus quod violetur, sed ea tantum, quæ est contra justitiam, in qua proprie injuria infertur, hoc est,

L 2. læditur

læditur aliquod jus proximi, quod is habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur. Quod variis modis fieri potest, v. g. furando, defraudando, destruendo, rem alterius negligenter custodiendo, occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando, & similibus.

Resp. II. Ex data responsione patet; teneri ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc autem est duplex, scilicet materialis, ut v. g. cum quis rem alienam destruit, accipit bona sine, vel retinet, id est probabiliter, iudicans id sibi licere, vel esse suam: & formalis, qua quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet mala fide, id est, cum sciat, vel scire possit, ac debeat, id sibi non licere, & rem non esse suam, v. *Laym. l. 3. t. 2. c. 1. Less. lib. 2. c. 7. dub. 6. Bon. n. 3. q. 1. p. 6.* Unde resolves,

I. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, ut si adulterium commisit, sine damnificatione alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem, cum hæc sit reparatio damni: potest tamen à iudice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

II. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materiale tantum, tenetur restituere; sed non nisi id, quod ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

III. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat, sive non, tenetur restituere, & quidem tantum, quantum est damnum secutum. An vero sufficit culpa venialis, controvertunt Authores, & sententia utraque probabilis videtur.

videtur, ac in praxi tuta, saltem quando non commodè potest restituere, vid. Auctores citati & Lav. lib. 3. tr. 2. Less. l. 2. cap. 7. du. 6. n. 27. C. Lugo di 8. sect. 5. n. 56.

DUBIUM II.

An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem?

Resp. Tenentur omnes illi, qui quòquo modo sunt causa influens. & efficax damni secuti, ac qui ex officio, & obligatione justitiæ obligati cavere damnum, non caverunt. Ita communiter Doctores. Unde concludunt, teneri ad restitutionem comprehensos sequentibus verbis:

Iussio, consilium, consensus palpo, recursus, Participans, mutus, non obstant, non mansuetus.

patet ex sequentibus Casibus.

I. Tenetur ad restitutionem mandans, sive expressè mandet, sive tacitè, dicto nimirum, vel facto, ex quo v. g. famulus colligat, herò gratum fore, si faciat; non autem tenetur, qui ratum tantum habet opus suo nomine factum uti nec mandans, si ante executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat: qui tunc non est vera causa. Mol. Less. l. 2. c. 13. dub. 3. Fill. t. 32. n. 54.

II. Tenetur item consulens, aut precibus ac promissionibus ad damnificationem inducens. Quod si tamen ante executionem consilium suum retractet, & quantum potest contrarium suadeat,

deat, etsi non persuadeat, probabile est excusari à restitutione, maximè si eum, cui damnium paratur, moneat ut caveat. *vid. Bonac. & Tann. 2. d. 4. q. 6. dub. 14. Sa V. Consilium, & Dian. tr. 2. misc. resol. 18. & t. 5. resol. 83.*

III. Tenetur item, qui suo consensu, calculo, vel suffragio, est causa efficax damni. *Less. d. 3. m. 23. Fill. t. 32. c. 3.*

IV. Item palpo, ut qui laude, adulatione, vel exprobratione ignaviae, aliterve alium ad damnium inferendum excitat, animat. *Less. Fill. l. c.*

V. Item qui inferenti damnū præbet recursum, illum recepat, illius furta aut instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas foyet, &c. *Ibid.* Hi enim omnes, uti & is cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, tenentur (non manifestato fure) restituere domino. Et sic peccare eos, qui à sartoribus emunt fragmenta panni, seu vestium, docet *Villalo*: apud *Dian. p. 4. t. 4. R. 176.* licet *ibid. Sanch.* excuset eos, qui ista emunt à sartoribus magistris, eò quòd his plerumq; detrahatur plus à justa mercede, quam mereantur ista fragmenta, ideoq; licitè ea retineant. Neque hic à peccato excusari caupones, quia à filiis familias acceptant pecunias, aliasve res parentibus surreptas, notat *Laym. l. 3. t. 2. c. 5. Bon. & c.* Qui verò post delictum ipsum reum juvat ad fugiendum (non concurrente ad delictum) non tenetur restituere: modo non det illi spem refugii in posterum. Tum quia est causa damni, tum quia reo licet fugere, ut infra dicitur. *l. 4. d. 7.*

VI. Item

VI. Item partipans de præda, aut quoquo modo operans; ut agens excubias, applicans scalas, parans instrumenta, conficiens literas, &c. in bello iniquo tormenta advehens, &c. Excusantur tamen (modo actio per se non sit mala) qui ea non sponte, sed justo metu coacti faciunt, ut v.g. cum rustici furto à solis militibus facto, coguntur eorum prædas avehere, vel peccora abigere. *Less. dub. 5. n. 19.*

VII. Item tenentur causæ, quæ privativè ad damnum alterius concurrunt, nimirum mutus, sive non clamans, cum potest, aut non obstans, non manifestans; sed tunc tantum, quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio &c. tenentur ex justitia damnum cavere *S. Tho. 2. 2. q. 62. a. 7.* Sic Princeps, Magistratus, belli Dux, tenentur ad restitutionem damnorum, quæ à feris, latronibus, militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam dantur. Item Consilarii, Canonici, tacentes, absentantes se, non impediunt iniquam constitutionem, vel electionem. Item tutores, administratores bonorum, &c. non impediunt damna pupillis, Minoribus, Ecclesiis provenientia. Item custodes montium, vinearum, sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant. *Molin. d. 116. Fill. t. 32. c. 3. q. 12. v. supra l. 3. t. 3. cap. 2.* Item Principes & domini Territoriorum si sciant vias publicas infestari prædonibus, & cum possint, non impediunt, tenentur mercatoribus & ceteris viatoribus damna, quæ ab istis accipiunt, compensare, *Dian. p. 8. t. 7. R. 38.*

VIII. Supradicti non tenentur ad restitutionem quando non fuerunt causa efficax damni, ut v. g. si fur, homicida, non fuerit efficaciter motus mandato, consilio alterius sed nihilominus absolutè erat facturus. Item, si v. g. in Capitulo alii ante te dederint suffragium, ita ut videas te nihil impetraturum, etsi neget: tunc enim non teneris restituere, licet pecces, pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, consulendo, &c. *Bon. l. c.*

IX. Probabile est, non teneri supradictos, si non sit moraliter certum, eorum mandatum; consilium, efficaciter influxisse: quia in dubio melior est conditio possidentis: præsertim circa materiam justitiæ, *Less. c. 13. d. 4. Bon. q. 2. q. 4. Dian. 2. 3. misc. R. 84. Tan. 2. 2. d. 4. q. 6. d. 14.*

X. Nec tenentur, si efficaciter tantum concurrant ad circumstantias, & modum actus damnosissimi; v. g. si quis tantum impellat alium, ut citius, vel animosius, hoc vel illo loco, vel modo noceat, v. *Laym. l. 2. f. 5. t. 1. c. 5.*

XI. Nec tenetur, qui deliberatè volenti inferre magnum damnum, suadet, ut minus eidem inferat: quia tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico eidem, quia non licet impedire damnum unius, cum iniuria alterius.

XII. Non tenetur item (contra *Nav. Ang. &c.*) Confessarius, etsi ex officio confessiones audiat, ut Parochus, &c. si ex negligentia, vel ignorantia, penitentem non moneat, aut obliget ad restitutionem: quia etsi ex officio teneatur benedici penitentem, ideoque peccet graviter omit-

omittendo, quando est necessarium; non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, quasi ex iustitia debeat eius damnū cavere, aut procurare, ut hoc ei compensetur. Secus tamen dicendum videtur, si positivè restitutionem impediatur ex malitia, imò etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata: quia tunc consilio suo, est causa efficax damni, v. Less. & Bon. d. 1. q. 2. p. II. Laym. l. 3. t. 4. r. 7. & infra l. 6. t. 6. 2. dub. 5.

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, & quo ordine.

Resp. Cum plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus minusve in damnum influere, hinc ex tali ordine & mensura influxus, ordo & mensura restitutionis sumenda est. Ita comm. Doct. Unde resolves.

I. Si plures absq; consensu, quisque per se seorsim, & casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quàm quod quisque per se damni intulit. Laym. lib. 3. tr. 2. cap. 6.

II. Si plures consensu, & invicem juvantes, id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum: quia singuli sunt causa totius damni, cum unus juvet alterum, & procedat ex confidentia, quam habet in auxilio aliorum. Unde si unus eorum restitutionem fecit, potest à reliquis, nimirum à principali totum, aut si is nolit, à reliquis, pro rata singulo-

L s rum,

rum, repetere, *Bon. de rest. d. 1. q. 2. p. II. ex Vasq. Mol. Fill. &c.*

III. Quòd si actio damnificans fuit lucrativa, & aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existat, aut is eam mala fide absumpsit, tenetur is primo loco restituere ipsam, vel æquivalens; & si ille non faciat, reliqui. *Less. l. 2. c. 13.*

IV. Si actio damnificans non fuit lucrativa, aut quia res periit, & destructa est, ut fit, v. g. in combustione, mutilatione, detractioe, tunc ante alios primò tenetur restituere qui mandavit, vel qui causa fuit primaria, vel executor primarius; ut in bello Princeps, & Dux, & si is non sit facturus, ut quia non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui, v. g. cæteri milites. Quod etsi de militibus speculativè verum sit, practicè tamen si excusantur per accidens: tum quia non possunt totum restituere: tum quia dominorum voluntas non est, nec expectatio ut plus restituant, quam partem suam; ideoque si hanc possunt, ad id tenentur; uti & si quid adhuc reliquum habent ex iniquo, *Laym. l. 3. tr. 2. c. 6. n. 5. ex Caiet. Mol. &c.* Imò *Bon. de rest. d. 1. q. 2. p. 10. n. 13. ex Navar. cap. 17. Vasq. & Less. d. 4. n. 37.* dicit militem gregarium, qui alios non induxit, non teneri ad restitutionem totius damni illari à toto exercitu, sed tantum pro sua parte, v. *supra l. 4. c. 1. d. 5. art. 3.*

V. Si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minus principales liberantur: non autem vice versa: quia ruente principali, ruit accessorium, non contra. v. *Laym. supra sis.*

DUBIUM IV.

*An teneatur restituere, qui alium impedi-
vit à consecutione alicujus
boni.*

Resp. Attendendum, an lædatur jus alicujus, quod à natura, lege, vel aliter habeat? & an per vim, fraudem, calumniam, & mendacia quis alium impedierit: num vero aliter. Inde enim apud *Laym. l. c. & Bon. q. 2. p. 12.* resolvuntur sequentes Casus.

I. Qui alterum impedit à consecutione rei debitæ ex justitia, tenetur ad restitutionem. *Less. c. 12. dub. 18. Fil. t. 32. c. 3. q. 12. n. 72.*

II. Si res non erat debita ex justitia, sed conferenda ex libera voluntate, tunc qui sine vi, & calumnia callorem inducit, ut v. g. officium, vel legatum, beneficium Ecclesiasticum, & similia dona gratuita non conferat, cui apud se constituerat, aut qui petierat, sed vel nulli, vel alteri etiam minus digno: etsi sæpè is possit graviter peccare, præsertim si id ex odio, vel alio malo fine faciat, non tamen tenetur ad restitutionem. *Azor. 3. p. l. 4. cap. 9. v. usq. Sa. Bonac. p. 12.*

III. Si in re prædicta ex libera voluntate conferenda quis per vim, fraudem, vel calumniam, collatorem induceret, ne ei daret, aut eum à petitione (cùm quis habeat jus petendi) aut à consecutione talis rei, per vim, fraudem, calumniam, vel mendacium impediret (cùm etiam quis jus habeat

habeat ne inique impediatur) is teneretur ad compensationem damni, arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem vel probabilitatem, qua alter tale bonum alioqui assecutus fuisse existimaretur: dummodo tamen eo sit dignus; nam si indignus est, non teneretur ad restitutionem, nisi famæ, si eam fortè læserit, *Less. l. 2. cap. 12. d. 18. Molin. rom. 1. d. 135. Sa. V. Restitutionum. 217. Bonac. lc.*

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum?

Resp. Attendendum ad naturam justitiæ, & quis damnum patiat, quidve ratio & leges ferant communiter, *vid. Less. & Laym. hic c. 9.* Unde resolves.

I. Quando bona restituenda, sive debita quæcunque, sunt incerta, hoc est, cum cui debeantur ignoras, aut adire non potes, aut illis restituere, tunc si ea habeas sine delicto, ut si invenisti, vel à mercatore v. gr. per errorem accepisti duas ulnas panni pro una, & jam is discessit, nec scis quo abierit, teneris adhibere aliquam diligentiam inquirendi, postquam si spes non sit sciendi dominum, probabile est quod non tenearis ea dare pauperibus, (licet ita pleriq; cum *D. Thoma* sentiant, & sit magis pium ac practicè suadendum) sed possis tibi retinere, ut docet *Petrus Navarra*, quem sequitur *Laym. hic. & Less. l. 2. c. 14. dub. 7. n. 48.* idque *Diana p. 2. t. 3. m. R. 5.* dicit esse tutum in praxi. Si verò ea habeas ex delicto, ut furto, usura, &c. teneris ea restituere pauperibus.

habilitèr sentiunt, posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet: quia non constituit rem pejore loco, quàm ante fuerat; & consequenter ipse non infert domino damnum. Quod *Navar. Trul. l. 7. c. 11. d. 4.* admittunt cum hac limitatione; si mox, & non post longum tempus contractum rescindat: vel si certo sciat furem redditurum rem domino; vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri non possit. Quod si autem pretium suum recuperare non possit à venditore, tenetur reddere domino, & sibi damnum ascribere. Quod si porro sciens rem esse furtivam, emit eo fine, ut invento vero domino restituat, tunc si emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere, cum utiliter eius negotium gesserit: secus autem, si pretium esset fere æquale rei; tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videretur meritis rem domini utiliter redimendo, v. *Less. l. c. c. 14. dub. 3. Diana p. 2. t. 3. Res. 5.*

IX. Si bona fide rem alienam, v. g. equum emisti ab altero, v. g. Petro, & vendidisti tertio v. g. Paulo, & postea cognoscatur esse Joannis, eo que repetente à Paulo, Paulus repetat pretium à te, existimat quidem probabile *Navar. & Dian. p. 1. t. 8. R. 68.* non teneri te Paulo id reddere (si in nullo factus sis ditior) sed sufficere, si tuam actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verum *Sotus Solon. Less. Sayr. Bonac. de rest. q. 4. p. 2.* rectius docent teneri te, exigente Paulo, contractum rescindere, & pretium restituere: tum quia vendidisti rem vitiosam; tum quia teneris de evictione

emtori, nec eum potes remittere ad illum, cum quo nihil habet negotii. Quod si tamen Paulus cum possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, & hoc ipso impediatur, quo minus pretium tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum restituere. *Bon. Less. & c. vid. Trull. cap. 11. d. 3.*

Quæres. Cui restituendi, sive dandi sint thesauri, & alia inventa, quæ habentur pro delictis?

Resp. Quando nullius domini sunt, iure naturali & gentium sunt primo occupantis. Potest tamen per consuetudinem, & leges aliter quid ordinari; quod servandum est. De quo *v. Less. l. 2. c. 5. d. 10. Lay. l. 3. t. 1. c. 5.*

Quæres II. An & cui restituenda, quas capiuntur venatione iuste prohibita?

Resp. Id æstimandum partim ex iure naturæ, partim ex consuetudine & legibus, ac particularibus, ut v. apud *Laym. l. c. l. 3. t. 1. c. 5. n. 14. & Less. c. 8. d. 9. & c. 3. a. V. Venatio.* Ex quibus resolvitur hic casus.

Venator iniquus tenetur restituere saltem damna quæ segetibus fructibusque infert.

DUBI-

pauperibus, vel Ecclesiæ, hospitali, &c. quia debet tunc fieri restitutio meliori modo quo potest, ut saltem, cum corpori domini non proficit, proficit eius animæ, dum in pauperes expenditur. Ita communiter Doctores, ut v. apud Laym. hic.

II. Qui multis minutis furtis, v. g. olei, panis, vini &c. damnum intulit multis civibus, eum teneri restituere non pauperibus, sed ipsis civibus, (minoris deinceps vendendo, aut maiore mensura, donec veniatur ad æqualitatem) dicit Mol. At Vasq. & Esc. dicunt esse probabile, quod possit dare pauperibus præsertim civitatis ejusdem.

III. Quando bona sunt certa, ordinariè restitui debent possessori iusto, à quo accepta sunt, vel cui damnum illatum; etsi is non sit immediatus dominus. Unde quod acceptum est à depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet, non domino, sed ipsis restitui: quia alioqui ipsis fieret iniuria, si iure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur; & damnum atque lucrum cessans compensari deberet.

IV. Excipitur tamen hinc 1. Si eorum nihil interesset, ut si sine illorum damno, infamia, domino restitueretur. 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi, cum iniuria domini: quo modo bona Ecclesiæ non Prælato dissipatori, sed potius Capitulo restituenda sunt. Item accepta à filio familias, pupillo, furioso, uxore, religioso, si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, plerumque

que sunt restituenda patri, tutori, marito, Prælato. Sic etiam si bona alicujus publicata, & fisco addicta sint: tunc enim depositum, & similia debita fisco debent reddi.

V. Cum quis ignorato domino cui restituendum erat, non præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuit, non satisfacit domino postea comparanti: secus si diligentia sit præmissa, ut *vid. Loß. l. 2. c. 24. dub. 3.*

VI. Cum dominus quidem scitur, sed ei mitti non potest sine sumptu; tunc si res male accepta est, tenetur restituens aliquas expensas ex se facere; si autem benè accepit, non nisi expensis domini. Quando nullo modo potest mitti, expectandum est ad tempus, & si adhuc non sit spes, reputatur debitum incertum. *Tol. l. 3. c. 23.*

VII. Cum quis accepit rem alienam à possessore bonæ fidei, putante rem esse suam cum non sit, tum si quidem intervenerit aliquod justum pactum; ut depositi, commodati, pignoris, &c. illi restituendum est, & non domino. Qui tamen ex charitate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia, &c. *Vasq. Azor. p. 3. lib. 4. c. 3. q. 1.* Si autem aliter accepta est, tunc verò suo domino restitui debet, si eum novisti, & absque incommodo fieri possit.

VIII. Quando à fure, vel alio venditore quis emit, sive mala, sive bona fide, rem furtivam tenetur restituere domino, non furi. *Ita communiter Mol. Regin. to. 1. l. 10. c. 5. n. 40. Tolentus tamen l. 5. cap. 17. Sylv. Ant. Mald. in. 2. t. 4. c. 3. dn. 2. probabili-*

DUBIUM VI.

De rebus quæ debent restitui.

ARTICVLVS I.

Quid debeat restitui ab inferente iniuriam
materiale[m] tantum, siue à possessore
bonæ fidei?

Resp. Qui bona fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo postea melius cognoscit, tenetur, nec incipiat esse possessor malæ fidei, & detinere alienum, id tantum, & non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, una cum eius fructibus, si extent, vel quatenus inde factus est ditor; præterquam si dominium sibi comparavit per legitimam præscriptionem. Ita communiter Doctores Molin. Sanch. Less. l. 2. c. 6. Bon. d. 1. q. 1. p. 1. Laym. l. 3. t. 2. ca. 3. Unde resolyes.

I. Si vestem v. g. bona fide donatam à fure aut alio, portasti, & ferè attrivisti, ac postea dominus compareat, teneris eam, aut æqualem ei restituere, & insuper persolvere quantum attrita est, si alias vestem æqualis valoris attrivisses: si autem eam amisisti, aut ablata tibi est, &c. ad nihil teneris. Bon. l. c. Laym. num. 1. v. Trull. lib. 7. c. 11. d. 1. Si autem res, quam à fure bona fide accepisti (siue donatione, siue emptione) sit, usu consumptibilis, eamq; cum tuis miscuisti, ita ut discerni nequeat, etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere. Nav.
Sylv

Sylv. Sayr. Less. Bon. d. 1. q. 3. p. 1. quia per istam commixtionem bona fide factam, est in te translatum dominium ut colligitur ex *L. Si alieni num. mi ff. de solut.* Neque cit ratio, cur hæc potius, quam illa pars censeatur aliena, atque adeo perit obligatio realis, & tantum manet personalis in venditore *vid. Dian. p. 4. t. 4. R. 66. Trul. l. 7. ca. 11. d. 3. Less. l. 2. c. 30. d. 18.* ubi addit esse valde probabile, juriq; naturæ conforme, quod verus dominus rei illius ablatae & permixtae (quam diu totus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex isto cumulo sibi satisfiat ante alios; imò possit ex eo occultè accipere.

II. Milites bona fide militantes, intellecta potestea belli injustitia id tantum restituere debent, quod adhuc habent ex præda, & quo facti sunt ditiores. *Ben. l. c.*

III. Qui bona fide per inculpam ignorantiam celebravit contractum, quem postea usurarium esse cognoscit, non plus tenetur, quam factus est ditior. *v. Laym. l. 3. t. 2. c. 3.*

IV. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia inclinet in eam partem, quod res non sit sua, teneri aliquid restituere juxta inclinationem, docet *Con. d. 34. dubio. num. 93.* At *Palau* tom. 1. d. 3. p. 2. num. ult. putat ad nihil teneri: quia possessio contrariis rationibus non convincentibus præponderat. Idem docet *Vasq.* apud *Escob.* t. 3. c. 3. n. 154. *Dian. p. 4. t. 3. R. 24. & 29.* Si neglexit investigare veritatem, & deinde sciri non potest, dicit *Palau* l. c. ad nihil teneri.

V. Si bona fide rem vendidisti dono tibi datam,

tam, teneris restituere pretium quia factus es locupletior: & satis debet esse tibi, non habere minus, quam ante. Quod si tamen apud alterum res est, id reddere tenetur. *Ibid. & Vasq. c. 9. §. 2. Mol. Less. l. 2. c. 14. d. 1.*

VI. Si bona fide rem ipse emisti, & vendidisti absque lucro, nihil teneris restituere; sed solus is, apud quem res est. *Mol. l. c. Less. l. 2. c. 14. d. 1, contra Vasq. &c.*

VII. Si rem alienam bona fide donasti, non donaturus aliam, si hanc non habuisses, ad nihil teneris, quia non es factus ditior: secus si aliam donaturus fuisses, (quia tunc parcendo tuæ factus es ditior) vel si aliquid accepisti in renumerationem. *Bon. Trul. l. 7. c. 12. d. 1.*

VIII. Si aliena re lucratus es tanquam instrumento: v. g. frumentum alienum alio deportatum vendidisti, vel pecuniam alienam negotiationi exposuisti, non teneris illud lucrum restituere; quia non est fructus rei alienæ, sed tuæ meræ industriæ: tales enim fructus dicuntur meræ industriæ, quos ipsa natura ex se nullo modo gignit, sed tantum concurrit ut instrumentum operantis. *Laym. l. c. n. 3. ex S. Thom. &c.*

IX. Fructus omnes rei, sive ii sint merè naturales, hoc est, qui vix ullo hominum labore egent, ut foetus animalium, arborum, herbæ & gramina; sive sint simul industriales, sive mixti, hoc est, ad quos æquè, aut magis hominum labor cum natura concurrat, ut v. g. segetes, & quæ serendo gignuntur; item vinum, oleum, lana, &c. quo etiam referuntur pretia locationis domorum, jumento-

mentorum, &c. qui fructus civiles appellantur; hi inquam fructus rei, si percepti, & extantes sint, domino restitui debent; deductis tamen expensis propriis, & æstimatione laboris. Et quidem pretium locationis ex re aliena debet domino restitui, licet is rem, si penes se habuisset, non fuisset locaturus; v. *Laym. l. c.* Si tamen fructus isti reales bona fide possessi fuerint tempore à legè præscripto ad usu capiendum illos, (quod, si adsit titulus, est biennium inter præsentēs, inter absentes quadriennium, si autem non adsit titulus, anni 30. cum bona fide) non sunt restituendi, quia usucapio transfert dominium, *Salon. Trul. l. 7. c. 11. d. 3.*

X. Si à fure accepisti (sive bona, sive mala fide) rem usu consumptibilem, v. g. vinum, oleum, triticum, &c. cum propriis ipsius furis rebus permixtum, ita ut discerni non possit; non teneris restituere, si fur ad restituendum sit potens: quia fur per commixtionem istius rei cum propria, acquisivit eius dominium, atque adeo illud

tanquam verus eius dominus potuit trans-

ferre. *Navar. Sanch. Leß. Bon. Trul,*

l. 7. c. 11. d. 3. v. Dian. p. 2. t. 5.

m. R. 40.

ARTI.

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente iniuriam formalem, seu mala fidei damnificatore seu possessore.

Resp. Id juxta supradicta æstimandum à quantitate tum juris, quod alter habet, tum damni, quod iniuste inferitur; cui æquale reddi debet, nisi aliud de damnificanti mente & consensu rationabiliter præsumatur. *Vnde resolves.*

I. Si damnificatus habeat jus in re, in qua damnum est passus, restitutio ei facienda est in solidum: si autem tantum habeat jus ad rem, restitutio facienda est pro quantitate juris, consideratis circumstantiis: quia non debetur solidus valor rei, quæ expectabatur, cum tantum sit in spe, & multis modis possit impediri.

II. Qui in loco publico suæ civitatis, contra justam prohibitionem pascit, vel ligna cædit, non tenetur ad restitutionem, nisi communitati graviter nocuerit, v.g. stirpes incidendo, arbores ædificiis idoneas sternendo; quia rationabiliter præsumitur mens Reipub. non esse, suis membris usum publicorum rigidius prohibere, quam sub multa solvenda, casu quo deprehendantur.

III. Gravius tamen peccaret, & teneretur ad restitutionem, si quis pasceret in loco alicujus privati: etsi etiam hic præsumi aliquando possit de consensu domini, qui sæpè non intendit ut fiat restitutio, sed ut deprehensus pœnam luat.

IV. Qui venantur, vel piscantur in locis alteri
loca-

locatis, vel aliàs prohibitis, (saltem si ea conclusa, vel circumsepta non sunt) non peccare mortaliter nec teneri ad restitutionem, docet *Dian. ex Less. Dicast. & c. p. 9. t. 9. R. 39. contra Bon. & c.*

V. Etsi probabilius sit, & in praxi communiter tenendum, peccari mortaliter circa vectigalium fraudationem, ex eaque oriri obligationem restitutionis: non omnino tamen improbabiler id alii quidam negant, eo quod consuetudo interpretetur, non esse mentem legislatorum, ad aliud obligare, quàm ut deprehensi mulctentur, *vid. Navar. c. 23. Sa V. Gabella Bon. 9. 9. p. 1. num. 5. & Navar. Fill. t. 28. num. 114, Less. Mol. d. 9. Diana p. 1, t. II. R. 38. & p. 2. t. 17. R. 28. ubi ex Caiet. Med. Sor. & c. docet, non esse negandam absolutionem poenitenti, qui defraudavit gabellas, seu vectigalia imposita rebus iis, quæ emuntur non ad negotiationem, sed ad usus proprios, vel familiaræ, necessaria, v. g. pani, carnibus, piscibus, frumento, oleo & c.*

VI. Cæterum ordinariè iniustus, seu malæ fidei damnificator aut possessor, tenetur non tantum restituere rem ablatam, & fructus perceptos (exceptis suis expensis, & industria) sed etiam sarcire damnum emergens, & luerum cessans: cum vere sit iniusta causa talium damnorum. Unde si dominus re sua retenta, per culturam vel negotiationem percepturus fuisset ex agro suo, aut pecunia centum florenos, & alter parum aut nihil debet is domino suo satisfacere pro centum illis florenis: quamvis communiter soleant domini plurimum remittere, si res componatur, *Lay. lib. 3. tr. 2. c. 4. num. 7.*

VII. Si

VII. Si res aliena, dum iniuste detinetur, crescat, aut pretium eius augeatur; domino crescit, ac proinde id ei praestari debet, *vid. Laym, hic l. 3. §. 2. c. 4.*

VIII. Si res aliena, dum iniuste detinetur, pereat aut deterior fiat, idque casu, vel iuxta hostium incursione, vel naturaliter, & certum sit apud dominum aequè peritura fuisse, non tenetur alter restituere: quia nihil novi detrimenti domino apud furem v. g. accidit quod non apud ipsum. Si vero non fuisset peritura apud dominum, vel saltem non nisi per injuriam, tunc injustus detentor adhuc tenetur ad restitutionem, licet sine sua culpa res perierit, *Laym. t. 2. 4. §. 2.*

IX. Si res aliena apud iniquum detentorem pereat, idque ipsius culpa, aut quia is absumpsit, alteri donavit, destruxit; &c. tunc etiam si domino relicta fuisset certo peritura, nihilominus tenetur pro ea Domino satisfacere ut est communis apud *Laym. l. c. Less. &c.*

X. Qui fingens se pauperem vel alium quam est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuit, qualis ostiatim mendicantibus datur: secus si fuit magna; tunc enim quia subintelligitur conditio hæc, (si pauper es) tenetur restituere secundum *Mol. danti*; secundum *Palaum* vel *danti*, vel aliis pauperibus. *v. Escob. t. 3. E. 2. c. 6. §. 109.*

XI. Qui in extrema necessitate consumpsit, quod ante acceperat commodatum, conductum, vel precarium, non tenetur restituere: quia nec ratione rei acceptæ cum ea nec in se, nec in pre-

pretio extet; nec ratione acceptionis, cum jure eam consumpserit; nec ratione contractus, cum hic non obliget, nisi re pereunte tua culpa, *Less. Hurt. Tur. Dia. p. 5. r. 8. R. 10.* Imò probabiliter ne quidem id, quod ante illam necessitatem eras furatus & in ea consumpsisti; quia furtum tibi non ademit jus, quod ad rem tali casu habebas. *Côn. Pala. Hurt. Dian. l. c. R. 8.* contra *Less. & Vasq.* sicut neque si in ipsa necessitate accepisses & consumpsisses. *Dian. l. c. R. 9. ex Azor & 6. aliis contra Less.*

ARTICULUS III.

An, & quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. g. per mutilationem, occisionem, &c.

Resp. Injustus occisor, mutilator in conscientia tenetur tantum restituere pro damnis bonorum fortunæ, quæ ex tali occisione, vulnere, &c. directè ab eo, causata sunt, juxta prudentis arbitrium: præcisè autem pro vita, membro, vel cicatrice, nihil tenetur restituere secundum rigorem, cum sint bona altioris ordinis, quæ pecunia æstimari non possint. Ita contra *Sotum Sylv. &c.* probat *Less. l. 2. c. 9. d. 23. vid. Laym. l. 3. r. 3.* Unde resolves.

I. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis & voluntaria, vel licet fuerit talis, si tamen homicidium vel non prævidit, vel diligentiam debitam adhibuit ad cavendum, non tene-

tur ad restitutionem: tenetur autem, si prævidit,
& non cavit, *Bon. d. 2. q. ult. f. 2. p. 2. ex commun.*

II. Qui occidit Cajum putans esse Titium, tene-
tur ad restitutionem: quia actio ista est Cajo inju-
riosa, *Bonac. l. cit.*

III. Si læsus ante mortem omnia remisit, ad
nihil tenetur occisor, quia filiis non fit injuria in
bonis, nisi quatenus læduntur in parte contra ejus
voluntatem (volenti enim non fit injuria) ergo
sicut per eum jus acquirunt, sic etiam amittunt;
etsi non rectè faciat parens, si filii valdè egeant,
Less. l. 2. c. 9. d. 26.

IV. Etsi præcisè pro vita, membro, occisione,
non sit obligatio restituendi: per sententiam ta-
men judicis cogitur injurians satisfacere pro in-
juria.

V. Consilium est, ut confessarius pro his injur-
gat eleemosynas, Missas, pro salute occisi.

VI. Si occisus, vel mutilatus fuerit fervus vel a-
nimal, tunc etiam pro vita & membris facienda
est restitutio: quia horum vita pretio æstimatur;
ac proinde tantum debet restitui, quanti potuis-
set vendi; & pro mutilatione vel cicatrice, quanto
pluris venderetur.

VII. Pro expensis funeris nihil restituitur; quia
illæ aliquando faciendæ tamen fuissent. Nisi fortè
occasione illatæ necis, v. g. extra patriam, majores
fieri oportuerit.

VIII. Restitui debent impensæ factæ in curatio-
nem, & medicamenta vulnerati, vel occisi, *Fill. t.*
32. c. 8. n. 202.

IX. Item lucra, quæ ex mutilatione vel vulne-
ra-

M ra-

ratione cessarunt, non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acquisitæ, sed pro majore aut minore spe, quam læsus habuit illa acquirendi, *vid. Trull. l. 7. c. 8. d. 3.*

X. Si homicida à Magistratu plectatur, verius est adhuc teneri ad damna sarcienda; cum morte sua tantum satisfaciat justitiæ publicæ, non hæredibus occisi. Qui tamen, cum plerumque aliud non exigant, videntur esse contenti, ac proinde hæredes homicidæ ad nihil tunc teneri, *Fill. l. c. n. 214.*

XI. Debet autem restitutio fieri tantum parentibus interfecti, filiis & uxori: quia hi soli directè læduntur; cum moraliter censeantur una persona cum occiso. Nisi tamen occideris animo etiam nocendi aliis: nam tunc etiam his restituere teneri dicit *C. Lugo de just. d. 11. num. 8. ex Less. v. Trull. l. c. d. 4.*

XII. Etsi probabile sit, deberi etiam restitutionem creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea cæde obvenit: contrarium tamen etiam probabile (saltem secundum limitationem casus præcedentis,) est; cum occisio illa non sit directè causativa illius damni. *vid. Laym. l. c. n. 4.*

XIII. Non tenetur occisor aliqui deis restituere, quos occisus alebat ex liberalitate: quia damnum illorum per accidens sequitur, *v. Less. l. 2. c. 9. d. 26. Trull. l. c.*

XIV. Nec tenetur ad damna, quæ v. g. provenerint ex morte alicujus innocentis, qui per errorem putaretur homicidium fecisse, & sic captus plecteretur: quin hujus mors non directè causaretur

tur ab ipso, sed per accidens, & ex errore vel malitia accusatorum. v. Bon. d. 2. q. ult. f. 2. p. 21.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro?

Resp. Qui virginem per injuriam defloravit, tenetur tantum rependere damnum, quod ei ex tali injuria est secutum; idque vel matrimonio, vel damni æstimatione, ad arbitrium prudentis, ut talem nimirum inveniat, qualem manens virgo invenisset. v. Sanch. l. 7. d. 14. Fill. t. 32. cap. 8. n. 209. Unde resolves.

I. Præcisè pro sola virginitate non obligat restitutio. Unde si stuprum mansit clam, aut non impedivit, quin æquè lautè nuberet, ad nihil tenetur stuprator. Less. Bon. q. 4. de mat. p. 7.

II. Item ad nihil tenetur, si defloravit consentientem, absque vi & fraude, vel promissione matrimonii: quia non est facta injuria, Ib. & Trul. d. 2.

III. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur restituere, quia adhuc sensit liberè. Nisi fortè preces tales fuerint, ut cum vi & coactione æquiparentur, ut si conjuncte fuerint cum minis, vel metu reverentiali, v. g. si fuit illius dominus, vel vir magnæ authoritatis, Trul. c. 9. d. 3.

IV. Si per promissionem veram, vel fictam matrimonii eam flexit, tunc tenetur ducere eam: quia in omni contractu, ubi alter ex parte sua acceptavit & implevit, tenetur & alter implere;

etiam si fictè contraxerit: qui tenebatur ex iustitia verè contrahere; cum alioqui omnia humana commercia fraudibus paterent. Et id quidem verum est, etiamsi stuprator religionem voluisset, *Less. lib. 2. c. 10. d. 3. & 4. Trul. d. 3.*

V. Non tamen tepetur fictus promissor eam ducere, casu quo. 1. Is puellam valdè notabiliter conditionè excederet, vel verbis usus esset fictionem facilè indicantibus. 2. Si ipsa conscia esset prædicti voti; quia tunc ipsa contraxisset mala fide. 3. Si ipse putavit esse virginem, cum tamen non esset. 4. Si ex matrimonio grave damnum, aut scandalum timeretur. 5. Si ipse jam sacris initiatus est, aut alteri matrimonio copulatus: tunc enim his casibus solum teneretur curare, ut æquè commodè nubat, modo ante dicto, dando scilicet dotem, vel aliter, *vid Sanch. 1. de matr. di. 10. lib. 1. Trul. l. 7. ca. 9. dub. 3.*

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro adulterio?

Resp. Cum ex adulterio damnificari possint conjux alter, & proles legitimæ, circa sustentationem; hæreditatem, &c. patet, quod uterque adulterans, nata eis prole debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine detrimento altioris boni, & causatione majoris mali. *Est communis. Laym. l. 3. t. 3. p. 1. c. 14. Unde resolves.*

I. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinariè non tenetur prodere, quod proles ejus spuria sit: nam & viro suo tristitiam, & sui odium, & discordias

dias domesticas crearet: ac famam suam prodigeret, quibus damna fortunæ merito cedunt. Accedit, quod proles matri non teneatur credere se esse illegitimam, *Fill t. 1. c. 32. q. 222.*

II. Debet tamen si potest, aliis industriis damnum compensare, v. gr. 1. diligentius administrando rem familiarem. 2. de cultu corporis detrahendo 3. si habet bona propria, plus legitimis, quam spurio relinquendo. 4. cum inducendo, ut relicta hæreditate vel ejus parte, amplectatur statum Ecclesiasticum vel Religiosum, si idoneus sit, &c. *Trul. l. c. d. 4.*

III. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, etiam ipse sæpè excusatur, vel in toto, vel ex parte; sive quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur; sive quia restitutio non potest fieri sine periculo vitæ, dispendio famæ, turbatione & discordiis familiarum; sive quia non est certus filium esse suum. *v. Lessl. 2. c. 10, d. 6. Bon. de matr. q. 4. p. 15. Trul. l. 7. c. 8. d. 7.*

ARTICULUS. VI.

Quid debeat restitui pro fama & bonis spiritualibus, ut inductione ad peccatum, avocatione à Religione?

Resp. I. Juxta dicta, si restitui non possunt bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio faciendi ex bonis diversi ordinis. *Vnde resolves.*

M 3

I. Pro

I. Pro fama, restituenda est fama: cum id non potes, non teneris ad pecuniam, & bona fortunæ, nisi per sententiam à iudice cogaris sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. Quod si tamen lædendo famam, in bonis etiam fortunæ alteri damnum allatum esset, constat ex supradictis quid faciendum sit. Porrò de læsione famæ, &c. v. infra.

II. Si quis alterum induxit ad peccatum suasionem vel exemplo suo, tenetur quidem ex charitate, quoad potest, eum revocare ad meliorem statum; sed non ex iustitia, *Less. l. 2. c. 8. d. 2. n. 20. Lay. c. 8. n. 1.*

III. Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto metu, &c. tenetur ad id ex iustitia: quia quisque habet jus, ne injustè lædatur in bonis spiritualibus. Unde si lædatur, debet id spirituale restituere si potest, *Ibid.*

IV. Si quis aliquem (etiam Novitium) abduxit ab ingressu religionis, tamen sine vi & fraude, et si graviter peccarit id irrationabiliter faciendo, ac proinde teneatur ei rursus suadere ingressum ex charitate, non tamen ex iustitia vel illi, vel religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit, v. *Laym. l. 3. t. 2. c. 8.*

V. Si quis religiosum ad apostasiam induxerit suasionem, aliave cooperatione, obligatur ex iustitia religioni ad restitutionem, non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur; sed ut suadeat alteri, quoad potest reditum, & compenset monasterio commoda, quæ ex hereditate, bonis, vel industria alterius expectabantur.

VI

VI. Si quis veneno, phyltro, aliove modo alicui destruit memoriã, rationem, &c. tenetur eodem modo, quo mutilator aut vulnerans, de quo *supra* ad restitutionem lucri cessantis, & damni inde secuti in bonis fortunæ.

DUBIUM VII.

De circumstantiis restitutionis.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, & modo debeat restitui?

Resp. Debet quamprimum, & eo modo ac loco restitui, quo jus & interesse damnificati requirit, & commodè ac mortaliter fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua propria, ultra debitum. *v. Laym. hic lib. 3. tr. 2. cap. 10. Fill. t. 32. c. 4. q. 11. Unde resolves.*

I. Qui non potest commodè restituere aperte, faciat clam, & qui non potest per se, faciat per aliam personam interpositam, v. g. Confessarium.

II. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis sumptibus ad eum locum rem deferre, ubi alter habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel iniquè detenta, deductis tamen expensis, quas alter eam servando, vel deferendo debuisset facere. Excipe, nisi transferendo deberet plus impendere, quàm res valet: tunc enim plerumque ex præsumpta mente domini posset restituere pauperibus, vel in usus pios, *Bon. q. 6 p. 1.*

M 4

III.

III. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, ubi rem possidet.

IV. Debita ex contractu, eo loco & tempore solvi debent, de quo inter partes conventum fuit expressè, vel tacitè, *v. Less. & Bon. l. c.*

V. Si quis possit quamprimum restituere totū, ad id tenetur. Si tamen alter dilatione non peteretur ulterius damnum, aut non notabile, non facile arguendus esset gravis peccari is, qui cum proposito satisfaciendi differret, aut paulatim per partes solveret. *v. Bon. de contr. d. 1. q. 6. p. 1.*

VI. Qui scit se teneri ad restitutionem, & cum possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo mortis, vel post mortem per hæredes, absolvi non debet; nec potest: quia semper est in actuali peccato, & impœnitens. *Sal. Sayr. Bon. Trul. c. 14. d. 11.*

ARTICULUS. II.

Quo ordine restitui debeat?

Resp. Certum est, non necessario ordinem servari, quando debitor omnibus solvere potest: quando verò tantum non habet, aut hæredibus reliquit, sequentes Regulæ servandæ.

I. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumq; titulo habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive inventione, &c. debet prius restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperibus. Similiter si res empta ad creditum, pretio non soluto; adhuc extet *Nav. Sylv. Bon. q. 8. p. 2.* Hoc tamen *Less. c. 15. d. 2. contra Bon. &c.* limitat, nisi venditor ab emptore fideiussorem, vel pignus accepit.

II. Si

II. Si restitutio facienda ratione injustæ actionis, prius restitui debent certa, h. e. quorum domini cognoscuntur, quàm incerta, *Bon. Less. d. 1.* quia illa jure naturæ debentur suis dominis, hæc autem jure solo positivo pauperibus.

III. Prius faciendâ est restitutio debitorum licitè contractorum, quàm usurarum; cum in his dominus non fuerit simpliciter invitus.

IV. Debita ex titulo oneroso prius solvenda sunt, quam quæ debentur gratuito, v. g. ex promissione, quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, *Nav. Sylv. Bon. q. 8. p. 2.*

V. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, & non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundum quod 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. Deposita perdita in potestate debitorum. 5. Debita privilegiorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, & adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est, v. *Laym. l. 3. tr. 2. c. 11.* Ubi addit, ex bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, & quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item Medicos & Pharmacopolas pertinent, v. *Fill. c. 4. q. 13.*

Quæres. Utrum prius exigenti non liceat prius solvere?

Resp. I. Solvens scienter posteriori, præterito qui habet hypothecam priorem, vel privilegiatâ, peccat, teneturq; priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum, *Less. d. 5. ex l. Scimus §. Et si præterea c. de jure delib.*

II. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualibus aliquis exigat (sive in judicio, sive extra) tenetur ei integrum solvere: quia diligentia fecit eum potiorum, *Nav. Sylv. Bon. l. c. ex L. Pupillus ff. que in fraudem.*

III. Debitor sciens statum suum labentem non potest non petenti integrè satisfacere, sed debet omnibus personalibus solvere pro rata (si tamen iste solutionem accepisset, an posset retinere controvertitur, *v. Bon. Less. l. c. Trul. l. 7. c. 14. d. 12.*) nec potest uni solvere, omissis aliis, nisi secundum ordinem supradictum.

ARTICULUS III.

Quæ à restitutione excusent?

Resp. Ex parte debitoris excusant ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, et si de facto non sit contentus. Ira commun. *Doct. vnde resolvuntur. Casus sequentes.*

I. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sententiam probabilem) à compensatione damni, si illud datum sit sine tua culpa Theologica gravi, hoc est mortali peccato; nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sis factus ditior. Unde excusaris, si v. g. ali-

aliquem occidisti ex subita ira, ut fuerit motus tantum primò primus, vel secundo primus, vel si ex oblivione non extinxeris candelam, & hinc ortum sit incendium, &c. Quòd si autem advertens periculum in actionibus periculosis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, graviter peccas, & teneris restituere damna secuta. Porro in foro externo proceditur secundum culpam juridicam, quæ sæpè non est peccatum, & dividitur in latam, levem & levissimam.

II. Excusaris à restitutione incertorum, si fecisti compositionem cum Episcopo, vel Papa. *Leff. c. 16. d. 11. Bon. q. ult. p. 2.*

III. Item si in casu, quo teneris rem restituere pauperibus, tibi ipsi revera indigenti eam des: & tunc quidem postea factus ditior, adhuc non teneris restituere, *v. Lay. l. 3. t. 2. c. 12.*

IV. Si non possis restituere, nisi cum notabiliter graviore damno, tibi vel tuis, vel Reipub. inferendo, quàm æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obventorum: tunc enim differre potes, dum cesset ista impotentia. *Lay. l. c. ex Sylv. Navar. &c.* Idq; verum est etsi debitum sit ex delicto, uti & in sequentibus casibus.

V. Si ad restituendum sis impotens, ut si vivere non possis secundum decentiam tui status justè à te acquisiti. Unde si nobilis, v. g. non potest statim solvere, nisi se privet famulis, equis, armis, &c. vel civis primarius; si obeat artem mechanicam sibi insuetam, vel mechanicus nisi vendat instrumenta sua; quibus vivit, aut magnum damnum subeat.

potest differre, & paulatim restituere sine iactura sui status, *Laym. l. e. Bon.*

VII. Quod si tamen tuâ culpâ in illas angustias delapsus sis, v. g. luxuria, ludis, superfluis expensis vestium, tibi imputare debes, quod jam sine status tui amissione non possis satisfacere. *Ibid.*

VII. Quod si item creditor ex dilatione æquale damnum subire debeat, tu potius, quàm is, sustinere debes, cum eius conditio sit melior. Excipitur extrema necessitas, in qua quoad usum, sunt omnia communia. *Ibid.*

VIII. Quod si item damnum, quod timetur ex restitutione, non esset propriorum bonorum, sed in hoc præcisè tantum, quod spoliet se rebus debitis, non potest ideò differre restitutionem: quia hoc non est pati in suis rebus, neq; suum statum amittere, sed est dimittere alienum, & reverti ad statum proprium, *Sayr. Bon.*

IX. Item excusatis à restitutione, si fieri nequit absq; periculo salutis animæ tuæ, vel tuorum, ut v. g. si non possis absq; peccato, ut si sit periculum, ne uxor aut filia se prostituant, ne filii se dent latrociniis, ne ipse per impatientiam incidas in desperationem, *Bon. ex Less. Mol. Fill.*

X. Item, si non possis restituere absq; periculo vitæ, vel notabili detrimento famæ: cum aliàs plus damni sustineres, quàm intulisti, *Bon. q. i. g. ult. p. v.*

XI. Item, si cedas bonis: quia leges concesserunt, ut qui contraxit multa debita, nec habet unde solvat, possit cedere bonis, ea relinquendo in manibus creditorum, & tunc maneat liber, ita ut
etiam

etiam in conscientia sit tutus, retentis instrumentis artis, & quæ ad sustentationem sunt necessaria. Quod si tamen postea redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc restituere, ex *L. cum & filii fam. qui bon. Nav Bon Less.* Ex quo *Trul. l. 7. ca. 15. d. 5.* sic limitat: si acquirat plus, quam ad decentiam status est necessarium ex dicta *L. qui Bon.* Nisi tamen delicta proveniant ex delicto, v. g. furto, eo enim casu tantum posse retinere, quæ simpliciter necessaria sunt ad victum, docet *Nav. Salon. Less. l. c.* etsi hic concedat ea, quæ post cessionem iuste acquiruntur, licitè retineri, si ad statum sint necessaria. *vid. Tol. Laym. l. 3. t. 2. cap. 12. Less. l. 2. cap. 16. d. 3. Bon. Trul. l. c.* Porro etsi cessionem dictam non habere locum in bonis ex delicto provenientius, communiter teneant DD. cum *Laym. l. c.* contrarium tamen ex *Less. Dian. &c.* docet *Trull. loc. c.* Denique etsi debitor principalis cesserit, non ideò liberantur fideiussores, *Lugo Dia. p. 7. t. 8. R. 18. & alii, 8.*

Resp. II. Ex parte creditoris excusat, 1. Si is cui debet restitui, semel remiserit, expressè vel tacitè; v. gr. si laceravit tuum chirographum, vel tibi reddidit. Remissio autem hæc debet esse libera, non metu, fraude, vel mendacio extorta. *Fill. tr. 32. cap. 5. q. 1. Less. l. 2. cap. 16. d. 2.* Excusat in foro conscientia, si solvisti ei, cui debebat tuus creditor *Less. d. 5. Bon. p. 3. 3.* Si compensatio facta est creditori per commodum æquivalens, v. g. per procurationem officii non gratis factam. 4. Omitti, aut saltem differri potest restitutio, imò aliquando debet, si creditor sit abusur⁹, v. g. si quis pecunias tibi

mutuo datas repetat ad fornicandum, vel aliter peccandum. Item si eas repetat ad peccandum contra iustitiam, sive inferendum damnum iniustum tertiæ personæ, nisi tamen ex negatione restitutionis timeretur majus malum.

CAPUT III.

De Contractibus.

DUBIUM I.

Quid in genere sit Contractus?

REsp. Est pactum sive consensus duorum, quo scienter, liberè, & legitimè, uterq; se vicissim, vel minimum saltem una pars, se alteri acceptanti obligat, quocunque signo externo id fiat: ut v. g. in contractu mutui, ex una parte mutuans se obligat non repetere mutuum ante certum tempus, ex altera parte mutuarius se obligat, tunc illud reddere; & sic de aliis. In promissione autem, vel donatione absoluta, una pars tantum obligatur post alterius acceptationem. *Vnde resolvuntur casus sequentes.*

I. Si alteri promisisti, aut donasti interius tantum, aut si externo signo quidem, alter autem non acceptavit, non fuit contractus, nec obligaris.

II. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inhabiles ad contrahendum, vel si jus positivum resistat, v. *Less. l. 3. c. 37. d. 8.*

III. Item si materia contractus sit illicita, ut si sit peccatum, vel illegitima, ut si sup vendat rem alienam.

IV. Item si contractus sit factus vi, dolo, vel errore versante circa rei substantiam; v. gr. acetum pro vino, vitrum pro gemma vendidisti.

V. Non est invalidus contractus, (etsi aliquando ob injuriam possit rescindi) si error vel dolus interveniat circa qualitatem, aut circumstantiam accidentalem, v. g. emisti vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum, nisi forte intentio contrahentis fuerit conditionata non obligandi se, nisi existente tali qualitate, aut circumstantia. Qualis virtualiter fecisse censi potest, si error versetur circa circumstantiam valde immutantem objectum & nimis excedentem ejus existimationem, ut notat *Laym. l. 3. t. 4. c. 6.*

VI. Nec est invalidus contractus, sive onerosus, sive gratuitus, ex metu licet gravi, injustè incusso, cum adhuc simpliciter sit liber & voluntarius: licet possit à judice rescindi, pro arbitrio metum passi. Ita communiter apud *Sanch. d. 8. n. 4. C. Lugo d. 22. Laym. c. l. c. 5.* Excipiuntur tamen aliqui contractus, qui ipso facto sunt irriti (saltem ex jure positivo) si ex metu gravi fiant: talis est. 1. Contractus matrimonii, etiam si juramentum accesserit, *ex c. Cum loco, & cap. Veniens.* 2. Professio religiosa, *ex c. 1. de his.* 3. In aliis quibuscunque votis. 4. Contractus dotis promissæ, vel solutæ; qui in hoc sequitur naturam matrimonii, cui accessorius est. *Leg. Si mulier. §. Si dos ff. Quod metus causa.* 5. Promissio, vel traditio, in rebus Ecclesiæ, *c. 15. q. 6.* 6. Autoritas tutoris per metum extorta. *Leg. 1. §. ult. ff. de auctor. tutor.* His addunt alii plures, ut promissionem, & donationem gratuitam.

tuitam, renunciationem beneficii, jurisdictionem per metum extortam. Verum hi controvertuntur, ut v. C. Lugo de just. d. 22. n. 115. & seq.

VII. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum administrationem non habent: quales ferè sunt prodigi, furiosi, filii familias, uxores, religiosi, pupilli, Minores; exceptis quibusdam casibus, de quibus v. Less. l. 2. c. 17. d. 4. & infra hic c. 4. d. 1.

DUBIUM II.

Quid in specie de Promissione, & Donatione?

Resp. Quæ huc spectant, facilè colliguntur ex di. 2. is *supra de Voto lib. 3. tr. 2. c. 3.* Ex quibus, & doctrina præcedentis dubii, resolvitur.

I. Promissio acceptata à promissario, si materia sit notabilis, an sub mortali obliget secundum se spectata, non convenit inter Doctores, *Cajet.* negat, quem sequitur *Marat tom. 2. de just. d. 19. s. 10.* Alii (fortè probabilius) affirmant cum *Vasq. 1. p. d. 8. c. 6. n. 4. Fill Mald. &c.* Dixi *secundum se*, quia certum est, quod per accidens possit obligare sub mortali, v. g. ratione gravis damni, quod alias promissarius pateretur: ut si promississes ei dare mutuum, & ille tibi confisus, aliunde sibi non prospexisset, v. *Less. l. 2. c. 18. d. 5.*

II. Tota hæc obligatio communiter dependet ab intentione promittentis. Circa quod notat *sa*, vix quenquam promittentium intendere se obligare, aut alteri dare jus exigendi, nisi addat juramentum, aut faciat instrumentum, sed plerumq;

rat.

tantum intendere declarare suum propositum, v. *Escob. t. 3. & 5. c. 6 & Moli.* Hinc ut in foro externo censeatur valida promissio, requiritur præter acceptionem, ut exprimaturs causa, propter quam promittitur; alioqui præsumitur errore; vel joco facta, *Trul. l. 7. c. 16. d. 6. ex Cov. & Villal.*

III. Donare non possunt 1. carentes usu rationis. 2. muti, & surdi nati: secus si tantum sint surdi, vel muti, vel licet utrumque, si norint scribere. 3. senes deliri, sive bis pueri: secus si sint iudicio vegeto. 4. pupilli vel impuberes, (nisi ad pias causas) donationes tamen eorum in foro conscientiae sunt validae, v. *infra cap. 4. d. 1. 5.* Damnatus criminis capitalis, v. *Dian. p. 8. t. 6. R. 3.*

IV. Qui præsunt civitatibus, universitatibus, Rebus pub. &c non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas, *Sanc. Dian. p. 8. t. 6. R. 16.* Imò in Reges, & Principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium regni, vel status (præsertim si debitis gravati, iis satisfacere non possint, vel subditi nimium graventur exactionibus) possunt eæ revocari à successore. *Bart. Lugo, &c. cum Dian. p. 8. t. 6. R. 18. & 123.*

V. Donatio patris filio facta studiorum causa est valida, neq; filius tenetur computare in legitimam: tum quia fuit loco alimentorum: tum quia si detrahatur, jam non fuit donatio contra hypothesein. *Wading. & 6. alii, cum Dian. p. 8. t. 6. R. 23. & 92.* Sed *Trul.* limitat, nisi constet contrariam intentionem patris fuisse. Quod si tamen de ea non constet, præsumendū esse de pietate patris, ideoq;

tales expensas ordinariè post mortem patris non venire in collationem bonorum, nec debere conferri in commutatione, nisi pater protestatus fuerit se velle in legitimam computari. Ita etiam *Wading. ex L. Si pater 2. ff. familiae ercisc.*

VI. Si pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione cum fratribus, non autem si illud gratis à Principe obtinuit: uti nec quas filio intuitu meritorum patris sunt donata: quia sunt quasi castrensia. *Mol. Fag. Dian. p. 8. t. 6. R. 127. 128.*

VII. Donatio ante acceptationem, non parit obligationem, ne quidem naturalem, potestque revocari, etiam si voluerit se absolutè obligare: praesenti autem & tacenti facta, censetur ab eo acceptata; quia in favorabilibus habetur pro consensu. *Molin. & alii 18. Dian. p. 8. t. 6. R. 89. 98. & 108.* pro altero vero nemo potest acceptare, sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiae, vel causae piæ: nam hanc sine acceptatione valere, & irrevocabilem esse est probabile, *Laym. Dian. l. c. R. 106. & p. 3. t. 5. R. 107.* Multis tamen casibus, dummodò verba dirigantur in praesentem, potest pater vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro minore; filius familias pro patre, servus pro domino, monachus pro monasterio, imò etiam secundum multos, quicumque alterius curam gerit, ut Praelatus pro Religioso, maritus pro uxore, dominus pro servo, & c. stipulari. Denique idem jura permittunt Judicibus & Notariis publicis, *Sanct. Mol. Trull. & c. Dian. p. 8. t. 6. R. 97.*

VIII. Etsi acceptes donationem verbalem, qua tibi Cajus, v.g. dat equum absentem, non acquiritur jus in re, & dominium equi ante traditionem. Unde, si interea Cajus det, aut vendat eum alteri, ei que tradat, is dominium acquirit; tu autem habes actionem in Cajum pro injuria, ratione juris, quod habeas ad rem. Ac sic donatio purè verbalis ante realem, hoc est, rei traditionem, vix differt à promissione, ut *Less. l. c. dub. 2.*

IX. Donatio, uti & remissio debitorum liquidorum, una vice, & uno animi motu, uni aut pluribus facta, ultra summam 500. solidorum (quæ summa hodie ad 500. vel secundum quosdam ad 800. aureos Italicos excurrit, ut ex *Claro, & c.* notat *Laym. l. 3. t. 4. cap. 12. num. 15.*) non tenet quoad hunc excessum, sed lege ista statuente, ob commune bonum potest à donatore pro arbitrio repeti. Excipe, nisi Judici donatio ea insinuata sit, aut juramento firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem captivorum, aut ad reparationem ædium incendio, vel ruina destructarum, aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in renunciationem jurium, saltem speratorum, vel denique fiat militibus à belli duce, ex bonis propriis mobilibus, vel hostium spoliis, v. *Less. l. c. l. 2. c. 18. n. 102. Laym. l. 3. t. 4. c. 12. num. 15. Tann. d. 6. de just. q. 2. dub. 2. n. 35. ex Mol. Claro, Rebello, & c.* Quare si tunc repetatur, quod absque iis conditionibus, vel ultra dictam summam datum est, tenetur donatarius reddere ipsi, aut hæredibus repetentibus: si non repetatur, potest retinere, v. *Auth. cit.*

X. Si donationi apponatur modus, tacitè vel

expressè non quidem obligando, sed tantum desiderando, sperando, &c. aliquid alterum facturū, vel animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur: ut v. g. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eliciendum, si postea non consentiat non tenetur datum reddere: nam etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamē dedit absolutè, sine obligatione alia, ut ponitur. Secus esset, si verè intendisset eam obligare, & hac conditione dedisset. *Less. c. 18. d. 16. & 17.*

XI. In similibus donationibus allectivis, potest aliquis, v. g. prædicta puella, acceptare, etsi non intendat præstare, quod donator sperat, cum donatio sit absoluta animo alliciendi, non obligandi. Unde si spe frustratus repetat, dicens se non dedisse, nisi sub tali obligatione, non tenetur puella credere: quia eo ipso, quod donator non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, & repetere, vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat. *Less. l. c. Dian. p. 1. t. 2. m. R. 40.*

XII. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel præsentem, quæ verè non est: ut v. g. si dem tibi aliquid, quia apud Principem meam causam transigisti, vel quia pauper es, & revera non ita est, teneris restituere, cum sit error in formali causa & principali. Unde qui mentiuntur se pauperes, cum non sint, debent aliis pauperibus eleemosynas restituere. Aliud est, si error sit tantum in causa secundaria: ut v. g. si verè sint pauperes; & simulent insuper sanctitatem, ad hominum misericordiam provocandam: quia tunc primaria intentio danti-um est, dare pauperi, *Bon. Less. v. Dia. p. 8. t. 6. R. 89.*

DU

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit re-
vocari?

Resp. I. Donatio inter vivos, hoc est, quâ quis vult se vivo rem absolutè alterius esse, potest revocari, (etsi res jam tradita sit) tribus casibus; nisi tamen donatio fuerit renunciatoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel monasterio. Sunt autem hi Casus.

I. Si donatarius enormiter ingratus sit: ut si donanti atroces injurias inferat, si inopia pressum non alat, &c. Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, & eos postea negligunt, *Sylv. Less. Bon. Trul. c. 17. d. 2.* Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari, *Bartol. & alii 8. Lugo Dian. p. 8. t. 6. R. 57.* Debet tamen ingratitudo coram Judice probari, ante cujus sententiam donatarius non tenetur restituere. *Molin. Lugo & alii 4. Dian. l. c. R. 85.* post eam verò etiam fructus perceptos post litem contestatam. *Mol. Dicast. Dian. R. 58.* Ab hæredibus autem non potest revocari ob eas causas, ob quas donator ipse potuisset, si eas ipse scivit, & tacuit, secus, si ignoravit, *Gomez. Hurt. Wading. Lugo Dian. l. c. R. 54.*

II. Et quidem hæc revocatio etiam habet locum in legato, respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria afficiat, v. gr. uxorem ejus carnaliter cognoscat; *Molin. Dicast. Dian. l. c. R. 18.*

III. Non autem habet locum i. in donationibus factis Ecclesiæ, tametsi Prælati vel Clerici fuerint ingrati: quia facta est ob bonum anime testa-

statoris, & principaliter Deo, qui ingratus esse non potest, *Less. Lugo, Hurtad. Hun. Wading. Dian. l.c. R. 56.* 2. In donatione remuneratoria (v. gr. pro beneficiis aliis non debitis, & aliquo modo æquivalentibus) quia potius est remuneratio, quam donatio. Remuneratoria autem censetur, 1. si donator in ipsa donatione expressè meminerit meritorum, vel 2. si de meritis constet. 3. In dubio, *Dian. l.c. R. 115. 16. 17. 19. 20. ex Barbo- sa, &c.*

IV. Si quis prole carens magnam partem bonorum donaverit, & postea nascatur proles: quia ex juris dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi nascantur mihi liberi. Et quidem si facta sit extraneo, revocari potest tota, si alicui ascendentium, ut patri, vel ayo, vel si Ecclesie, aut causis piis, tantum revocari potest, quantum necessarium est, ut filii habeant legitimum. Quamquam rectè notat *Lessius*, ad ædificationem expedire, ut quod Ecclesie vel monasterio datum est, Prælati totum restituat. Porro etsi juraverit se non revocaturum donationem, adhuc potest liberis natis revocare; quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem dictam. Excipit, nisi expressè etiam hanc, conditionem exclusiverit, tunc enim ipse revocare non posset, possent tamen ejus liberi, post mortem patris, *Bon. Less. c. 18. d. 14.* An autem hæc revocatio locum habeat, si filii nascuntur illegitimi, qui postea legitimentur, v. *Dian. l.c. R. 63. & 64.* Item an in donatione remuneratoria, *R. 65.* ubi cum *Moli. & aliis 6.* negat, nisi excedat causam.

V. Si donatio fuerit inofficiosa, contra officium paternæ pietatis, ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii revocare. *Nav. c. 26. Less. l. c.* licet donatio fuerit juramento confirmata *Megal. & alii s. Dian. p. 6. t. 8. R. 66.* Imò etiam vivente patre: licet enim ante mortem patris non debeatur legitima, ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc si pater bona dissipet, potest à filio per judicem cogi, ut servet legitimam, ne is post mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter *Dian. l. c. ex aliis d. contra Less. & c.* An autem & quando donatio rescindenda in totum, *v. Dian. l. c.*

VI. Per supervenientiam liberorum, ut probabilius affirmat *Dian. p. 8. t. 6. R. 78. ex aliis 4.* contra quosdam. Si tamen pater non revocaverit, non potest à filiis postea natis revocari, nisi pro ratione falcidiæ, sive ex testamento, sive ab intestato successerint. *ibid.*

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causa, & an possit revocari, quomodo, & quibus competat?

Resp. I. Donatio mortis causa, qua quis sic donat, ut velit rem esse alterius primum post suam mortem, ut si dicas, do tibi hoc post mortem meam, vel cum moriar, vel quia timeo me nunc moriturum, revocari potest etiam tribus casibus his.

I. Si

I. Si donatorem poeniteat, sive expresse, sive implicitè; ut si rem illam donet alteri. *Less. l. c.*

II. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo meruit mortem: hoc ipso quo periculum evasit, censetur tacitè revocata donatio: ut si quis det in gravi morbo, vel instante prælio, *Bon. d. 3. q. 13 p. ult. n. 20.*

III. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure revocata est: ut etiam accidit in testamentis & legatis. Secus est in promissione & donatione inter vivos, quæ transit ad hæredes. Quòd si autem donator promiserit se non revocaturum, transit in donationem inter vivos, *v. Less. c. 18. d. 14. n. 116. Molin. d. 286. & d. 288. Azor. l. 11. c. 11. q. 4. Bon. l. c.*

Resp. II. Hæc donatio fieri debet in præsentem, *Dian. l. c. R. 66. & alii 5.* nec valet in absentem sine nuncio ad hoc destinato, vel epistola, licet valeat, ut fidei commissum, si fuerint adhibiti testes, *Dian. & c. l. c.* Valet autem probabiliter, et si donatarius præsens tacuerit.

Resp. III. Donare mortis causa possunt omnes & soli, qui possunt testari, excepto filio familias, qui licet testamentum condere nullo modo possit, cum hoc sit juris publici, donare tamen mortis causa, cum id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus: imò sine hoc donare eum posse, non tantum de castrensibus, sed etiam adventitiis, probabile censet *Dian. l. c. R. 69. & 68.* Hinc donare sic possunt minores 25. annis, etiam sine consensu sui curatoris, *Dian. l. c. R. 71. ex Molin. & aliis 9.* Non autem usurarius, nisi prius usu-

ris satisfecerit, vel cautionem præstiterit, (potest tamen ad causas pias. *Ibi. R. 73. ex Fagund. & aliis* 6. Nec surdus & mutus à natura; secus si à casu superveniente, vel si surdus sit, aut mutus tantum: licet donare inter vivos possit secundum quosdam, *Azor. Dian p. 5. t. 6. R. 12.*

DUBIUM V.

*Quid sit Commodatum, Precarium,
& Deposium?*

Resp. Commodatum est contractus, quo res aliqua mobilis, vel immobilis, quoad solum usum gratuito conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicitè vel implicitè determinatum: explicitè, ut si dicas, commodo tibi hunc librum, vel domum ad unum mensem: implicitè, ut si dicas, commodo tibi librum, ut eum describas; quia tunc implicitè tantum temporis determinatur, quantum necessarium est ad commodè describendum.

Precarium est, quo conceditur petenti res utenda, non ad certum tempus, (in quo differt à Commodato,) sed donec concedens repetat, sive expressè, sive tacitè, ut si det alteri, aut vendat, *Lay. l. 3. t. 4. c. 14.*

Deposium est, quo aliquid traditur custodiendum, ut integrum reddatur. Et communiter est res mobilis, vel se movens, ut vestis, equus, &c. *Vnde circa hac resolvuntur.*

I. Commodator non potest repetere absq; iniustitia antè definitum tempus, *Laym, l. 3. tr. 4. c. 14.*

N

II. Quòd

II. Quòd si tamen commodanti damnum im-
pendeat, potest repetere, licet simile damnum im-
penderet commodatario, ex rei ante tempus re-
petitione, ut habet *Less. c. 27. d. 5.* quia ut ait *Næv.*
in commodatione intelligitur tacita hæc dona-
tio, nisi interea contigerit rem esse necessariam
commodanti, *Laym. l. c.*

III. Si depositarius bona fide existimet, deposi-
tori non displiciturum, si re deposita utatur, lice-
bit uti, aliàs non, *Less. l. c. d. 2.*

IV. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut
triticum, vinum, pecunia, quæ exponendo absumi-
tur, eaq; tradita sit certo numero, pondere & men-
sura non videtur depositarius peccare saltem gra-
viter iis utens, si certus sit, se tantundem ejusdem
bonitatis habiturum, quando repeteretur, *Less. l. c.*
Secus si pecunia tradita fuerit sacculo, vel arca
inclusa, vel munita sigillo. *Sylv. Azor. Less. Bon.*
v. Trul. c. 12. d. 1. Verum si is, cui res commodata,
locata, deposita, & pignorata est, negligenter cu-
stodiat, ita ut pereat, negligentia autem non sit
Theologica culpa mortalis, probabile est, quod
dixi ex *Soto Sa*, non teneri ad restitutionem in cõ-
scientia. Alii tamen aliter sentiunt, nimirum tene-
ri restituere, qui juridicam culpam, in custodiendo
contraxerit, si ea fuerit lata; & subinde si levis tan-
tum, imò & aliquando si levissima, (nimirum
quando depositio facta est in commodum utrius-
que: & si pretium pro custodia accipiat) *v. apud*
Less. c. 6. di. 8. Lay. lib. 3. tr. 4. c. 25. ubi docet depo-
sitarium tantum teneri de dolo, vel culpa crassa,
quæ dolo æquiparetur.

Di-

Dicitur autem juridica culpa lata seu crassa, cū quis facit, aut omittit, quod ut plurimum non facerent, vel omitterent in ea re homines suæ professionis: ut v. g. si quis rem apud se depositam relinquit in loco publico, etsi inadvertenter. *Levis* autem dicitur, cum quis facit vel omittit, quod non facerent, vel omitterent homines suæ professionis diligentes: ut si quis depositum relinquit in suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. *Levissima* dicitur, cum facit vel omittit, quod non facerent homines diligentissimi: ut si quis ostium quidem obserarit, sed neglexit tentare manu, an esset benè clausum.

V. Sartores, Molitores, & cæteri artifices, quibus res traditur polienda, vel immutanda: item nautæ, aurigæ, caupones, apud quos res deponuntur, tenentur ex *levi* culpa, quia depositio fit etiam in commodum ipsorum: imò *Sylv. V. Nauta*, vult teneri *levissima*, ex *L. i. ff. depositi*, idq; cautum esse ad vitandas eorum fraudes, quod etiam *Less. & Trul. c. 25. d. 1.* putant esse probabile in utroq; foro, si quis eis rem expresse tradiderit custodiendam: si autem ipsis tantum videntibus deposuerit, v. g. in diversorio, navi, &c. ne quidem ex *lata* teneri. *v. Bon. Trul. Dian. p. 1. t. 8. R. 74.*

VI. Si depositarius (idem est de commodatario) dubitet, an depositum sua culpa perierit, non tenetur in conscientia ad restitutionem, *Sanch. de matr. l. 2. d. 41. n. 18.* quia in dubio non præsumitur delictum, ex *L. Merito, ff. pro socio v. Dian. p. 2. t. 9. R. 49.* In foro tamen externo, si res depositarii manserint incolumes, præsumitur de dolo, nisi

depositarius probet depositum casu periisse, & nō potuisse simul cum rebus suis, (imminente v. gr. incendio) servari: tunc enim non teneretur, quia præsumptio doli cessaret, *vid. Palaum t. 1. de cons. d. 3. p. 4. Trul. c. 25. d. 1.*

VII. Si domino repetenti depositum, remisit per hominem, qui fidelis habebatur, isq. sibi retinuerit, vel perdiderit, domino periisse dicit *Molin. citatus ab Escob. v. Trul. l. c.*

VIII. Deponens rem usu non consumptibilem, potest à depositario pro ejus usu aliquid accipere, quia is est pretio aestimabilis (licet eo casu non depositi, sed locati & conducti contractus sit dictus) Secus si sit usu consumptibilis: tunc enim depositum, eo ipso, quod depositarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (seclusa ratione lucrifera cessantis, & c.) nihil licet accipere, ut *v. dub. seq. & Bon. d. 3. q. 13. p. 3. Trul. l. c.*

DUBIUM VI.

Quid sit Mutuum?

Resp. Est contractus, quo rei alicujus numero, pondere, vel mensura constantis, dominium à mutuatario in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eandem, vel similem specie, & bonitate. Propriè autem mutuum ferè est in rebus usu consumptibilibus, inter quas etiam est pecunia, quæ licet non absumatur, nec pereat in se, perit tamen exponenti. Distinguitur à permutatione, quod in ea reddatur res alterius speciei. Item à pignore, hypotheca, deposito, commodato & locato.

to, quod dominium in iis non transferatur, sed usus tantum, *Bon. d. 9. 3. p. 1.* Unde resolves.

I. Mutuans obligatur monere de vitio rei, alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

II. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate.

III. Item præstare casum fortuitum mutuataris tenetur, cum penes hunc rei dominium sit; & rem eadem quantitate & qualitate reddere suo tempore.

IV. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura: de quo dubio sequenti.

DUBIUM VII.

Quid sit Usura?

Resp. Est lucrum immediatè proveniens ex mutuo, ita ut mutuans supra sortem, id est, summam capitalem, lucratur aliquid, quod sit pecunia æstimabile, ita ut lucrum tale præcisè intendatur ratione mutui. Quod planè iniquum est, & grave peccatum contra jus humanum & divinum; cum mutuans acquirat lucrum ex re jam non amplius sua; quia res mutuata jam transit in dominium mutuataris, ut patet ex definitione. Et regula generalis est: *Omne pactum, vel gravamen, si ve onus additum mutuo, præter id, quod ei proprium & intrinsecum est, reddit contractum usurarium; Bon. d. 3. q. 3. p. 3. C. Lugo, & c.* Unde resolves.

I. Peccat graviter ex genere suo exercens talem usuram, et si sit mentalis tantum, absque externo pacto. Dicitur enim usura mentalis; cum qu

intentionē habet accipiendi aliquid ex mutuo ultra fortē, et si exterius pacto id non exprimat: sicut realis seu exterior usura dicitur, cum quis intentionem illam per pactum aliquod exprimit. Quod aliquando tantum implicite fit in aliquo contractu, & vocatur usura palliata, cum videlicet contrahentes prætendunt alium contractum emptionis, locationis, &c. in qua tamen revera usurarium quid intervenit. Vide exempla apud *Toll. l. 5. c. 31.*

II. Non est usura, si mutuans nihil intendat, ut pretium, sed tantum speret aliquid ex gratitudine, & ea intentione illi aliquid donetur, licet illud ut finem principale intendat. *Mol. tom. 2. d. 305. n. 6. C. Lugo d. 25.*

III. Quod si tamen intelligeret sibi aliquid donatum, non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui, teneretur restituere, quantum inde ditior evasisset, ut habet *Sa. V. Usura C. Lugo d. 25. f. 3.*

IV. Nec est usura dare mutuum alterius amicitiae captandae causa, atque ulterius inde sperare officium; quia amicitia non aestimatur pretio. *C. Lugo. l. c.*

V. Pactum tamen de obtinendo à mutuuario (vel ejus opera) officio aliquo, illicitum est, & usurarium. Ita comm. *Mol. d. 310. Less. Sal. C. Lugo contra Nav. et si Salas de usura d. 9. n. 4.* cum excuset, qui mutuat aliquid cum pacto, ut statim præstetur aliquod beneficium ex gratitudine, *v. Irul. l. 7. c. 19. d. 7.*

v. 42. Inn. XI.

VI.

VI. Pactum, ut à mutuuario conferatur beneficium Ecclesiasticum, est usura (& simonia) quia cogitur is subire novum onus.

VII. Non est usura, cum quis non potens sua recuperare, mutuatur, ut sibi reddantur sua, vel ne sibi iniquè noceatur: quia hæc jure jam ante debentur, & sic non facit lucrum, nec imponit novam obligationem. *Bon. q. 3. p. 1. n. 15. ex Azor. Regim. &c.*

VIII. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi recuperationis, difficultatum, vel expensarum, quæ erunt vel metuuntur in recuperanda sorte: quia pretio æstimari potest, quod quis se in tale periculum & difficultatem conjiciat. *Côn. d. 3. q. 3. p. 5.* Necessè tamen esse, ut periculum istud, &c. deducatur in pactum expressè vel tacitè, docet *Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 9. ex Medin. Valent. Mol. Less. &c.* Item dicit *C. Lugo n. 80.* liciti sunt Montes pietatis, ut vocant, hoc est, thesauri quidam, qui in refugium pauperum à Repub. vel Principe reponuntur, ut inde pauperibus gratis mutuetur, ita tamen, ut parum retribuunt pro expensis, quæ fiunt in ministros, & conservatione talium montium, *v. Tol. l. 5. c. 18. Less. l. 2. c. 20. d. 13. Bon. l. c. p. 13.*

IX. Nec est usura, si timens difficultatem aut fraudem mutuarii in reddendo, tempore constituto, paciscaris, ut si tunc non solvat, aliquid det præter capitale loco pœnæ: quæ pœna licitè exigetur, dummodo non fiat alia intentione, quam ut mutuarius sic quasi constringatur, ne sua culpa fallat. Unda si mutuarius absq; sua culpa non possit solvere, non licebit pœnam exigere, ut ha-

bet *Tol. supra cap. 32.* Qui ait manifestum esse argumentum pravæ intentionis, si optes non solvi tibi præfixo tempore, ut pœnam recipias: ac simpliciter usuram fore, si certo sciens alterum non valiturum solvere, adhuc tali pœna oneres. *v. Bon. d. 3. q. 3. p. 7. Mol. r. 2. d. 317. Lessl. l. 2. t. 20. d. 15.*

X. Nec est usura, pacisci & accipere aliquid ratione damni emergentis (siquidem mutuum vere illius causa sit) aut lucri cessantis, vel cessaturi, dummodo de hoc præmoneatur mutuarius. Ut si volebas domum reficere, aut poteras nunc commodo tempore emere triticum, privâdo autem te tua pecunia in dando mutuo corrumpit domus, & postea carius emes triticum. Item non poteris lucrari cum tua pecunia, quod poteras & volebas negotiâdo, ita ut mutuuario sit vere causa lucri cessantis. Ubi notat *Tol.* supponendum in hoc titulo lucri cessantis. 1. Quod vere volueris eam pecunia negotiari, & non nabeas aliâ. 2. Quod malis negotiando aliterve lucrari, quàm sic mutuando, ita ut mutues tantum in gratiam mutuarii. 3. Ut minus exigas, quam lucrari poteras, & deductis expensis: quia lucrum cessans non est actus, sed in potentia, & variis adhuc eventibus obnoxium. Unde ad arbitrium viri prudentis, pro majore vel minore ejus certitudine, æstimare id poteris, & sic cum mutuuario de eo pacisci, *S. Tho. a. 1. ad 2. Mol. d. 314. Salas. dub. 18. C. Lugo d. 2. s. f. 6. Bon. q. 3. p. 4.* Hinc qui non habuit animum negotiandi, vel si non erant, nec brevi sperabantur merces, vel non erat moraliter certus de lucro, nihil potest accipere ultra sortem: quia mutuatio

ista

ista verè non fuit causa lucri cessantis. Eadem ex causa usura est; si mercatores credito vendentes, aliquid ultra pretium rigorosum accipiant titulo lucri cessantis: v.g. rem tantum valentem 100. vendant pro 105. numerandis post annum: quia vendendo ad creditum (quod est virtualis mutuatio) plures habet emptores, pluresque res vendunt, & sic compensatur lucrum cessans, atque adeo illud non cessat ratione hujus venditionis, *Dian. p. 2. t. 34. Trul. c. 19. d. 9. v. dub. seq.*

XI. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, ut restitatur novum (præsertim certo tempore) est usura, si mutuans sciat novum fore melius, & majoris pretii. *Sylv. Nav. Trul. d. 15. n. 11.*

XII. Est usura ex communi sententia, si des mutuum, ut postea mutuatarius ex debito civili obligetur tibi rursus mutuari, aut vendere, vel apud te in tua officina emere merces, aut operas suas locare: quia talis obligatio est res pretio æstimabilis, cum privet mutuatarium potestate alibi emendi, & locandi operas. *Less. l. 1. c. 20. d. 8. C. Lugo. d. 25. num. 46. v. Laym. l. 3. t. 4. c. 16. num. 3. Bon. l. c. p. 3.*

XIII. Usura est; mutuare Principi, vel Reipub. eo pacto, ut interim, dum non solvitur, sis liber à tributis, vel oneribus justis solvendis. *Salas C. Lugo, n. 64. ex communi.*

XIV. Item mutuare ea lege, ut mutuatarius eam pecuniam exigat à debitore mutuantis, à quo non facile extorquebit. Quod addo, quia si sponte onus illud suscipiat, eo quod facile possit obtinere, non erit usura, *ibid. c. Bon. l. c.*

XV. Item si frumentum, quod alibi habes, des mutuuum, obligando, ut tibi reddatur hic vel alibi (cum majoribus sumptibus, vel laboribus) ubi plus valet. *Ibid.*

XVI. Usura etiam est, obligare mutuatarium, ut partem mutui accipiat in mercibus, quibus non indiget. *Ibid.*

XVII. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si quis det mutuos, v. g. 100. florenos, non potest exigere plus, quam eorum pretium & valor tunc fuerit. Unde si eorum valor tunc augetur, non potest repetere 100. quia reciperet aliquid supra sortem. Quod si valor decrescat, debet mutuatarius reddere plus, quam 100; quia alias non restitueret ad æqualitatem, v. *Less. l. 2. c. 22. de 8. Lay. l. 3. t. 4. c. 16. n. 15. Bon. l. c. p. 3.*

XVIII. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, &c. aliter se res habet: quia si quis v. gr. mutuet alteri 10. modios tritici, siue pretium crescat, siue non, potest repetere 10. Ratio disparitatis est, quia in pecunia non spectatur ordinariè, (nisi aliter conventum sit ob certas, & licitas causas) nisi valor, siue pretium. Unde non debet restitui, nisi pretium æquale. At verò in frumentis, &c. spectatur ipsa materia: quia non petitur mutuuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus, & substantiam; ergo et si crescat pretium illius, potest repetere tot mensuras, quot dedit mutuo. Interim tamen quidam de his rebus eodem modo loquuntur, quo de moneta, vid. *Laym. l. c. num. 14. & Bonac. de c.*

Qua

Quæres. Quæ obligatio & pœna sit usurariorum & cooperantium?

Resp. I. Usurarius etiam non manifestus, ac hæredes tenentur restituere, imò etiam omnes ii, qui ex parte usurarii cooperantur efficaciter, v.g. iudices, domini temporales, notarii, famuli, advocati, qui quovis modo juvant, vel cogunt mutuarios ad solutionem usurarum. Dixi (*possitivè seu efficaciter*) quia habendo se negativè, possunt permittere usurarios, ob justam causam & necessitatem pauperum. Præterea in praxi, ex præsumpta voluntate mutuatariorum, ferè excusantur minus principales famuli. II. Usurarius publicus, sive notarius non debet admitti ad communionē altarum, nec absolvi, donec restituat usuras, nec sepeliri in loco sacro: & qui scienter sepelit, ipso facto est excommunicatus. III. Addit *Laym. l.c. n. 21.* eius testamentum ipso jure irritum esse, nisi ante mortem restituerit, v. *Less. Bon. Truh. c. 19. d. 22.*

DUBIUM VIII.

De Emptione & Venditione.

ARTICULUS I.

Quid sit Emptio & Venditio,

Resp. Est contractus, quo pretium pro merce solvitur, completurq; mercis traditione. Venditio contra. Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum, sive exæquet valorem rei; & con-

tra, alias si absque legitimo titulo secus fiat, committetur iniustitia gravis, vel levis, pro gravitate excessus, qui proinde ad restitutionem in conscientia obligabit: etsi in foro externo ad restitutionem fere non cogatur, nisi ultra dimidium defraudaverit. *v. Lay. cap. 17. Bon. 3. q. 2. p. 1. c. 1. 4. Unde resolves.*

I. Quod spectat ad emptorem, is potest emere vilius, quam res valeat, si ei non sit commoda, vel emat in gratiam venditoris, ac similes sint circumstantiæ, quæ rem faciant viliores. Nec obstat, quod venditor necessitate ductus vendat vilius: quia venditio manet voluntaria, inquit *Caj. v. Bon. l. c. n. 21. c. 23.* Potest nihilominus graviter peccari contra charitatem, si quando pauperum extrema inopia res suas vendere coguntur, nimis viliter ab eis emas, *Laym. l. c. n. 10.*

II. Emptor potest emere minoris, ex eo, quod multa simul emat: quia tunc venditorem liberat multis curis, & expeditum facit ad alia nova comparanda, unde merito pretium decrescit, *Bon. l. c. p. 4. n. 13. ex Less Reg.*

III. Quoad venditorem, is communiter debet vendere secundum pretium taxatum à lege, vel magistratu: quod si nullum est, id censetur iustum, quod morali hominum æstimatione imponitur. Quod non consistit in indivisibili, ut anxie scrupulari oporteat; sed dividitur in infimum, medium, & summum; sive ut alii vocant pium, moderatum, & rigorosum, ita ut intra latitudinem huius pretii vendere & emere liceat, nunc summo, nunc infimo.

IV. Si quid emptori valdè utile sit, non licet hoc solo nomine rem vendere ultra pretium iustum; quia utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris, *Bon. l. c. n. 27 ex Less. l. 2. c. 27. d. 4. Fill. t. 35. n. 77.*

V. Licet autem vendere carius quam valet, pretio corrente, si alii boni tituli adsint, & simul de hoc emptorem moneas: quia tunc illi non fit injuria. Tales autem sunt, v. g. lucrum cessans, aut damnum emergens, aut incommodum, vel molestia tibi obventura ex rei venditione, aut affectus in eam singularis, ut si acceperis à majorib. à Principe. Item si res sint novæ, raræ & singulares; ut v. g. peregrini flores, aves, fere, monumenta antiqua, picturæ, numismata, *Lay. l. 3. t. 4. c. 17. §. 1. n. 16. Bon. l. c. n. 15. ex Less. Reg. & c.*

VI. Qui res minutim & in parva quantitate vendunt, possunt aliquando carius vendere, quam qui in magna quantitate: quia debent majores labores, expensas, &c. impendere ad ea conservanda: & sic quidam excusant caupones & stabularios, qui avenam, fœnum, paleas, &c. carius vendunt, quam alii; dummodo pretium iis non sit taxatum, *Salon. Trul. d. 1. n. 11.*

VII. Non licet carius vendere præcisè ob dilatam solutionem, aut vilius emere, ob præcisè anticipatam solutionem, quia in venditione, quæ fit credito, vel in anticipata solutione, est virtuale mutuum, ideoque usura, si quod supra sortem exigatur. Quod intellige, nisi interveniat alius titulus ex supra enumeratis de usura; vel nisi aliunde crescat pretium, v. gr. ex frequentia

emptorum, &c. *Bon. l. c. ex Less. Regin. Fill. &c. vide superiore dub.*

VIII. Licitum est vendere rem cum pacto de retrovendendo, id est, ut emptor teneatur tibi statuto tempore, vel cum volueris, eam revendere, modo vera, & non ficta emptio fiat, nec palliata usura intercedat, *Mol. d. 375. Less. du. 14. &c.* Qui addunt, juxta æstimationem illius operis accepti, pretium esse imminuendum. | *v. C. Lugo d. 26. n. 189.*

IX. Monopolia, id est, cum unus, vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant, vel cum mercatores conspirant, non minoris vendere, non suat contra justitiam; modo non conspirent extra justum pretium vendere. Ita contra *Rebell. Nav. &c.* docent, *Mol. Less. &c.* Qui tamen concedunt, esse contra charitatem, *v. C. Lugo d. 26. f. 13.* Porro Principum vel Magistratus est, cum uni, vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli aliquid vendant, iis etiam pretium taxare, & sic prævidere ne subditi graventur, *vid. Less. c. 21. d. 20. C. Lugo l. c. & Trull. cap. 20. d. 18.* ubi rectè notat ex *Navar. &c.* etsi alia monopolia ex justa causa auctoritate Principis, vel Reipub. concessa taxato pretio sint licita, v. g. Bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut tantum sit unus, aut duo tabernarii in aliquo loco; nihilominus quando unus vel pauci propria auctoritate constituunt, v. g. emendo merces certi generis, ut frumentum, vinum, oleum, &c. ut ipsi deinde arbitrato suo vendant carius, peccare semper etiam contra justitiam cum obligatione restituendi.

v. 40. Ina. XI.

X. Ven-

X. Venditor debet emptorem præmonere de notabili vitio rei, quod ei obesse potest, v. gr. si equus sit furiosus, domus ruinosa, oves morbidæ, pannus adustus, &c. alioqui tenetur de fraude & damno secuto: saltem si defectus fuerit in substantia, vel quantitate, v. g. si deficiat in pondere vel mensura, aut venderit rem unam pro alia: & sic peccat mortaliter cum obligatione restituendi, 1. qui frumentum venditurus ponit prius loco humido, ut intumescat: 2. qui vino Rhenano miscet Franciam, 3. qui carnes bubulas vendit pro vervecinis, &c. *v. Less. Bon. Dian. p. 1. r. 8. R. 51. Trul. d. 11.* Quando autem venditor possit justè tacere vitia qualitatis rei, quæ venditur, sine obligatione restituendi pretium, vel rescindendi contractum, *vide C. Lugo d. 26. f. 8. n. 128. & Trul. c. 20. d. 11.* ubi notat venditionem factam ab ignorante vitium rei, esse validam: rescindendam tamen vel reducendam ad æqualitatem, nisi venditor contra hoc exceperit.

XI Si scias occultè debitorem tuum non esse solvendo, injustum videtur, iis qui id nesciunt, debitum illud vendere pretio ordinario: tum quia est dolus; tum quia vitium intrinsicum crediti revelatur, *Bonac. l. c. p. 10. ex Less. c. 21. d. 30. Fill & c.*

XII. Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuendum, licet tamen vendere pretio corrente, & non dicere emptori (secluso tamen dolo, fraudibus, & mendaciis, quibus emptorem allicere ad emendum ei non licet) quia pretium currens

rens simpliciter adhuc est justum. *Bon. q. 2. p. 5. n. 12. ex Azor. Fill. Less. &c.*

XIII. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, v. g. infimo, vel moderato, & is vendat rigoroso, probabile est, ut habet *Angel. V. Emptio*, non teneri restituere, sed posse retinere excessum; cum sua industria acquisiverit. Aliud tamen est de famulis mercatorum, quib. indeterminato pretio traditur meliori modo vendendum, quo possunt in utilitatem domini. *v. Less. d. 18. C. Lugo d. 26. f. 9.*

XIV. Quando factoribus ementibus pannum pro iis, quibus vestes conficiunt, minoris venditur, quam aliis, eò quòd sint Parochiani mercatorum, vel sæpè ab iis emant, possunt partem pretii remissam sibi retinere, dummodo alias fideliter agant; quia nulli fit injuria: & cum mercatorum plurimum intersit, ut tales ad ipsorum potius, quam aliorum officinas veniant, censentur ipsorum gratiam remittere, iisq; donare eam partem. *Fill. Dian. p. 1. t. 8. R. 26.* Negat tamen *Salas*, eo quod mercatores falsò dicant se remittere, ut alluciant.

XV. Cum res duobus in solidum est vendita, is dominium acquirit, cui tradita est, dummodo is pretium solverit, Si neutri tradita sit, debetur ei, qui prius tempore emit, & alter habet actionem in venditorem. Si quid tamen vendatur, aut detur Ecclesiæ, vel aliis piis locis, acquiritur dominium ante traditionem, *v. Less. l. c. & C. Lugo d. 26. f. 9.*

XVI. Si res pereat ante traditionem, & sit certa

ac determinata, v. g. hæc domus, hoc dolium vini, perit emptori; nisi aliter expresse conventum sit, aut venditionis culpa pereat. Si autem res sit indeterminata (ut si quis emerit 10. modios tritici ex granario, oves ex grege) aut si emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram (ut acervum totum tritici uno floreno, in singulas mensuras) tunc ante rei traditionem, aut mensurationem, periculum spectat ad venditorē, v. *Less. dub. 12. l. c. Lugo d. 26. s. 14. n. 2 6. La. m. l. .t. 4. c. 17. §. 2. Bon. q. 2 p. 8.*

XVII. Si res vendita pereat, aut deterior fiat post traditionem, perit emptori, licet pretium nondum persolverit; quia res domino perit, *La. j. Bon. ll. cc.*

Quæres. I. An & quomodo liceat emere chirographa, seu credita alterius;

Resp. Si credita in posterum exigenda (sive jus quod habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, ea minoris emere, solutione anticipata, est usura, secluso tamen lucro cessante, & damno emergente. *Bon. d. 3. q. 3. p. 10. ex Mol. Less. Tol. Fill.* Quia accipitur aliquid supra sortem ex mutuo: nam mutuatur implicite minorem pecuniam pro exigenda majore. 2. Dixi certa, quia si credita sint incerta, periculosa, & litigiosa, ac cum difficultate, exigenda licite is, qui non est causa istius difficultatis, minoris emit, prout difficultas, vel incertitudo solutionis minor est, vel major; quia cum tali periculo & difficultate minus valent, *Bon. l. c. Trull. l. 7. c. 20. d. 8. Unde resolves.*

I. Usuram committunt 1. Ministri Regum & Principum, &c. qui ut anticipatam faciant solu-

lu-

lutionem, aliquid recipiunt à creditoribus. 2. Qui aliquid accipiunt à debitoribus concessa dilatione ad solvendum; quia accipiunt aliquid ultra fortem pro mutuo virtuali, *Bon. l. c. Nav. Mol. Salas. & c.*

II. Minoris emi ~~non~~ possunt regulariter credita & stipendia, sive salaria debita militibus, aut famulis Nobilium, quia habent adjuncta incommoda, pericula & molestias in exigendo: quam ob causam idem licet, etiamsi credita illa tempore presentis, vel etiam praterito fuerint solvenda, *Bonac l. c. ex Reg. Mol. & c.*

III. Qui ipse est causa difficilis solutionis, peccat contra justitiam emendo minoris, & tenetur ad restitutionem; tum quia ipse est causa damni, cum ipse culpa creditum valeat minus: tum quia alioqui præmium ex delicto suo reportaret, *Mol. d. 313. Fill. Bon. l. c.* Hinc Quæstores Principum ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis, & malignæ solutionis, non possunt chirographa, vel credita emere minoris, ut docent *Auth. cit.* Additque *Salas & Mol. l. c.* Non esse liberum Quæstoribus, &c. quibus incumbit solvere magnatum debita, uni potius solvere, quam alteri (nisi quis fortè jus præ aliis habeat, ut *vide supra de ordine restit.*) sed teneri omnibus solvere pro rata. *Bon. l. c. v. Trul.*

l. i. d. 10.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, & quibus illicita?

Resp. Ea est, cum quis rem sibi comparat eo animo, ut integram, & non mutatam, carius vendendo, vel permurando lucretur. Quod quia obnoxium est periculo multorum peccatorum, & valdè distractivum, ac indecens statui Clericali, sic lucris inhiare, severè prohibitum est Clericis constitutis in sacris, & religiosis omnibus, ita ut mortaliter peccent, si multam negotiatiioni dent operam, ut ait *Less.* quem *v.l.c.d.1. & Laym. 3. t. 4. c. 17. Bon. de contrah. n. 3. q. 1. p. 5. C. Lugo d. 16. s. 3. n. 19.* Unde resolves.

I. Si Clericus semel iterumq; tantum negotietur, in materia non gravi, v. g. libros, cruces, &c. emat; ut occultè iterum vendat carius, non est mortale, *Less. Mald. Fill. Dian. C. Lugo l.c.*

II. Non est negotiatio Ecclesiasticis vel Religiosis prohibita, si emant pecora, quæ pascuis suis saginata vendant: quia vendunt fructus suorum prædiorum, vel agrorum, *Mol. Less. C. Lugo s. 3. n. 29.* uti nec si greges alant, ut foetus, lac, lanam vendant, *C. Lugo l.c.* Ubi tamen negat, licere iis conducere agros, ut fructus vendant, eo quod (licet non sit negotiatio propriè dicta) specialiter illis sit prohibitum in *Concil. Carthag. v.l.c.*

III. Non peccat Clericus i. Si emat agrum cum fructibus jam maturis, illosque vendat: quia vendit fructus agri sui. *Card. de Lugo l.c. ex Mol. Fill. &c. 2.* Si id, quod ad proprios usus emerat, postea,

stea, vel quia non indiget, vel mutato consilio, carius vendat, *ibid.*

An verò, & quomodo Clericis liceat negotiari per alios non famulos, præsertim in necessitate, *v. Card. de Lugo d. 26. f. 4. n. 36. Trul. l. c. d. 19. Barb. de jur. un. l. 1. c. 40. a. 1.*

DUBIUM IX.

Quid sit Contractus Census; & an licitus?

Resp. Is est, cum certa summa pecuniæ, v. g. 100. florenis, emò à te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa aliqua re tua utili, sive fructifera, certam aliquam pensionem seu censum, v. g. florenos 5 annuos, vel 6. prout consuetudine, vel lege taxatum erit. Ita ut hic non sit mutuum & usura, si alias pravam intentionem non habeas, sed vera emptio, & venditio, qua emitur, non præcisè ipsa pensio, sed jus eam percipiendi; quod longè minus valet; deoque emitur minoris; licet post multos annos pretium longè superet, *Molin. Less. Laym l. 3. t. 4. c. 18. & ceteri communiter.* Rectius tamen *C. Lugo d. 27. f. 2. n. 20.* probat, ad excusandum censum ab usura, dicendum esse, non emi pensiones, neq; jus ad illas neq; fructus, sed potius partem ususfructus talis prædii, super quo constituitur; ita ut dominium totum directum prædii maneat apud venditorem; dominium verò utile, seu jus ususfructus ex parte vendatur. *Vnde resolvuntur sequentes Casus*, qui etiam ex natura emptionis & venditionis solvi possunt.

I. Hic

I. Hic contractus est injustus, si non serveretur pretium iustum à lege vel consuetudine probatū, quomodo pro Germania constituit Carolus V. ut jus ad 5. tantum pro 100. ematur.

II. Non solum licitus est census realis, id est, constitutus super re aliqua, ut supra dictum, ex cuius utilitate pensio extrahatur, ita ut ad quemcunque res transeat cum illa obligatione & onere; sed etiam (saltem ex natura rei, & seclusa prohibitione legis positivæ) personalis, & constitutus immediatè super persona, quæ sua opera & industria utilis sit, & fructum aliquem pariat, vel bona in spe vel re habeat, unde pensio duci possit: alioqui enim jus, quod venderet, non esset pretio æstimabile, & sic contractus fictitius. Ita probabiliter *Cov. Less. Salan. dub. 3. num. 2. &c.* contra *Navar. Mol. c. Lugo d. 37. f. 2. n. 25.* ubi censum merè personalem illicitum esse, docet esse probabilius, & prolixè probat.

III. Iniqui sunt venditores seu censuarii, qui emptoribus, sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot, quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditos, *Bon. d. 3. q. 4. p. 1. n. 9. & 13.*

IV. Sicut cum in emptione res perit damno emptoris, sic etiam in censu reali, si res super quam impositus est census pereat, vel fructus eius absq; culpa venditoris: tunc enim perit census, ita ut emptor sive censualista, non possit amplius percipere fructus, sive censum; quia qui emit, suo periculo emit. *Bon. l. c. Fill. t. 35. p. 2. n. 255.* Unde ad hoc incommodum cavendum inventus est sequens modus,

V. Li-

V. Licitum est, ut probat *Tol. lib. 5. cap. 46. & Less. c. 22. du. 11.* contractui census adungere aliud pactum assurationis; ut si res, super qua fundatus est census, pereat, id fiat damno venditoris, indeoq; nihilominus obligatus sit, vel super aliis bonis suis eum statuere, vel restituta sorte eodem pretio redimere. Debet tamen hoc pactum venditori compensari, augendo pretium census, vel quod eodem recidit, minorem pensionem designando, *Bon l. c. n. 30.*

VI. Ex natura rei licitus est non tantum census irredimibilis, sed etiam redimibilis, cum ex una parte, tum utriusq; , ut patet ex terminorum explanatione: quia irredimibilis census dicitur, cum venditor non potest illum pro suo arbitrio redimere; redimibilis autem, cum potest, reddendo emptori eandem summam, quam accepit, atq; ita rursus sibi emendo, quod ante vendiderat. Utrinq; redimibilis dicitur, cum ita conventum est, ut tam emptor, quam venditor possit emptionem factam resolvere, & summam, quam dedit, repetere. *Less. d. 10. Dian. p. 2. t. 5. m. R. 76.* Vide dicta de pacto retrovertend. in empt. supra.

VII. Nihilominus, quia contractus census redimibilis, ex parte emptoris est res periculosa, suaderi non facile debet: nam in *Constit. Martini V. & Calixti III. P. P.* ut & *Caroli V. Imp.* usurarius contractus iudicatur. Verum id intelligi debet secundum præsumptionem fori externi: præterquam, quod illæ Constitutiones multis locis eatenus non sint receptæ, quatenus prohibent ea, quæ juri naturali non adversantur, ut notat *Laym. l. 3. t. 4. c. 18.*

VIII.

VIII. Census vitalitius, quia est virtualis spon-
sio, & nititur eventui fortuito, licitus est, *Fill. Dian.*
p. 7. t. 9. R. 70.

DUBIUM X.

Quid sit Cambium?

Resp. Cambium, quod permutationem signifi-
cat, hic accipitur pro sola permutatione pecunia.
Et est contractus, quo Campsor aliquis Campsa-
rio volenti cambit pecunias, cum lucro aliquo
præter sortem. Quod si sine intentione usuraria
fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, patet
non esse malum. Unde cum quatuor sint cambi-
orum genera, nimirum 1. Cambium minutum
seu manuale. 2. Cambium per literas. 3. Cambium
reale. 4. Cambium siccum seu fictum: circa ea re-
solvuntur.

I. Licitum est Cambium minutum, in quo dan-
tur pecuniæ majores pro minoribus, vel contra:
quia hic sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimirum
labor Campsoris in numeranda pecunia, item di-
ligentia in pecunia omnis generis conquirenda,
ut Campsariis quibusvis sit paratus, item puritas
materiæ & commoditas, ut cum aurum, vel alia
moneta commoda, datur pro minuta & incom-
moda. *Laym. l. 2. t. 4. c. 19 n. 4.*

II. Licitum est item Cambium per literas, cum
scilicet Campsor hic, v. g. Monasterii prior accipit
pecunias, quas postea literis datis alibi, v. g. Fran-
cofurti refundit per suos factores: quia hic etiam
sunt justi tituli, scilicet virtualis trajectio pecuniæ,
&

& ejus affecuratio ; tantundem enim facit , ac si Campfario pecuniam ejus Francofurtum transferat sine periculo. Minus tamen Campfor exigere debet, quam si realiter transtulisset, *Laym. l.c. Bon. d. 3. q. 5. p. 1. Nav. Less. & c.*

III. Item licitum est Cambium reale, cum Campfor hic Monasterii prior dat pecunias, ut per suos alibi eas recipiat à Campfario ; qui alibi habet pecunias, sed eget nunc eis hic. Titulus hujus Cambii est item translationis & affecurationis ; tantundem enim facit Campfor , ac si pecunias Campfarii absentes sifteret hic præsentem, vel ut alii ajunt, ac si præsentem pecunia emeret absentem, quæ utique minus valet, *Laym. l.c. num. 6 & 7. Bon. l.c.*

IV. Illicitum est Cambium fictum seu siccum, quod nihil aliud est , quam titulus lucrandi ; ut v. g. Titius indigens pecuniis petit à Campfore sibi dari 100. Campfor autem non aliter dat nisi Francofurti, v. g. vel alio loco distante solvendos, petitq; ab eo pretium, quod solet dari pro locis similibus. Titius ergo accipit, & tamen verè non cogitat reddere in istis locis, imò forsan nec habet istuc correspondentem, idq; constat Campfori: contractus hic est Cambium fictum, ac verè mutuum, ideoq; palliata usura. Excusabitur tamen Campfor, si lucrum illud exigat titulo lucrari cessantis. Plura vide apud *Toll. l. 5. c. 52. Bon. d. 3. q. 3. p. 1.*

V. Quod attinet ad Cambium Francofurtense, in quo mercatores dantes Cambium ad proximas nundinas, quo magis ea distant, eò plus exti-

gunt, si idè præcisè plus exigatur, quia solutio diutius differtur, usura est: si autem ratione alterius tituli iusti, v. g. lucri cessantis, cum pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi, quo si diutius carent, carent lucro, & quo longius est tempus, eo plures cambium petunt, ideoque crescit valor pecuniæ tunc lucrum est iustum. *Laym. l. c. num. 9. ex Molin. Less. &c.*

VI. Qui cambiendo, (vel aliter) pecuniam aduſterinam accepit, siue ex ignorantia, aut inadvertētia, non potest illam expendere; quia res vitiosa non potest tradi alteri, vitio non detecto. *v. supra de vendit.* Neq; ex eo, quod ipse deceptus est, potest decipere alios; cum actio, quæ deceptus fuit, nullum ad hoc jus tribuit, *Bon. d. 3. q. 5. p. 1. ex Az. Sanch. &c.*

DUBIUM XI.

Quid Locatio, & Conductio?

Resp. Est contractus, quo quis personam, vel rē aliquam mobilem, vel immobilem alteri ad tempus utendam, vel fruendam concedit, certo pretio, aut mercede, seu pensione constituta. Utenda conceduntur, v. g. elocata domus, equus, servus, &c. Fruenda conceduntur elocata vacca, capra, fundus, pomarium, &c. Unde considerata huius contractus natura, & juris dispositione *resolvuntur sequentes casus.*

I. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur, & conductor liberatur.

II. Si absque culpa conductoris, usus vel fructus rei cesset, v. g. quia domus ruinā minatur, in-

O fe-

festatur spectris, vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo sit contraria) aut belli, tutam habitationem non prestat, liberatur conductor à solvenda pensione pro tempore, quo non potest inhabitare, vel alia re conducta uti vel frui, ut *v. apud Laym. l. 3. tr. 4. c. 22. Less. l. 2. cap. 24. dub. 1. &c.*

III. Servo aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis, quo æger decubuit, nec ægro, nisi expensæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, aut consuetudo ferat, *v. Sa. V. Conductio.*

IV. Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil remittitur colono de pensione: secus si magna sit clades. Quod si tamen antecedentium vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur, *Laym. n. 7. Less. l. 2. e. 24. d. 4.*

V. Si pluribus annis ob cæli clementiam (secus si ob industriam colendis) uberiores fructus ex fundo elocato proveniant, potest colono pensio augeri, *Laym. n. 8.*

VI. Expensas in rem conductam, quæ duraturæ sunt, v. g. conservare facta tecta, tributa & onera publica præstare, ad locatorem seu dominum spectat, nisi aliter conventum sit, aut consuetudo ferat, *Laym. l. c. n. 4.*

VII. Si conductor in rem conductam necessarias, sive utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere vel repetere à locatore, & dum non solvuntur, retinere rem conductam. *Laym. l. c. Mol. d. 496.*

VIII. Etsi incendium plerumque accidat culpâ inhabitantium, & sic in dubio contra illos præsumptio sit; quia tamen sæpè id fit culpâ famulorum, quam paterfamilias præstare non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi locator ostēdat culpam, v. *Lay. supr. à n. 6. & Dian. p. 9. t. 7. R. 31.* ubi ex *Hun. & Berl.* docet, si constet accidisse culpâ certi & determinati alicujus de familia, isque circa officium suum deliquerit, v. g. stabularii, qui lumen malè custodierit in stabulo, teneri patremfamilias (nisi famulus iste pro fideli, ac diligenti fuerit habitus) de damno: secus si culpa alterius, vel si non constet utrum casu an culpâ cujusquam acciderit.

IX. Si conductor domus, v. g. ante tempus velit emigrare, id quidem licet, potestque alteri locare; cetero qui autem de pensione nihil ei remittitur.

X. Locator non potest ante tempus præfinitum conductorem invitum privare re conductâ, nisi in his casibus. I. Si pensionem non solvat: expectare tamen debet biennium, si ultra biennium res sit conductâ. 2. Si casus improvisus accidat, ob quem domus v. g. ipsi domino necessaria sit. 3. Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit fieri altero inhabitante. 4. Si conductor in re conductâ malè versetur, v. g. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi meretrices, *Laym. n. 9.*

XI. Successor universalis, sive hæres, non potest ante completum tempus conductorem expellere, partialis autem successor, ut emptor, donatarius, legatarius, &c. non tenetur stare contractu lo-

cationis, uti neque conductor, nisi tamen aliter pactum sit, v. g. ne res locata durante tempore locationis alienetur, *v. Less. l. 2. c. 24. & Laym. l. 3. t. 4. c. 22.*

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusis, Feudi, & Libelli?

Resp. I. Emphyteusis est contractus similis locatinoi, in quo res immobilis, quæ cultura possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non brevius saltem, quàm ad decennium; ita ut dominium ejus directum & possessio civilis maneat apud dominum, qui tendat in Emphyteusis; dominium autem utile transferatur in Emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum Canonem, ut vocant, seu pensionem domino solvat, quam si totam solvere negligat 26. annis continuis in Emphyteusi Ecclesiastica (cum scilicet res est Ecclesiæ, vel pii loci) vel in seculari 36. annis, incidit ipso jure in pœnam commissi, ut dominus eum expellere possit, et si de solutione interpellatus non fuerit: licet enim *Bart. & alii quidam* apud *Dian. p. 7. t. 8. R. 36.* dicant, si per 30. vel 40. annos non solverit, eum præscribere immunitatem in futurum, id tamen *Wesemb. & alii. s. negant, v. l. c.* Porro quid juris sit in hoc contractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ varia est, & ex ipsa conventionem contrahentium, quæ scripto instrumento concipi debet, ut valeat, *v. Laym. l. 3. t. 4. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 8.*

Resp.

Resp. II. Feudum est contractus similis Emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione domini utilis, proprietate retenta, sub onere non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem, & obsequium personale directo domino. Quod si item non faciat Vasallus (sic enim dicitur feudi acceptor) perdit feudum. Interdum etiam in feudo aliquid persolvi debet, in recognitionem domini directi: sed tunc ex ea parte deficit à puro feudo, & declinat ad Emphyteusin. Porro quid juris sit circa feuda, pendet item à locorum consuetudine, que juris communis sunt, v.l.c.

Resp. III. Contractus libellaticus, sive datio ad libellum, dicitur cum Emphyteuta, vel feudatarius rem illam, quam in feudum, vel Emphyteusin, accipit, simili contractu tradit tertio, (ad quod tamen, si in deceannium fiat, requiritur domini consensus) ita ut sit quasi subfeudum & subemphyteusis. Ita Less.

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio, & Ludus?

Resp. Sponsio est contractus, in quo de veritate, aut eventu alicujus rei certantes, sibi invicem aliquid spondent, ut id ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit, v.g. certo tecum 10. imperialibus, hanc vel istam civitatem obsessam, captam, &c. Ut licite fiat, requiritur 1. ut fiat super re dubia, 2. ut sit æqualitas in re, quæ spondetur, cum æquali incertitudine, 3. dubius eventus in utroque,

O 3

4. ut

4. ut uterq; eodem sensu accipiat id, de quo certatur, *Mol. Less. C. Lugo d. 36 f. 6.*

Ludus verò est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. Hi contractus jure naturæ liciti sunt, modo debitæ conditiones adsint, & aliunde non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio. Quia sic ut quis suæ rei dominus potest alteri eam donare absolutè, sic etiam sub aliqua cõditione sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat, *Less. c. 26. dub. 1. Bon. d. 2. q. 3. p. 1.* Unde resolves.

I. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non potest, non potest etiam de ea ludere, aut deponere. Et sic debet restituere, qui lucratus esset à religioso, & filiofamilias, non potente alienare. *Lay. l. 3. t. 4. c. 21. n. 5.*

II. Si tamen filiusfamilias (& idem de religioso ait *Navar.* apud *Less. l. c. d. 1.*) alatur in distant loco à parentibus, poterit ex alimentis moderatè aliquid insumere in honestum lusum, v. g. 5. ex 100. quia talis communiter præsumitur voluntas parentum, ut habet *Sorus Less. l. c. Laym. & c.* At præterea potest etiam filius deponere, quicquid lucratus fuerit, cum ad hoc etiam parens censeatur tacitam facultatem dare, *Laym. l. c. Bon. de rest. d. 1. q. 3. p. 2. n. 10. & seq.*

III. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra ditiones ludi, & decipiendo, aut fraude, ac per injuriam alterum pertraxit ad ludendum: ut v. g. si simularet se planè ignarum lusum, & sic alterum multò imperitiosorem provocaret, qui alioqui

ludere noluisse, aut si convitiis lacesset, ad quæ vitanda alter consensisset in lusum, aliàs non consensurus, *Molin. d. 517, Laym. loc. cit. Bon. d. 2. q. 3. p. 2. n. 3.*

IV. Si in re, quæ spondetur, sit inæqualitas, & hæc alteri parti (v. g. cujus pecunia major est) sit nota, isque nihilominus spondere velit, valet contractus probabiliter: quia scienti & volenti non fit injuria, ut dicit *Navar. Medin. Sanch. Dian.* Contrariū tamen probabilius docet *C. Lugo d. 32. f. 6. n. 81. ex Mol. Less. & Bon.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari: quia non est æqualis conditio utriusque, & alter nulli se exponit periculo, v. *Az. p. 3. l. 3. c. 25. q. 7. Bon. d. 5. q. 3. p. 2. q. 36. n. 3. Salas de Ludo dub. 13. n. 3. Escob. & C. Lugo l. c.*

V. Per se quidem, & jure naturæ licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet; v. gr. Perrum intra annum moriturum, (etsi enim detur occasio optandi, vel machiandi mortem Petro, id est, per accidens, potestque idem periculum esse in censu vitalitio) jure tamen humano sæpe prohibetur. *C. Lugo l. c. n. 74.*

VI. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. gr. plus altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum: quod tamen ea lucratus es, non teneris restituere. *Sanch. Lugo Dian. p. 7. t. 9. R. 69.*

VII. Probabile est, quod docet *Mol. & c.* dum quis minis vel convitiis ad lusum conductus est, & perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolute voluntariè lusit, *Bon. l. c. ex Mol. & Gar. contra Azor. Less. Reg. Fill. & communiter.*

VIII. Communior sententia est, teneri restituere cum, qui lusit, vel certavit certò præsciens se victurum esse. Contrarium tamen, nempe non teneri, dummodo dolus abfuerit, tenet *Tol. & Sa. V. Cōtractus*, quia non tenetur quis ex iustitia suam peritiam, vel scientiam adversario declarare; sed is suæ temeritati impuret, quòd ausus fuerit cum eo deponere, cujus scientiam non notat. *v. Bon. l. c. n. 4. Dian. p. 7. t. 9. R. 62.*

IX. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis, quas regulæ lusus, & consuetudo recepta patitur, cum uterq; sciat, tales astutias esse solitas, & sic tacitè in illas liberè consentiat, *Az. Fill. Less. Bon. l. c. p. 2. n. 2. v. g. 1.* si potiores chartas habens, & securus de victoria, augeat sponsonem, vel simulet metum, ut adversarius augeat. 2. Si sciens se inferiores chartas habere, dissimulet, augeatque sponsonem, ut sic relinquatur sibi, quòd erat appositum, *Lugo, Sanch. Sal. Dian. p. 7. t. 9. R. 43.* 3. Si inspiciat chartas alterius, ex sola ipsius negligentia, & absque fraude; secus si ita se collocet, ut possit videre, vel si alium constituat à quo admonetur. 4. Si chartas à tergo discat nosse inter ludendum, quas ante non signarat, nec noverat, *Trul. Sanch. Lugo, Dian. p. 4. t. 9. R. 50 & 52.*

X. Qui verò utitur fraudibus non adhiberi solitis, vel colludenti ignotis, v. g. suffuratur chartas, vel signis à tergo notat, vel utitur notatis, aut iis, quas ante novit, ignorante socio; vel arte quadam eas componit, &c. tenetur restituere non tantum lucrum, sed etiam quantum alteri valebat spes lucrandi; imò etiam colludenti, *Regin. Amic. Trul.*

Trul. Dian. l. c. R. 48. v. etiam p. 4. t. 3. R. 75. & Bon. de rest d. 2. q. 3 p. 2.

XI. Si ludens habeat animum non solvendi, vel si perdat, repetendi, non potest lucrari, atq; adeo nec retinere, quod est lucratus: quia fraudulenter decipit, nec alter vellet cum eo ludere, si id sciret, *Less. l. c. d. 5. n. 31 Reg. n. 388. Bon. l. c.*

XII. Peccant graviter, & communiter mortaliter, qui totos se lusibus tradunt, cum sciant in gravia se inde peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos, & uxorem, &c. *Sanch. Trul. c. 27. d. 1.*

XIII. Peccat idem ludens, si lusus lege positiva sit prohibitus; ut lusus alearum, & similes, qui magis in fortuna & casu, quam industria fundantur. At laicis ratione circumstantiarum sub veniali, Clericis sub mortali prohibentur. *Less. l. 2. c. 26. num. 6.* Intellige, si Clericus crebro, perque longum tempus luserit, non autem, si per breve tempus, & causa recreationis, & absit scandalum: quia Canones id prohibentes non videntur recepti, nisi quatenus id fieret cum periculo scandali; ut habet *Less. dub. 1. Laym. l. 3. t. 4. c. 21. n. 1.* Notat autem *Dian. p. 7. t. 9. R. 2. & 3. ex Lugo, Dicast. Amico, Trul. &c.* praedictis legibus per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, ut non tantum Laicus, sed etiam Clericus non peccet, si principaliter pro recreatione, & simul pro lucro moderato ludat chartis, vel aleis. In Religiosis tamen (apud quos disciplina regularis viget) uti & Episcopis, a peccato gravi excusari vix posse. *Ibid. R. 4. ex Mol. Dicast. Lug. &c.* et si *Sanch.* conetur excusare, si urgeat

geat necessitas, v. g. excitandi aut recreandi infirmum, vel si parum ludat ob solam recreationem.

XIV. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, iuxta sententiam probabiliorē non tenetur ad restitutionem ante iudicis sententiam: quia iura non annullant contractum, nec impediunt acquisitionem dominii, sed tantum concedunt, ut possit repeti. An verò, qui tali lusu perdidit, teneatur postea adhuc solvere, alii negant, ut *Less. hic dub.* s. *Molin. Regin. Fill. &c.* alii affirmant, ut *Azor. Rebel. Val. &c.* apud *Bon. l. c. p. 3. n. 2. v. Dian. p. 2. t. 17. R. 8. & p. 7. t. 9. R. 21.*

XV. Ludere pro psalmo, vel oratione Domini recitanda, non est peccatum, nec irreverentia. *Navar. Rebell. Sanch. Dian. p. 7. t. 9. R. 21.*

DUBIUM XIV.

Quid sit Contractus Societatis.

Resp. Is est, cum aliqui inter se conveniunt, & contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive fructiveris, ut pecunia, animalibus, industriis, labore, &c. commune aliquod lucrum faciunt; quod, utri & damnum, pro ratione, & rata cuiusque, dividunt inter se, v. *Less. Laym. c. 20. Bon. q. 6. p. 1.* Unde spectando id, quod ratio & iustitia naturæ hic requirit, *resolvuntur hi Casus.*

I. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam & operam suam, quàm qui vel pecuniam, vel operam solam.

II. Capitale seu sors, quam quis contribuit, si pereat casu, vel culpa sociorum levissima, contribuen-

buenati perit. Ubi discrimen est inter hunc contractum, & mutuum: quia in mutuo fors data alienatur, & dominium ejus transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius periculum ac damnus est, si casu pereat; in societate autem, qui sortem confert, eam non omnino alienat à se, & sicuti commodum ac lucrum ad eum spectat, sic etiam periculum & damnus, *Bon. l. c.*

III. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, ut quis justè servet sortem suam indemnem, & insuper certum lucrum percipiat, si nimirum ad contractum societatis adjungantur duo alii, affectionis, & venditionis, cujus tale exemplum ponit *Laym.* Inis societatem cum mercatore, & contribuis ei 1000. florenos, v. g. spes est, quod is quotannis lucraturus sit 300. cujus lucri dimidium, v. g. jure societatis tibi debetur unà cum sorte; sed quia ad te quoque pertinere deberet ejusdem sortis periculum, ut ipse id periculum in se suscipiat, & tibi sortem assurect, in hujus oneris compensationem, relinquis ei majorem partem lucri sperati, ut scilicet duas partes lucri ad ipsum, & tertia ad te pertineat. Et rursus, quia spes lucri hujus incerta est, idè adhuc partem hanc lucri sperati, nempe 100. florenos in spe, vendis etiam eidem 50. vel 60. v. g. annuis certis, & in re, & sic tandem id lucrum facis, & sortem servas indemnem, v. *Laym. & Bon. l. c.*

IV. Societas etiam in pecoribus validè & licitè instituitur. Et interdum quidem ita, ut tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda & nutrienda traduntur, quam emolumenta & fructus, ipsaque detrimen-

ta & damna danti & accipienti communia sint: interdum verò ita, ut pecorum dominium, ideoque etiam periculum, siue casus fortuitus, spectet ad solum dantem, emolumenta autem fructuum, nempe foetus, lanæ, lactis, ad utrumque. *v. Less. hic & Laym. l. 3. t. 4. c. 20.*

DUBIUM XV.

Quid sit Assesuratio, & Fidejussio?

Resp. I Contractus Assesurationis est, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se vel gratis, vel pro certo pretio, ad eam compensandam: si perierit. Quod si gratiâ fiat, est gratuita promissio: si pretio, est quasi emptio, quâ assesurans vendit suam obligationem præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad ejus justitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus utriq; saltem quoad notitiam, quam de eo habent, qua alioqui non ser- yaretur æqualitas, *Less. Bon. d. 3. q. 9. p. 3. Less. lib. 2. c. 28. dub. 4. n. 24.* Unde resolves.

I. Si assesurans certus sit rem esse in tuto, iniquè pretium petit, & tenetur restituere, *Ibid. Bon. d. 3. q. 9. p. 3.*

II. Si res nondum est in tuto, etsi privata scientia sciat non fore periculum, licere nihilominus pretium ordinarium assesurationis accipere, dicit *Less. l. c. n. 27.* Quia illa obligatio, ob pericula ordinaria magni æstimatur: & causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt communem æstimationem. Verum id *Bon. d. 3. q. 9. p. 3. n. 3.* & *C. Lugo d. 31. s. 7.* rectius negant.

III.

III. Si cupiens rem suam assicurari, certò sciat eam jam periisse, non potest pacisci de ejus assicurazione, v. *Less. l. c. n. 25.*

Resp. II. Fidejussio est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non solverit. Ita commun. Doct. *V. de resolves.*

I. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum periculum timeatur, quia ex se pretio est æstimabilis. *Nay. Az. p. 3. l. 11. c. 22. d. 5. Fill. n. 159.*

II. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum absit, & instrumentum publicum) non tenentur, uti nec Clerici, nisi quatenus solvere commode possunt, ut non egeant, v. *Laym. Bon. q. 9. p. 2. Less. l. 2. c. 28.*

III. Fidejussor non obligatur plus, quàm principalis, & hujus obligatio si sit invalida, erit etiam fidejussoris, *C. Lugo, & c. comm.*

IV. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi facta excussione principalis debitoris constet ipsum non esse solvendo, *Azor. l. c. Fill. n. 153.*

V. Debitor tenetur de omni damno sua culpa accidente fidejussori, &c. v. *Azor. d. 10. Bon.*

VI. Ex fidejussione Religiosi propria autoritate facta monasterium non obligatur, nisi quatenus in ejus utilitatem versum est, v. *Less. c. 28. & Laym. c. 29. n. 7.*

VII. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impendebat, si hic aufugit, non est ejus loco plectendus, quia non præsumitur sic se obligare, imò nec potest, cum non sit dominus vitæ, *Sylv. Bon. Less. d. 7. n. 41.*

VIII. Si debitor sua culpa non solvit; tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed etiam damna & expensas omnes compensare. Si verò sine sua culpa, v. g. ob impotentiam non solvit, ad solum debitum videtur teneri. *Azer. Sylv. Sa, Bon. Trul. c. 26. d. 2.*

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus, & Hypotheca?

Resp. Pignus est contractus, quo debitor dat creditori rem aliquam mobilem vel immobilem, ut sit pro debito obligata, ex eaq; solutio peti possit. Aliquando tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Differt autem ab hypotheca, quod pignus propriè sit rei mobilis. *Molin. Fill. Bon. q. 10. p. 1. Unde resolves.*

I. Pignore non licet uti contra voluntatem domini: quia est res aliena, ad securitatem tantum, & non ad usum tradita: *Bon. l. c. ex Mol. Reg. & c.* Si tamen utatur v. g. equo vel agro, debet valorem usus (uti & fructus omnes, si sit res ex se fructifera) computare in sortem, deductis expensis, quia alioqui committet usuram, cum res domino suo fructificet. *Narv. Bon. Trul. c. 26. d. 2.*

II. Non possunt oppignorari, quæ non possunt vendi, v. g. Ecclesiæ, *Mol. d. 530. Less. l. 2. c. 28. d. 5. Bon. l. c.*

III. Immobilia, uti & mobilia pretiosa, cultui divino dicata, v. g. calices, casulæ, & c. non possunt oppignorari, nisi in necessitate, quia tunc etiam vendi possunt, ut Ecclesiæ & indigentibus subveniatur, v. *Narv. c. 17. Less. Bon. l. c.*

IV. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud alteri oppignorare, sed non pro maiore quantitate. Neque potest vendere debitore non solvente, nisi post biennium & eo prius monito. Quidam tamen dicunt, posse vendere post trinam monitionem, v. *Laym. l. 3. t. 4. c. 30. Bon. l. c. n. 9.*

V. Eandem rem non licet oppignorare, seu in hypothecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum omnibus, vel posteriores de priore hypotheca admoneantur, *Azor. Fill. Bon. d. 3. q. 10. p. 1. Trul. c. 26. d. 4.*

Quæres. Quid sit contractus Antichrifeos, germanicè ein Pfandschafft.

Resp. Is est, cum in contractu pignoris convenitur, ut creditor utatur pignore, v. g. agro, ac fructus inde tamdiu lucretur, donec debitum ipsi restituatur. Unde circa hunc ex supradictis resolves.

I. Contractus hic videtur juxta *Caj. Sotum &c.* (contra quosdam Juristas) esse usurarius; quia creditor ultra sortem aliquid lucratur, causa solius mutui, quæ est usura, v. *Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 17.*

II. Possunt tamen intervenire tituli iusti lucrandi fructus ex pignore, sine diminutione sortis, ut si v. g. fructus ex hypotheca percepti non superent quantitatem pensionis, quæ jure census super eadem constituti exigi potest, cum pacto redhibitionis, ut supra dictum est de censibus, aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emergat, dum debitum differtur. Unde non facilè damnandi illi; qui à Principibus in locum debitorum, agros, pascua, officia, &c. in antichrisin habent, v. *Laym. l. c. & Binsfeld. de usuris Molin. Less. &c.*

CAPUT IV.

De Tutela & Testamentis.

DUBIUM I.

Quid sit Tutela, & Curatela?

Resp. Sunt quasi contractus, quibus Tutor & Curator ad procuranda bona & commoda Minorum cujuscunq; sexus, qui vel parente carent, vel sub ejus potestate constituti non sunt; obligatur ex justitia, perinde ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuisset: supplente nimirum lege, vel magistratu vim contractus. Differunt Tutor & Curator, quod Tutor solum datur impuberibus, etiam invitis: & principaliter datur personis, ut curet earum educationem, & institutionem, secundario verò datur etiã bonis illius, respectu omnium negotiorum. Curator verò datur Minoribus, post annos expletos pubertatis, usq; ad annos 25. completum: nec communi jure datur invitis, nisi in certis casibus, & datur principaliter rebus Minorum, secundario personis. Unde pro directione in foro conscientia, ex jure tum naturali, tum positivo communi resolves ex *Laym. & Tan. l. 3. d. 1. q. 7. d. 10 Bon. d. 3. q. 19.*

I. Tutores, siue sint testamentarii, hoc est, relictii ex testamento, aut codicillo patris, siue sint dativi, hoc est, constituti à Judice aut Magistratu, siue sint legitimi, hoc est, præscripti à lege, (qualis præcæteris est mater, si velit, & promittat se non transitu-

transituram ad alias nuptias, quin prius tutelam abdicet, & rationem reddat: dein avia, & consanguinei proximiores idonei tenentur, uti & curatores jurare, se fideliter officium suum facturos, ac fidejussorem dare, rem Minoris salvam & integram restituendam, & universim tacite omnia eorum bona sunt hypothecata Minori, ita ut ad quemcunq; pervenerint, possit illa Minor sibi vendicare, ut sibi satisfiat, si quid illorum culpa est passus, v. *Tan. l. c. Laym. l. 3. t. 4. c. 9. Bon. l. c.*

II. Bona Minorum tenentur tutor, vel curator administrare ea cura, quam diligens paterfamilias propriis suis rebus adhiberet, tam impediendo, & præcavendo damna, quam procurando commoda, & lucra Minoris: alioqui damnum & defectus congrui lucri ipsi imputabitur, & tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem. v. *supra l. 2. t. 3. c. 2. d. 3. R. 6.*

III. Bona immobilia Minorum, aut alia pretiosa, quæ possunt servari, non possunt alienari, saltem sine Judicis decreto.

IV. Tutori aut Curatori, & personis ei subjectis, nihil licet emere, sive per se, sive per alium, ex ullis bonis Minoris, quamdiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate Judicis, aut cum ejus decreto bona pupillorum publice, per juratum venditorem omnibus venalia exponuntur.

V. Sine decreto Judicis non potest Minor remittere, vel renunciare hereditati, legatis, fidei commissis, aliisque juribus sibi acquisitis. Si tamen religionem ingressus sit, potest bona alienare, quia moritur quasi.

VI.

VI. Pupillus dum infans est, hoc est, minor septennio, vel infantia proximus (ita ut si masculus est, non expleverit annum decimum cum dimidio: si fœmina, non cum dimidio) nihil per se efficere potest, quo ullo modo vel alteri obligetur, vel alium sibi obliget: at pubertati proximus, obligare quidem sibi potest alium, sed non se alteri, saltem civiliter *Sanch. d. 38, Lessl. 2. c. 17. n. 61. Laym. c. 9 n. 7.*

VII. Eadem est ratio Minoris, si curatorem habeat: quem si semel susceperit, tenetur illi subesse jure communi usque ad annum 25. expletum: & si litem habeat, tenetur ad eam sumere curatorem, exceptis tamen causis spiritualibus. Quod si curatore careat, valent acta per illos, ita tamen, ut si læsi sint, restituantur in integrum, *v. Auth. cit. & Bon. d. 3. q. 5 p. ult.*

VIII. Etsi minores sine Curatorum autoritate donare non possint, nisi quæ ejus conditionis adolentes donare solent, (in iis enim præsumitur tacitus consensus Curatoris) qui tamen donata ab iis accepit, non tenetur restituere, nisi repetantur legitimè, quia probabile est valere naturaliter, tamen si non civiliter, *Mol. Lugo Trul. Dian. p. 8. t. 6. R. 4. & 7.*

IX. Tenentur Curatores, & Tutores singulis annis administrationis rationem reddere; ubi si quis defes aut noxius reperiatur, amovendus est, imposita satisfactione, aliusq; subrogandus.

X. Si Tutor vel Curator, post rationes officii redditas, fidelis deprehensus fuerit, debetur ei præmiū: quod quibusdam locis est vicesima pars red-

redituum bonorum omnium Minoris, in aliis autem decima pars.

XI. Porro, qui non possint esse Tutores & Curatores, & qui à tutela & curatela excusentur, nec iis imponi possint, v.g. habentes quinq; filios superstitites, pauperes, &c. v. apud *Tann. l. c.* & *Sa, v. Minor*, ubi sic habet: *Tutor non potest esse junior 25. annis, nisi fortè mater; nec religiosus, nec foemina, nisi mater aut avia, (& uxor casu ante dicto) nec Clericus in sacris, si non velit, nec Episcopus, nisi miserabilium personarum. Horum verò tutelam suscipere tenentur & Episcopi, & Clerici, & Religiosi, quod ego, inquit, de religiosis uniuersim non admitto. v. Laym. l. c.*

XII. Si Tutor & Curator, cum tenerentur negotiari, omiserunt, possunt pupilli ab eis accipere 5. pro 100. *Sa, v. Curator*, vide etiam *Nauar. c. 25.* Plura vide supra *lib. 3. tract. 3. c. 2. dub. 3.*

DUBIUM II.

Quid & quotuplex sit testamentum?

Resp. I. Testamentum est voluntatis iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, cum directa hæredis institutione. Quod additur, ut distinguatur à reliquis ultimis voluntatibus: nam differt à legato, seu fideicommissio partiali, quòd hoc sit donatio quædam à defuncto relicta, & ab hærede præstanda: à codicillo verò differt, quia codicillus est, quasi testamentum imperfectum, & non fit ad instituendum hæredem, nisi ex privilegio, v.g. in militia, sed ad aliquid in testa-

men-

mento explicandum, addendum, mutandum, detrahendum, vel legata instituenda, v. *Laym. l. 3. t. 5. c. 1. & seq. Tan. t. m. 5. d. 4. q. 8. Less. l. 2. c. 19. Bon. d. 3. q. 17. p. 1.*

Resp. II. Testamentum est duplex. I. in scriptis, seu clausum: quod testamentum testator, sive sua, sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, non defectuosis, non cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, prodigis, infantibus, religiosis, cognatis, qui in testatoris potestate sunt, (quibus adde ipsum hæredem, & qui in ejus sunt potestate:) sed masculis puberibus, liberis, ad id rogatis, & vocatis, coram offert, profitendo id esse suum testamentum: tum si possit, manu sua subscribit, alioqui octavus pro eo testis: dein omnes & singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si possint, per se ipsos proprioque, vel alieno, aut communi omnes sigillo consignant, *La. m. l. c. Bon. d. 3. q. 17. p. 11.* II. Nuncupativum, quod minorem solemnitatem requirit, scilicet: tantum, ut septem testes idonei supra dicti convocati audiant, & intelligant testatoris voluntatem, coram eis scripto, vel voce articulata prolatam. Et si verò talis nuncupatio, coram testibus, à Notario in scriptum communiter redigi soleat; id fit, non ad actus substantiam servandam, sed ad meliorem probationem, & securitatem, si testes decedant, vel inidonei reddantur. Si autem testamentum careat solennitate debita, dubiteturque, utrum testator voluerit conficere clausum, an apertum, valet ut nuncupativum: hæc enim præsumitur testatoris voluntas, ne actus omninò corruat,

San. ch.

Sanch. l. 4. conf. Lugot. 2. de just. d. 14. Bardi. d. 6. q. 10. §. 1.

Porro præter has solemnitates jure communi requisitus, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti notarii, qui proinde, ne impingatur, utiliter adhibentur.

Quæres. An Testamentum sit validum cui desunt solemnitates à jure civili requisitæ.

Resp. Si Testamentum factum sit ad causas pias, etiam sunt juris gentium, scilicet duo testes: in foro autem conscientia, supposita potestate disponentis, sufficere scripturam, nutum, vel aliud signum testatoris, absque ullo teste. Quod si tamen manus testatoris non extet, requiruntur duo testes in foro externo, inter quos etiam fœmina esse potest, *Covar. & alii 12. Dian. p. 7. t. 6. R. 16.* Item Confessarius vel Parochus esse potest, licet legata sint pro sua Ecclesia, idque ad hoc tantum, ut voluntas testatoris probari possit, & Judex pro ea sententiam ferat, *v. Less. & C. Lug. t. 1. 2. sect. 9.* ubi etiam probat, in tali testamento ad pias causas, non esse necessariam hæredis institutionem. Ac licet morte interveniente, non fuerit absolutum; valet tamen quoad legata pia in eo jam expressa: *Malder. Laym. Dian. p. 5. t. 3. R. 126.* An autem tale testamentum ad causas pias principaliter factum, si solemnitates desint, valeat quoad legata profana, controversitur. Negat *Bon. & Lugo.* Affirmat *Cov. Sa, Less. Vill. Sanch. Barbof. Trul. c. 18. d. 4. Dian. p. 7. t. 6. R. 4.* Denique testamentum ad pias causas, non solenne, revocat aliud solenne, etsi hujus mentionem non faciat. *Mol. & c. Dian.*

p. 7. t. 6. R. 25. 26. idque etiam si prius etiam fuerit ad causas pias *Mol. Galii 6.* licet hoc posterius quidam negent, *v. l. c. R. 26. 27.*

Resp. II. Si testamentum factum est ad causas non pias, hominibus rusticis quinq; testes sufficiunt, si plures haberi nequeant: nec subscriptione opus erit, si literati non sint, *Laym. l. c. c. 2. n. 16. Bonnac. l. c. p. 5. n. 4.*

Resp. III. Tempore pestis, non requiruntur septem testes simul congregati ad testamenti subscriptionem, sed sufficit, si singuli separatim adhibeantur. Adde, æquitatem postulare, ut quando testis, vel Notarius haberi non possunt, ultimæ voluntates validæ pronuncientur, si de voluntate defuncti liquido constet. Hinc in Camera Imperiali valet testamentum peste valdè grassante, conditum coram duobus vel tribus testibus, inter quos Confessarius esse potest. Atq; hæc vera sunt secundum jus commune Cæsareum, seclulis specialibus locorum statutis. Nam Venetiis, v. g. & Viennæ, duo testes ad testamentum sufficiunt, *v. Laym. l. c. c. 2.* Imò absolutè loquendo tempore pestis sufficere solennitates juris gentium, atque adeò tres vel duos testes, docet *Dian. p. 7. t. 6. R. 34. ex Sa, Laym. &c.* atque inter eos esse posse sceminam, & Notarium ipsum, (tametsi non sit immatriculatus) modo non sit consanguineus, vel affinis defuncti, *R. 36. ex Menoch. &c.* nec opus esse, ut sint rogati, vel audiant vocem testantis (etsi hoc quidam requirant) modo eum videant, *R. 37. & 38.* neq; invalidari licet ægrotus convalescat, *R. 39. ex aliis 8.* Deniq; si Parochus scribat coram unico te-
ste,

ste, habere vim testamenti saltem nuncupativi, dicit *Mol. & March. cum Dian. l. c. R. 34. & 41. v. et iam p. 5. t. 3. R. 123.*

Resp. IV. Etsi probabilis, & secunda sententia sit, *Covar. Bon. d. 3. q. 1. p. 4. & aliorum*, testamentum factum ad causas non pias, sine solemnitatibus iure requisitis, invalidum esse in foro conscientiae, praeterquam quoad legata pia, *Molin. Lugo Vasq. Sanch. Diun. p. 7. t. 6. R. 3.* contra *Barbo.* ita ut haeres per illud institutus, & legatarius, teneantur ad restitutionem haeredibus ab intestato: contrarium tamen verius est, ideoque licite retinetur, quod tali testamento possidetur. Ratio, quia illae solennitates tantum requiruntur ad cavendam deceptionem, & ad fidem in foro externo faciendam, *vid. Less. l. 2. c. 19. d. 3. C. Lugo d. 22. f. 9.* Unde secundum hanc posteriorem sententiam *resolves sequentia.*

I. Haeres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tenetur restituere hereditatem, & solvere legata iis, quibus testamento minus solemniter, aut ex voluntate eius debentur, *Molin. Less. contra Bon. l. c.*

II. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere, pro ratione dubii: quia cum nec ipse, nec alii coeperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. *v. Bon. l. c.*

III. Si haeres ab intestato tetineat hereditatem, & legata, possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, uti occulta compensatione: quia revera res illae erunt ipsorum. *v. Bonnac. l. c.*

IV.

IV. Si hæres ab intestato fateatur, mentem testatoris fuisse, ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solveret, aut si oblato juramento jurare noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hæreditatem tradere, & solvere legatum.

V. Ob eandem causam idem dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, ut hereditas, non ut fideicommissum, sed immediatè perveniret ad alium: quia non est recurrendum ad fidem testium, vel ad juris subtilitatem, quando is, cujus interest, ipse confitetur testatoris voluntatem, *v. Less. & Card. de Lugo l.c.*

Resp. V. Etsi probabile sit Clericorum & Novitiorum testamenta facta ad causas non pias sine solemnitatibus juris non valere, *Molin. & alii 3.* cum tamen contrarium etiam sit probabile, *Suar. &c.* potest hæres ex tali testamento hæreditatem adire pro foro conscientiae, *Dian. p. 9. t. 9. R. 16.*

Resp. VI. Milites hujus temporis gaudentiisdem privilegiis testandi, quibus olim, dummodo in castris (vel in propinquo ex causa legitima) versentur, *Dian. p. 7. t. 6. R. 42. & seq. ex aliis 13.* contra *Baldum, &c.* atque aded sufficiunt iis duo testes, (licet probabiliter nec hi requirantur *R. 45.*) etiam non rogati. *R. 46. & alii 4.* contra *Molin. Lugo &c.* etiam alias imidonei, modo non sint impuberes, nec cœci, vel servi, *R. 47. Lugo Vasq. &c.* Neque opus est eorum subscriptione, vel signorum appositione, vel ut sint in conspectu testatoris. *Ibid.* Imò miles jure militari (quo præsumitur esse testatus in dubio) potest testari
so-

folo nutu. R. 49. Potest etiam plura simul testa-
menta valida facere, vel pro parte testatus, pro
parte intestatus decedere R. 53. & 55. Valetque eius
testamentum etiam post missionem honestam:
sed non ultra annum, *Molin. Lugo & c. R. 61.* De-
nique possunt milites supradicto modo testari,
tametsi sint surdi, & muti: saltem si in castris au-
ditum & vocem amiserint, *Dian. R. 48. 49. & 59.*
ex aliis.

DUBIUM III.

De Renunciatione hereditatum.

Resp. I. Renunciatio futurae hereditatis, nisi
iuramento firmetur, nullius roboris est. Ratio,
quia ita iure cautum est, propter bonum publicum.
Excipe. 1. Nisi quis in ipso testandi actu renunciet
juri successionis, vel post testamentum conditum,
in quo prateritus est, prateritionem sui appro-
bet. 2. Nisi haeres necessarius, post debitam sibi
portionem integram à patre acceptam, reliquæ
hereditati renunciet, qui tamen, si bona patris
postea augeantur, legitimam eorum portionem
potest exigere, *ita Laym. c. 7.*

Resp. II. Renunciatio hereditatis cum odiosa
sit, & contra jus commune, strictæ interpretatio-
nis esse debet. *Vnde resolves Casus seq.*

I. Non obstat renunciatio hereditatis, etiam
jurata à filio facta, quo minus ab eodem patre
mutata iterum voluntate, possit institui haeres
Mol. Sanch. l. 7. c. 7.

II. Si filius renunciavit in favorem fratris, eo
mortuo ante patrem is qui renunciavit, in primis
P haere-

hæreditate succedere potest: Imò etiam institui
debet, quia causa renunciationis cessavit. *Molin.*
d. 579. n. 19.

III. Filius post juratam renunciationem, ni-
hilominus succedere potest in iis bonis, quæ pa-
ter ad secundas nuptias transiens, liberis ex priorè
matrimonio susceptis relinquere cogitur. Ratio,
quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui
renunciavit; sed propter civiles Constitutiones,
& favores, *Mol. n. 21.*

IV. Et si filia accipiens dotem à patre, dicat se
ea contentam, & renuntiare paternæ hæreditati;
pactum tamen illud est invalidum, eoque non
obstante, potest postea petere complementum
legitimæ positionis suæ. Ex *L. pactum dotale Cod.*
de collat. l. si quando Cod. de pactis & cap. Quam-
vis pactum de pactis 6. Mol. Sanch. l. 6. Lugo. Resp.
mor. f. 6. d. 24.

V. Si parentes dent filiæ dotem infra portio-
nem legitimæ debitæ, inducantque eam coactio-
ne, vel fraude seu dolo; ad renunciandum legiti-
mæ, non sunt in conscientia tuti, sed tenentur illi
restituere libertatem, *Sanch. l. 4. de mac. d. 9. Lugo*
l. c. Ac licet filia, si renunciationem juramento
firmaverit, eam servare teneatur, si tamen dolus
vel metus intervenerit, licebit relaxationem jura-
menti injustè extorti petere; eaque obtenta non
tenebitur pacto, quod ex iniusta coactione pro-
cessit. *v. Sanch. l. 3. mor. 12. Lugo tom. 2. de iust. d.*
22. f. 8. & resp. mor. l. 7. d. 22.

Resp. III. Omne pactum, vel donatio, de al-
terius viventis hæreditate, ipso jure irrita est.
v. g.

v. g. irritum est pactum, quo Titius hæreditatem, quam sperat à Sempronio, promittit aut obligat Cajo. Ratio, quia tales pactioes odiosæ sunt, & plenæ periculis ob insidias, quæ parantur eius vitæ, super cuius bonis fit pactio. *Laym. t. 7. num 3.*

Excipe 1. Nisi consentiat is, de cuius hæreditate agitur & in eo consensu usque ad mortem perseveret. 2. Nisi renunciatio sit in favorem communitatis, seu collegii: hic enim cæset præsumptio, vel periculum insidiarum. 3. Nisi quis ob Constitutiones Ordinis, de omnibus bonis & iuribus acquisitis, in acquirendis, disponere debeat, idque in favorem communitatis piæ, vel etiam certæ personæ pauperis, *Sanch. c. 2. n. 54. Laym. l. c. n. 3.* 4. Nisi fiat pactum circa hæreditatem personæ incertæ: v. g. si quæ mihi hæreditas obvenit dum vixero, tua esto: cessat enim periculum, *Mol. Sanch l. 7. c. 2.*

Quæres. Quousque se extendat constitutio *Trid. s. 25. c. 26. de regularibus*, irritans donationes & renunciaciones; etiam juratas, quæ fiunt ab ingredientibus religionem, nisi fiant cum licentia Episcopi, sive Vicarii, intra duos menses proximos ante professionem, & professio postea subsequatur?

Resp. Hanc constitutionem non habere locum in codicillis, testamentis, aut donationibus mortis causa: quia hujus constitutionis ratio est, ne per renunciationem hæreditatis, novitiis imponatur necessitas profitendi: hæc enim ratio cessat in his ultimis voluntatibus; quippe quæ us-

que ad professionem revocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie testamentum à novitiō conditum, neque rumpitur secuta professione, etsi monasterium in eo præteritum fuerit *Sanch. l. 7. c. 5.* Qui autem licitè à Religione recedit, recuperat omnia bona cuiusque ante donata intuitu ingressus Religionem.

Resp. II. Ea constitutione non prohiberi donationem modicam: quia cessat ratio, *Sanch. n. 23.*

Resp. III. Ea comprehendit renunciationem Beneficii Ecclesiastici. Ratio, quia hæc est amissio magni juris ob quam libertas egrediendi è religione impeditur. *San. num. 37.*

Resp. IV. Per eandem etiam irritantur renunciationes quæ fiunt ante ingressum religionis, intuitu, vel causa impulsiva ingrediendi: qualis intentio in dubio præsumitur, si non multò ante ingressum factæ sint. Ratio, tum quia Concilium absolutè loquitur: tum quia alias non sufficienter consulisset libertati novitiorum. *Nav. Less. l. 2. cap. 41. n. 40.* contra *Sanch.* cuius tamen sententia est probabilis. Unde sic donatum tuto retineri potest, donec per sententiam Judicis rescindatur.

Resp. V. Irritam etiã esse donationem, seu renunciationem bonorum, sub conditione professionis edendæ factam, ita ut ea non secuta corruat. *Nav. Sanch. num. 17. Mol. &c.* Ratio quia donantes, seu renunciantes ægrè contristant donatarios, ut eos de possessione semel capta dejiciant: & monasteria, quæ tales donationes acceperunt omnes modos adhibent, ut tales ad professionem inducantur, *Lam. c. 7. n. 8.*

Resp.

Resp. VI. Non obstante hac constitutione, validas esse renunciationes, aut donationes, ante, vel post ingressum Societatis Jesu factas, juxta eius constitutiones. Ratio, quia Tridentinum Societatem discretè excipit. Dixi *juxta constitutiones*, quia in iis donationibus, quæ contra constitutiones fiunt, non videtur habere locum; quia Tridentinum id voluit in favorem societatis. Quod autem ob gratiam alterius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum, *Molin. Sanch. Laym. l.c.*

DUBIUM IV.

Qui possint, & debeant esse executores Testamenti?

Resp. I. Si à testatore nominari possunt unus, vel plures ex hæredibus, vel non hæredibus; nec tantum masculus, sed etiam fœmina; *Sanch. Wading. Dia. p. 8. t. 5. R. 4.* non tantum Laicus, sed etiam Clericus, & religiosus. Hic tamen non sine sui Prælati licentia, & quidem Generalis, si sit Societatis Jesu: Fratres de Observantia, nullo modo. Quod si tamen religiosus, contra Canonum decreta, executor testamenti sit, acta eius valent. *11a Laym. c. 11.* Et ratio est, quia spectato jure naturali, sufficit voluntas testatoris executoris: nec Canones executionem religiosi infirmant, sed prohibent tantum. *v. bon. de cont. d. 3. q. 18. Dian. p. 8. t. 5. R. 9. 10.* Et licet impubes executor esse non possit, potest tamen minor, si explevit

plevit annum 17. *Sanch. Lugo Wading. Dian. p. 8. t. 5. R. 6.* Nullus autem cogi potest ut sit executor, *Dian. l. c. R. 27.* detrectans tamen hoc ipso perdit legatum (saltem quod in premium muneris ei relictum fuit) ceditque hoc aliis executoribus *Mol. Lugo Dian. p. 8. t. 5. R. 25.* contra *Wad.*

Resp. II. Si nullus à testatore nominatus est executor, executio pertinet ad hæredem, etiam quoad legata pia; quo tamen casu Episcopus jure communi ad se pertrahere potest, *Laym. l. c.*

Resp. III. Executor non potest officio fungi per alium, nisi testator id ei permiserit, aut nisi committatur executio nudi facti jam declarati. *Sanch. Lugo Dian. p. 8. t. 5. R. 26.*

Queres. I. An religiosus executor, legatum in pias causas, monasterio suo applicare possit?

Resp. Possè. Ratio, quia si quid obstarè, esset ex eo; quod executor etiam indigens elemosinam sibi ex testamento applicare nequeat, nisi testator indigentiam eius ignoraverit, aut ea postmodum supervenerit, cum si eam cognovisset, certum quid ei legaturus fuisse videatur. Sed hæc ratio non ligat, quia causa monasterii distincta est à causa, seu persona professi; sicut causa Ecclesie à causa beneficiati. Unde etiam quisvis iustus aliquid dare pauperibus, potest id tribuere cognatis, vel filiis suis: quia evidens est distinctio inter donantem & accipientem, *Sylv. Sanch. l. 6. c. 11. num. 59. vid. Dian. p. 8. t. 5. R. 46.* Porò ad pias causas legata dicuntur quæ intuitu pietatis relicta sunt nimirum 1. Loco vel personæ sacræ, 2. Hospitali. 3. Confraternitatibus: 4. Pupillis & Orpha-

Orphanis. 5. Quod causa alimentorum iis, qui indigent. 6. Quod causa studii saltem Theologici. 7. Ad constructionem monumenti. 8. Ad utilitatem publicam, v. g. pro munienda urbe in necessitate, vel viis reficiendis. *Dian. p. 7. t. 6. R. 29. & 30. ex Bald. & c. multis.*

Quæres II. Quomodo relicta incerta executioni sint mandanda?

Resp. I. Si incertitudo sit ex parte legatarii, jure civili corrumpit legatum; v. g. quia sunt duo ejusdem nominis & amicitiae erga testatorem, jure civili corrumpit legatum: in foro conscientiae tamen tenetur executor inter eos dividere æqualiter, si in id consentiant, *Molin. & c. Dian. p. 3. t. 5. R. 58. Trul. d. 12. II.* Legata ad causas pias, ob incertitudinem loci, vel Ecclesiae, vel Xenodochio danda erunt. III. Si incertitudo sit ex parte rei legatæ videndum an terminos à natura habeat, ut v. g. bos & equus; vel ab arte & industria, ut domus, vestis, &c. Si à natura habeat, danda est una ex mediocribus: si ab arte, electio ad hæzdem pertinet, qui rem in eo genere minimant dando satisfacit. Idemque dicendum est de legatis, in numero, pondere, & mensura consistentibus, *vid. Lay. l. c. n. 7. 8. 9.*

Resp. II. Si acceperint summam pecuniæ distribuendam pauperibus, non tenentur dare pauperioribus, possuntq; etiam dare hospitalibus, Ecclesiis, (que ornamentis, ut fabrica indigēt, Monasteriis,) vel iis, qui secundū suū statū non possunt vivere, si ve ii sint opifices, si ve altioris conditionis;

P 4 etiam

etiam Nobiles *Vasq. Molin. & alii 8.* dummodo tamen non constet, vel ex signis colligatur, aliam fuisse intentionem testatoris, quæ semper attendenda est. *Dian. p. 2. t. 15. R. 8.* Si verò designaverint semel certos pauperes, non posse eos variare docet *Wadin.* sed affirmat *Lugo v. Dian. p. 8. t. 5. R. 50. & p. 2. t. 16. R. 19.* Possunt etiam sibi ipsis, vel suis cognatis, si verò pauperes sint, præsertim si testator id ignoraverit, eam applicare, *Wading. Dicastill. Dian. p. 8. t. 5. R. 46. & 47.*

Quæres III. An legata ad certas pias causas, possint ab executore, vel Episcopo commutari in aliū piū usum?

Resp. I. Si voluntas testatoris impleri potest iuste & honestè, non licet eam commutare in opus quantumcunque melius, nisi ex dispositione Pontificis, & iusta de causa, *Molin. Wading. Dian. p. 1. t. 17. R. & p. 8. t. 5. R. 63. & c. communiter contra Vasq. & aliquos.* qui docent Episcopum posse commutare in æquale vel melius. Interdum tamen ad Episcopum, hæredes & executores pertinet, secundum epūkiam interpretari, non alienum esse à defuncti voluntate, si mutatio fiat; v.g. si testator pecuniam Ecclesiæ leget ad calices comparandos, & Ecclesia non egeat calicibus, sed casulis, *Mol. Laym. l. c. num. 10. v. Vasq. opusc. de testam. c. 8. §. 5. dub. 3. n. 104. Trul. c. 28. d. 12. Barb. de off. & potest. Episc.*

Resp. II. Si ad usum à testatore destinatum applicari nequeunt, non ideo sunt caduca, sed arbitrio Episcopi & executoris ad aliam piam causam applicanda sunt: ita tamen, ut quoad fieri potest,

test, defuncti voluntas impleatur. Ratio est, quia is principaliter intendit ea in salutem animæ suæ, ad Dei honorem relinquere. *Mol. d. 294. Bon. d. 3. de cont. q. ult. p. ult. Barbos. de offic. Episc. Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.*

I. Si Testator pauperi determinato aliquid legavit, hic autem ante solutionem moriatur, hæres illud tenetur alteri pauperi dare; quia præsumitur legatum pium factum in beneficium animæ testatoris, adeoque agnatio pauperis demonstrativè, vel taxativè facta fuisse: nisi tamen aliud constet, vel ex circumstantiis colligatur de testatoris intentione; de qua si maneat dubium, manet data resolutio. *Mol. Sanch. Bard. d. 6. c. 10. §. 7.*

II. Si legata pia inveniantur inducta, & non constet de testatoris intentione; tenetur hæres ea solvere: quia præsumitur id fortuito, ac casualiter, & non ex testatoris voluntate accidisse. *Bardi. d. 6. s. 10. §. 17.*

III. Si Testator legaverit summam pecuniæ pro certo numero sacrorum; hæres autem eam summam Sacerdoti cuiquam bono tradiderit, ac postea ob mortem dicti Sacerdotis, aliamve ob causam dubitet prudenter, an sacrificia illa sint peracta, non tenetur ea curare iterum celebranda. Quia satisfecit testatoris voluntati. *Bardi. d. 6. q. 10. §. 22.*

Quæres IV. Intra quod tempus, quo ordine & modo hæres & executores defuncti voluntatem exequi debeant, & quis cogere possit?

Resp. I. Teneri statim post aditam hæredita-

rem, confectumque inventarium, etiam intra annum, nisi iusto impedimento excusentur. Imo in legatis piis intra sex menses, *Mol. Vasq. Dian. p. 8. t. 5. R. 53.* idque etiam si hæreditas non tradita, eo quod hæres vel ante fuerit mortuus, vel eam repudiarit. *Covar. & alii tres Dian. p. 7. t. 6. R. 25.* Unde si differant notabiliter, (præsertim solutionem piorum legatorum) aut negligenter, graviter peccant; tenenturque damnari, quod alii ipse culpa acceperunt, compensare, *Bon. d. 3. q. 18. p. 4. c. 25. Lugo Dian. p. 8. t. 5. §. 52.*

Resp. II. Ab utroque iudice, Ecclesiastico & seculari, compelli possunt, (si tamen laici sunt) Quod si post annum à monitione iudicis vel Episcopi exequi negligant, omni commodo (excepta tota legitima, si hæredes necessarii sunt) ex testamento ipsis proveniente privantur *vid. Laym. l. c. 27. 5. cap. 11. Card. de Lug. d. 26. de iust. Dian. p. 3. t. 3. R. 59. Valerum. Trul. d. 11.* imo si intra annum negligant exequi, jus executionis devolvitur ad Episcopum. *Molin. & alii 8. Dian. p. 8. t. 5. R. 40.* nec admittitur purgatio moræ, *Sanch. Dian. l. c. R. 33. & 34.* Sed tenetur Episcopus exequi removendo illos ab executione & emolumentis spoliando: atque in defectum Episcopi, idem potest Metropolitanus, *Mol. Merol. Dian. R. 57.*

Resp. III. Executor tenetur omnia exequi secundum mentem testatoris: ad hoc tamen Executor particularis non potest vendere bona defuncti, nisi hic ita statuerit: universalis autem potest,

test, *Lugo d. 24. f. 16. Dian. p. 8. t. 5. R. 32.* Neque potest unquam invito hæredem legatam dare legatario; quia non potest nisi per Judicem spoliare hæredem sua possessione; licet teneatur monere Episcopum, ut hæredem cogat, *Sanch. Lugo Dian. p. 8. t. 5. R. 38.* Quod si bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, distribuenda sunt omnibus æqualiter pro rata (etiã si sint pia, & licet uni res certa, & individuo sit legata) nec licet uni præ aliis gratificari; quia par omnium est ratio & jus, *Sylv. Sanch. Bon. Dian. Trul. l. 7. c. 18. d. 12.*

Resp. IV. Tenentur Executores reddere rationem executionis (idque probabiliter, etiã si testator eos hoc onere liberasset) exceptis iis, quæ testator eos hoc onere liberasset) exceptis iis, quæ testator jussit erogari secreto, *Dian. p. 8. t. 5. R. 34. & alii 36.* Possuntque ad hoc cogi ab Episcopo, vel Capitulo Sede vacante, *R. 36 37. & 62.* nisi sint Regulares plenè exempti, quos cogi alii negant, affirmant alii, ut *v. l. c.* Denique non debetur iis salarium, cum sit officium voluntarium amicitia: si tamen damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administratores bonorum, debet assignari à Iudice. *Lug d. 24. sess. 16. num. 335.*

vid. Dian. R. 39. plura de executione piarum & ultimarum voluntatum, vid. Trul.

& Dian. l. cc. & Barbof. l. 3. de

inve uniu. c. 27.

DVBIVM V.

De iis, qui testari heredes institui possunt?

Resp. I. Omnes homines liberam de suis bonis testandi facultatem habent, nisi naturali aut positivo jure prohibeantur. Naturali autem jure testari vetantur infantes, furiosi, amentes; nisi tamen lucida intervalla habeant, vel in una tantum materia delirent, & in aliis non, ut *Nau. Sanch. l. 1. de matr. d. 8.* Quid autem sentiendum de eo, qui ex morbo aliquamdiu delirat v. *Card. Lugo d. 24. f. 4.* Positivo autem, surdus simul & mutus à natura, pro digus, servus, usurarius publicus, filiusfamilias de bonis adventitiis, (si quidem ante Clericatum advenerint, ut v. *Card. de Lugo de iust. d. 24. n. 67.*) impubes, captivus apud hostem, damnatus ad mortem, si bona eius confiscentur, *Card. de Lugo l. c. num. 72.* professus religionem.

Dico, *professus*, quia novitius cum adhuc sui juris sit, absque superioris licentia validè testari potest, etiam non servata juris solennitate, ut habet *Trul. cap. 18. d. 5. ex Sa. & Bon.* & siquidem intestatus decedat, proximi consanguinei in bonis succedunt. Similiter religiosus Societatis post emissà vota simplicia, etsi non licitè, validè tamen potest testari: quia dominium bonorum suorum retinet impeditum quasi voto paupertatis, quoad dispositionem sine licentia superioris; non tamen ulla constitutione Canonica dispositio irritatur.

ratur, Ita Mol. Sanch. Lay. Qui addit, potestatem testandi, seu jure, seu consuetudine, etiam religiosi ordinum militarium concessam, frequenterq; à Pontifice concedi iis solere, qui extra claustrum Beneficium vel Episcopatum habent.

Resp. II. Omnes homines etiam amentes, surdi, muti, servi, ienò & communitas, hæredes institui possunt: nisi specialiter prohibeatur. Ita Bon. de contr. d. 4. q. ult. Quia ad hoc tantum requiritur plena potestas in disponente; & capacitas in hærede. Incapaces autem secundum jura sunt, 1. Apostata & Hæretici, eorumque receptores, defensores, fautores: licet probabile sit, eos ante sententiam judicis ad restitutionem non teneri, eo quod hoc jus in eo rigore non sit receptum. Less. l. 2. c. 19. dub. 5. Sanch. lib. 2. cap. 14. num. 11. 2. Civitas hostium, & communitas Judæorum, 3. Damnatu ad metalla; persecutores & percussores Cardinalium, & qui ob crimen activè intestabiles sunt, Less. loc. c. Adde casus in quibus aliqui excluduntur à bonis defuncti, ut 1. Hæres, (uti & legatarius) qui testatorem occidit, Leg. ult. §. ult. ff. de bonis damnatorum. 2. Idem si testatori prohibuit testari, aut testamentum revocare; aut si uxorem testatoris accedat. 3. Si dum testator mente captus fuit, hæres illius curam non habuit, aut si captivum redimere neglexit. v. Mol. d. 178. c. 212. Card. de Lugo d. 24. n. 75. Unde resolves.

I. Hæredes institui possunt professi ordinum quibus permissum est, bona immobilia in communi possidere, eorumque nomine monasterium succedit. Tales autem sunt omnes ferè religiones,

giones, excepto Ordine Minorum de Observantia, & Capuccinorum. Ratio, quia illi sunt incapaces, secundum *Tria. Sess. 25. c. 3.* uti & professi Societatis Iesu: v. *Sanch. l. 7. c. 18. Bon. l. c. Laym. l. 3. t. 5. c. 13.* licet contrarium probabilius esse putet. *Wading. tract. de contr. d. 4. dub. 5. §. 4. v. Dian. p. 9. t. 9. R. 16.*

II, Collegia Societatis Iesu, & domus, etiam professæ, hæreditates accipere possunt; modo bona immobilia, quæ communi usui & habitationi non deserviunt, vendantur, & non deferantur intuitu professi aut vota formata habentis.

Dixi, *hæreditates*: quia sicut Minores & Capuccini, legata & alia donata admittere possunt; ita etiam Societas Iesu, etsi intuitu alicuius professi tantum ea deferantur, v. *Laym. l. c.*

III. Testator potest quemvis extraneum instituire hæredem, nulla facta mentione consanguineorum collateralium, etiam fratris pauperis, dummodo absit scandalum, & gravis necessitas illorum: quia nullo jure prohibetur, & bona sunt ipsius, de quibus disponit liberè, *Bon. & alii §. Dian. p. 1. t. 8. R. 83. & 85. Item p. 5. t. 3. R. 114.*

Quæres 1. Quæ sit divisio hæredum?

Resp. Hæres alius est ex testamento, alius ab intestato. Hæres ex testamento, vel est universalis, sive ex assè; vel partialis, seu ex parte tantum; v. g. ex triente, vel dodrante, vel quadrante: Uterque horum vel est hæres necessarius, qui necessario institui debet, ut sunt omnes in recta linea descendentes, & post hos ascendentes,
nisi

nisi sit causa justa exheredandi; vel non necessarius, quem testator potest instituire, & non tamen cogitur, *Laym. c. 5. n. 9.*

Quæres II. Quantum hæredibus necessariis debeat?

Resp. Jure novo legitimam portionem descendendum esse trientem hæreditatis, si non sint plures quàm quatuor liberi; si plures, semissem. Similiter ascendentium portio, etsi unus tantum sit, est triens hæreditatis, idque absque ullo gravamine, modo & conditione: alioqui pro non appositis habentur. Quod si autem alicui ascendentium, vel descendendum, portio legitima non relinquatur, competit ei actio ad petendum complementum vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure nullum: maximè, si causa idonea ex hæredationis non sit inserta, & probata, *Laym. c. 8. n. 10.*

His adde. 1. Rumpi testamentum ob posthumi præteritionem. 2. Peccare parentes, si absque justa causa, ex inordinato affectu erga liberos, successione inæqualitatem inter eos instituunt. Justæ autem causæ inæqualitatis hujus erunt, merita & obsequia majora: si pusilli magno sumptu in studiis ali debeant; si qui plus egere videantur, *Dian. p. 1. t. 8. R. 83.* si quis in studiis sustentatus sit Doctor, possitque lucrari & alii fecus, imò pater id, quod habet supra partes legitimas filiis debitas, potest de rigore relinquere extraneo. *Trul. c. 18. d. 10. Bon. Dian. p. 1. t. 8. 83.* 3. Liberos naturales, nisi legitimati sint, respectu patris non esse heredes necessarios, respectu

respectu tamen matris, esse; idque æquali iure cum legitimis. Quod si tamen pater liberis caret, naturales potest instituire hæredes; modo parentes superstites legitima portione non priuentur. 4. Fratrem & sororem tunc tantum posse infirmare testamentum, si persona infamis instituta sit, *Laym. l. c. num. 12. 13. v. Bon. d. 3. de cent. q. ult. p. 3.* 5. Patrem non posse expensas factas pro filio in studiis literarum repetere, siquidem eas liberaliter fecit; vel donavit; secus si habuit animum repetendi, & computandi in legitimam. Quod si pater non repetiit, quando potuit, non tenetur filius eo mortuo in divisione conferre in commune: quia præsumi potest liberaliter factas, vel condonatas, nisi aliunde constet contrarium. *Azor, Villalob. Trul. t. 1. l. 4. cap. 1. d. 3. v. supra cap. 3. dub. 2. de donatione,*

Quares. III. Qui hæredes succedant ab intestato, aut testamento rupto, vel irrito?

Resp. Ante omnes alios patri succedere legitimos liberos, & in demortuorum locum nepotes. 2. Deficientibus descendantibus, patrem & matrem defuncti, & in eorum locum, avos & avias. 3. His quoque deficientibus, fratres, & sorores ex utraq; parte conjuncti, idq; æquis portionibus, exclusis iis qui ex solo patre vel matre conjuncti sunt. 4. Si ex fratribus vel sororibus utrimq; conjunctis, unus mortuus liberos reliquerit: succedunt hi loco parentis sui cum patruis, non in capita, sed in stirpes. Si tamen fratres & sorores utrimq; conjuncti, omnes mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis patruis ex una tantum parte conjunctis, non in stirpes, sed in capita; adeoque æquis portionibus

nibus succedunt quia duorum fratrum filii, non suorum parentum loco, sed jure propriæ conjunctionis succedunt. Cum ergo æqualiter juncti sint, æquales etiam in portione hæreditatis esse debent. 5. Deficientibus fratribus & sororibus utrimque conjunctis, eorumque liberis, succedunt fratres & sorores, ex una tantum patre conjuncti; hoc tamen discrimine, ut qui ex patre patris sunt juncti, succedant in bona à patre provenientia, in reliquis æqualiter omnes. 6. Si fratres & sorores, eorumque filii deficient, succedunt propinquiores collaterales, usque ad decimum gradum: & fit talis successio in capita, nulla habita ratione, an ex altera parte, an ex utraque sint conjuncti. 7. In horum defectu, succedit uxor; & denique in illius morte, fiscus secularis, in bonis omnibus laici ab intestato defuncti: fiscus autem Ecclesiasticus in bonis Clerici, *Laym.* 6. 11. 1. 2. 3. & 4.

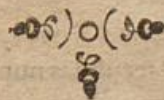
His adde: 1. Quod si uxor, susceptis ex priore marito liberis, ad secundas nuptias transit, quicquid à priore marito, donatione aut testamento, acquisivit, eiusdem matrimonii liberis cedere. Similiter, si maritus alteram uxorem ducat.

Adde 2. Hæredem adeundo hæreditatem, non commoda tantum; & jura, sed etiam debita & onera realia defuncti in se transferre. Interim tamen duplici beneficio gaudere. 1. Ut supra vires hæreditatis non obligetur. 2. Quod deductis expensis funeris, & solutis debitis quartam partem, hæreditatis obtinere debeat hæres, vel hæredes; & si eam non habent, legatis non tamen
prius,

piis, ut notat *Trul. l. 7. c. 18. d. 12. ex authent.* simi-
 ter *C. ad leg. falcid.* detrahere possunt beneficio
 legis Falcid. *Laym. l. 3. tract. 5. cap. 6. n. 7. Sanch.*
lib. 4. cap. 15. Ut autem hoc beneficio frui pos-
 sit hæres, conficere tenetur inventarium, ta-
 met si hanc obligationem testator possit remitte-
 re, respectu legatariorum, & fidei commissario-
 rum, quibus ex mera liberalitate aliquid relinquit;
 non tamen respectu creditorum, quibus præjudi-
 care non potest. Universim enim ab onere in-
 ventarii, & à rationibus reddendis, eos, quibus
 potest relinquere bona, sine onere dandi partem
 aliis, potest liberare, iisque concedere, ut
 eorum dictis vel juramento stetur.

Mol. Card. de Longo, d. 24.

f. 8. n. 236.

TRACTA-

TRACTATUS VI.

De Præcepto VIII. IX. X. & Præceptis Ecclesia.

CAP. I.

De Præcepto VIII.

PROhibetur hic omnis injusta læsio famæ & honoris proximi; ac præcipuè omnis falsitas, & mendacium, ac læsio verbalis, quæ fit, tum in judicio falsè accusando v. l. verum celando, de quo supra; tum etiam extra pernitiosè mentiendo, secreta revelando. de quo vid. Bonac. de rest. d. 2. q. 2. p. ult. Caym. l. 5. tract. 3. p. 2. cap. 5. ac denique detrahendo.

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, indicium temerarium, & dubitatio, ac quale peccatum?

Suppono hæc tria differre inter se; quòd Judicium sit firma animi sententia, seu assensus indubitatus; Suspicio assensus inchoatus, quo quis inclinat in unam partem, judicans probabiliter, latere aliquod fundamentum opinandi. Dubitatio autem non est affectus, (nisi causaliter) sed quasi suspensio animi, in neutram partem inclinans.

clinando. Quæritur ergo hic, non de suspicione & iudicio prudenti, quod sufficientibus indiciis nititur; sed de imprudenti, & temerario, quod iis destituitur. Majora autem indicia requiruntur ad iudicium, quàm ad suspensionem; & ad hanc, quàm ad dubitationem.

Resp. I. Iudicium temerarium, cum plena advertentia de gravi malo proximi, communiter est mortale, contra iustitiam. *Ita Fill. Less. c. 29. l. 1. Eaym. l. 3. t. 3. c. 2.* Ratio, quia proximo fit gravis injuria, dum sine causa improbus habetur, cum habeat jus ad bonum nomen & famam: præterquam quod ex his iudiciis plerumque gravia mala sequantur. In confessione tamen non opus est explicare speciem mali iudicati, cum omnia uni iustitiæ commutativæ in specie infima adversentur. *Escob. E. 10. cap. 4. n. 36.*

Dixi, *communiter*: quia si iudicium habeat magnam probabilitatem, etsi non omnino sufficientem ad certitudinem erit veniale; quia moralis certitudo, & magna probabilitas non adeò distant, ut censeatur gravis injuria, iudicare certum, quod est valdè probabile; verbi g. si iudices juvenem solum cum puella inventum in cubiculo, illi cita tractasse. Ex quibus resolvitur, peccati tantum venialiter remotè iudicando sequentibus casibus. *vid. Tan. 2. 2. d. 4. q. 3. d. 2.*

I. Si non sit grave malum, quod proximo temerè impingis: & sic eum, qui iudicat alium esse spurium, vel filium Judæi, à mortali excusat. *Nay. Azor & Less. contra alios apud Dian. p. 5. r. 5. R. 69.*

II. Si

II. Si sit grave quidem, sed non perfectè ad-
vertas.

III. Si advertas quidem te malè judicare, non
tamen advertis signa esse insufficientia, nec de
iis dubitas.

IV. Si signa sint sufficientia ad opinionem
saltem probabilem.

V. Mortale etiam non est, (per se loquendo)
si de indeterminato tantum judices; quia nulli sit
gravis injuria *Escob. l. c. ex Fagund.*

Resp. II. Suspicio & Dubitatio temeraria, ex
genere suo videntur esse peccata tantum venia-
lia; maximè, si procedant ex errore intellectus,
quo judicia ut sufficientia apprehenduntur. *Ita*
Laym. ex S. Thom. Navar. Molin. Fill. tract. 4. cap.
1. q. 5. Less. l. 2. cap. 29. d. 3. & c. contra multos, qui
putant esse mortale. Ratio est quia communi-
ter suspicio tantum est concitatio quædam ad af-
fectum; manet enim in mente suspicantis aliquo
modo bona existimatio proximi: ergo non fit il-
li gravis injuria, cum non totaliter deturbetur de
possessione bonæ famæ, sit tamen aliqua, quia te-
merè dubitatur.

Dixi, maximè si ex errore: quia talis cum non
sit per se voluntaria, nec pertinax, meretur excusa-
tionem: si verò ex malevolentia in suspicione
gravi persistas, erit mortale ut docet *Less. Fill. & c.*
ob injuriæ gravitatem. Atque idem est de dubita-
tione positiva, orta ex malevolentia absque causa;
procedit enim ex contemptu alterius, proinde,
gravis iniuria reputatur.

Quæres. Quomodo discerni possit suspicio à
judi-

judicio firmo, quando formido de opposito expressè non est conjuncta?

Resp. Cajetanus censet eum judicare, qui rogatus an habeat rem pro certo, respondet sibi certam, aut ferè certam videri: eum verò suspicari, qui respondet se non esse moraliter certum, sed facillè posse falli, *v. Bon. de rest. d. 2. q. 7. p. 1.*

DUBIUM II.

*Quid sit, & quàm grave peccatum
Detractio?*

Resp. Detractio est alienæ famæ iniusta violatio vel denigratio. Differt à Contumelia, quæ est iniusta honoris diminutio, 1. obiecto; quia contumelia honor, detractio autem famam læditur, quæ est opinio, seu existimatio de alterius excellentia; honor autem est testificatio alienæ excellentiæ animo conceptæ. 2. Differt, modo: quia contumelia instar rapinæ fit apertè, contra præsentem: detractio ut plurimum instar furti occu'tè, & contra absentem. Unde licet contumelia detractioe gravior sit, est tamen detractio peccatum mortale ex genere suo; etsi ex parvitate materiæ, aut in deliberatione, fieri possit veniale. Ratio, quia est gravius furto, quod est mortale, cum lædat proximi famam, quæ est maius bonum, quàm opes.

Detractio alia est directa & formalis, quæ fit ex intentione famam lædendi: alia indirecta, & materialis tantum, quæ fit ex levitate, & loquacitate aliqua. *Ex dictis resolves.*

I. Regu-

I. Regulariter non mortale; (etsi per accidens, ratione damni sequentis, tale esse possit) revelare naturales defectus animi, corporis, vel naturalium: quia tales non sunt morales; nec infamia apud prudentes reputatur, quòd quis v. g. sit stupidus, spurius, luscus. *Bon. t. 2. d. 2. q. 4. p. 2.*

SI. Plerumque etiam levis detractio habetur, si alium infames generalibus nominibus peccatorum mortalium v. g. esse iracundum, superbum, &c. (etsi aliquando gravis esse possit) quia audientes plerumque interpretantur de naturali propensione, & defectu involuntario; nec oritur grave damnum famæ, *S. Anton. 1. p. t. 8. c. 4. Sylv. dub. 3. n. 18. Lay. l. 3. t. 3. p. 2. c. 9. n. 3.*

III. Similiter non erit mortale communiter, referre peccata mortalia, quæ ob conditionem personæ, non notabilitet famam lædant: v. g. si dicas, militem habere concubinam, pugnasse in duello, cogitare vindictam, adolescentem esse prodigum, deditum amoribus, &c. *Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 3.*

IV. Fieri tamen potest, ut narrando defectus etiam naturales, spectata conditione & statu illius, graviter noceas, & sic graviter pecces: ut si gravem & optimi nominis Prælatum, aut religiosum, mendaciis assuetum esse, virum gravem ac consularem, illegitimè natum, Judæum, &c. Idem est, etsi de altero nihil in particulari, sed tantum in genere dicas, v. g. te scire aliquid de illo, quo d si dicas, magno illum rubore sit affecturum, *C. Lugo d. 14. n. 49.*

V. Crimen aut defectum alicujus, modò verum, sæpè licet prodere ob justas causas, v. g.

1. Cum

1. Cum expedit superiorem scire suorum defectus, ut emendentur, de quo *v. supra de Gorr. frat.* & sic eos qui crimen occultum filiorum parentibus, vel famulorum heris, in ordine ad correctionem, (cavendo tamen ne ex revelatione majus damnum sequatur) significant, communiter excusari docet, *Trul. l. 7. cap. 7. c. 10. d. 11. ex Bon. & c.* uti & uxorem loquentem cum marito (vel contra) de criminibus occultis filiorum, vel famulorum. 2. Causa consilii, vel auxilii capiendi, in quo tamen videndum, ut cum minimo damno tertii fiat. 3. Causa cavendi alterius damni: ut si alicujus æstimatio falsò concepta de eius doctrina, probitate, est aliis perniciosa. Unde cum agitur de conferendo officio, de contrahendo matrimonio, de suscipienda religione, assumendo medico, præceptore, famulo, famula, &c. licet manifestare (imò aliquando oportet) occulta alterius impedimenta, inhabilitatem; crimina, unde notabile aliquod incommodum meritiò timeretur: dummodò nulla alia sit ratio commodior impediendi, & damnum quod proximo timeretur, si majus, aut saltem æquale damno, quod ex manifestatione defectus aut criminis alterius, ei obvenerit, *Less. l. 2. c. 11. de 12.*

VI. Hinc quoque, si quis inustè lædit famam tuam, nec potes eam tueri, nec recuperare alia via, quàm imminuendo quoque famam illius, id licet: dummodò falsa non dicas, in tantum quantum ad tuam famam conservandam necesse est: nec magis lædas, quam lædaris, collata tua & alterius persona, *v. Card. de Lugo n. 50.*

VII. Si

VII. Si quis solatii tantum causa, & non intentione detrahendi. alicui amico narret iniuriam ab alio sibi factam, non videtur esse mortale, etsi inde aliqua infamia proveniat auctori: ea enim ipsi imputanda est. Cavendum tamen, ne dicatur pluribus, vel apertius nominetur persona, quam necesse sit ad consilium vel solatium. *Less. Laym. Tann. 2. 2. q. 8. d. 7. dub. 4. C. Lugo d. 14.* & sic excusari posse famulos (saltem à mortali) qui injurias sibi ab heris suis, uxores, quæ à maritis, filios quæ à patre, Religiosos qui a Prælato, illatas, doloris tantum mitigandi causa, referunt, docet *Trul. l. 7. c. 10. d. 11 ex Less. Laym. Tan. Nav. Dian. p. 2. R. 32.* Idem putat *Caiet.* dicendum, si crimen occultum reveles uni alicui viro prudenti, & taciturno, cui dicere perinde sit ac si nulli diceretur; eò quòd damnum illud censeatur leve, & sic *Trul. l. 7. c. 10. d. 11.* cum *Dian. p. 1. t. 3. m. R. 22. & p. 2. t. 5. m. R. 33.* excusat pœnitentem, qui in confessione manifestat complicem, dicuntque *Tann. Bonac. Escob. & c.* eam sententiam esse probabilem. Quam sententiam probabilem esse ait *Dian. cum Tann. l. c. & Bon. Escob. 8. E. 9.* Verum hoc universim non videtur satis tutum, quia læsio famæ, apud unam etiam personam censeatur gravis; ut pater in judicio temerario. Imò sæpè quidam ægrius ferunt, se lædi apud unam personam gravem, quàm tres vel quatuor alios. Unde *Suar. Fill. Less. Azor. & Laym.* putant communiter esse mortale, v. *C. Lugo l. c.*

VIII. Crimen simpliciter publicum, sive sit notorium jure, sive facto manifestare iis, qui nesciunt,

Q

sciunt,

sciunt, non est peccatum mortale iniustitiæ: quia hoc ipso auctor amisit jus ad famam, cum ratio justitiam iudicii, & evidentia facti faciat, ne de iniuria juste queri possit. Quod confirmat consuetudo, mandans historiæ publica crimina.

Dixi, *non est mortale iniustitia*: quia detegere eo loco, quo fama non erat perlatura, vel non nisi post longum tempus, vel aliter cum gravi dolore eius qui commisit, sæpè potest esse mortale contra charitatem, ut *Less. Vale. Tol. s. c. 6. contra Nav. & Cai. v. C. Lugo d. 14. nu. 59. Fagund. p. 2 l. 5. c. 3.*

IX. Similiter non est peccatum contra iustitiam, saltem mortale, quærere causam captivitatis alicujus, vel de ea loqui, sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa videtur esse publica. *Sayr. Bon. Trul. l. 7. c. 10. d. 11.* Ubi eodem modo excusat eum, qui refert delictum alicuius publicum, referendo simul pœnitentiam, & emendationem, secus si taceatur pœnitentia quam fecit: & sic ait peccare historiographos, describendo peccata mortuorum publica, & non referendo pœnitentiam vel emendationem, si resipuerint.

X. Similiter manifestare crimen, quod nondum est publicum, moraliter tamen certum est, brevi fore publicum, (sive per facti evidentiam, sive per sententiam iudicis) non est mortale: quia parum nocet. Nisi tamen ex ista anticipatione, sequerentur grava damna, v. g. in officio, &c. *C. Lugo l. c. n. 92.*

XI. Infamem in uno crimine, de altero valde affini infamare, est tantum veniale: ut verb. g. si de

de adultero dicas quòd miserit literas amatorias :
quia tunc non notabiliter augetur infamia. De
disparato tamen, & non connexo crimine infama-
re, est mortale : quia infamis in uno genere vitii,
non amisit jus famæ in aliis virtutibus. *Tand. 4.
de iust. q. 8. dub. 7. n. 141. ex Navar. & Less. contra
Sylv. V. detraçtio. Palud. &c.*

XII. Detraçtio materialis ex loquacitate orta
est mortale, si gravem proximi læsionem impor-
tet, idque advertatur : quia etsi non intendatur di-
rectè læsio alterius, ea tamen indirectè, & implici-
tè est volita, & æquivalet formali. Veniale autem
tantum erit, si non sequatur læsio gravis, quia sci-
licet communiter non seriò accipitur, nec credi-
tur. Simi iter erit veniale tantum, audita refer-
ret, ut audita tantum, hoc est, nihil affirmando de
rei veritate sed dubitationem potius suam de ea
significando, ita ut nulla inde secutura putetur
infamia nec auditores rationabiliter sint creditu-
ri. Ita contra *Azor. p. 3. l. 13. c. 6.* docet *Tann. 2.
2. d. 4. q. 8. dub. 7. num. 139. Escob. E. 10. c. 4. n. 40.*
eo quòd diffamatio, si fortè sequatur, imputetur
audienti si credat. Idem docet *C. Lugo l. c. rectè*
limitans, nisi grave damnum ex modo narrandi,
vel ex levitate audientium (qui temerè credituri
sint, & vulgaturi) secuturum possis prævidere.
Hinc peccas graviter contra justitiam, si referens
grave crimen, addas, id tibi dictum esse à viro fi-
de digno : quia præbes sufficiens fundamentum
credendi, *Dian. t. 5 m. R. 28.*

XIII. Mortuum infamare, minus grave est
quàm vivum : mortale tamen, & ad restitutionem
obli-

Q 2

364 *Lib. III. Tr. VI. de VIII. IX. X Prac.*
obligans. *Lessius lib. 2. cap. 11. dist. 21. Bonac. d.*
2. q. 4. p. 2.

XIV. Non esse mortale de aliquo ignoto, vel indeterminato malè loqui: v. g. in tali loco esse multos improbos, in tali Collegio unum Canonicum commississe grave crimen, v. g. simoniam docet *Escob. Ex. 10. c. 4. ex Fag. quod Trul. l. 7. c. 10. d. 4. ex Bon. Azor & c.* limitat, si non sit tale, quod in alios redundet.

XV. Gravissimè autem peccant, qui ordini, seu statui alicui Religiosorum in communi, vel Monasterio detrahunt, dicendo v. g. quod in eo malè vivatur, non servetur observantia regularis, &c. (nisi id planè notorium) quia gravissimè nocent, tenenturque sub mortali ad restitutionem totius communitati, à qua superioris remissio non excusat, *Sot. Nav. Trul. c. 10. d. 14.* Talem autem sufficienter confiteri si dicat: detraxi cuidam Religioni, ordini, vel monasterio, &c. sive sit communitas numerosa, sive non, docet *Lugo, & Tamb. de exped. conf. l. 2. c. 1.*

XVI. Similiter mortale est tacita persona nominare monasterium, vel ordinem religiosum, ex quo aliquis grave peccatum occultum, v. g. adulterii vel fornicationis commiserit. *Nav. Trul. 10. d. 14.*

XVII. Explicandum est in confessione; an apud multos, & quot cir. iter; an verò apud unum tantum alicui dexteris. Ita probabiliter *Bon. d. sacr. d. 5. q. 5. p. 2. 3. §. dis. 3. n. 16. & 21. ex Sans. Sylv. Adr. num. 135.* Sed *C. Lugo d. 16. n. 135. 140. & 165. ex Nav. Salas. Còn. &c.* negat, dicitque contrarium

trarium esse probabilius. Nec omitendum, si quem infamaveris libello famoso; cum id sit genus detrahendi gravissimum; & ad plurimos pertinet. Non tamen necessarium dicendum, in quo genere infamaveris: quia fama semper est eiusdem speciei in genere moris. *C. Lugo d. 16. num. 265.*

XVIII. Peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ratione cooperationis, is, qui audit detractorem, excitando, vel animando efficaciter; qui verò lætatur tantum detractione audita, aut licet non lætetur, qui non impedit, cum commodè possit, peccat pro ratione damni mortaliter, vel venialiter contra charitatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit superior, pater, vel dominus, is enim ex officio tenetur impedire subditum, ne alteri iniuste noceat.

Dixi, *si commodè possit*: quia non peccat, qui putat monitionem suam nihil profuturam; vel ex eò magnum incommodum metuit, vel qui rationabili verecundia prohibetur, ob auctoritatem detrahentis. Debet tamen tunc discedere, si commodè potest, faciē tristiorem ostendere, vel alio sermonem avertere, v. *Less. & Bon. l.c.* Hinc æqualis ratio, (inferior rarissimè tenetur corrigere detractorem. 1. Quia audiens plerumque nescit, an quod dicitur, sit notorium, tametsi ipse ignoraverit, & in dubio non est, cur damnet detractorem. In quo multi falluntur, existimantes, simul ac aliquid audiunt dici contra proximum, id simul ac aliquid audiunt dici contra proximum, id sibi mox refutandum. 2. Quia cæpta

Q 3 detra-

detractione, sæpe melius consulitur proximo, si sinatur absolvi, quàm si abrumpatur. Nam si distinctè explicetur, sæpe non tam graviter apprehenditur, quàm initio conceptum erat. 3. Quia sæpe sine gravi offensione non potes corrigere. 4. Quia sæpè alter habet justam causam manifestandi, præsertim uni soli, *C. Lugo l. c. num. 128. v. Dia t. 3. m. R. 24 & t. 5. m. 35.*

Quæres. I. An liceat alium infamare, ad tormenta gravia vitanda?

Resp. I. Licet, si crimen sit verum: quia nullam alteri facit injuriam, cum habeat jus ad illud in necessitate revelandi.

Resp. II. Si crimen sit falsum, non licet: quia esset mendacium perniciosum. *Sylv.* tamen & *Navar.* putant, veniale tantum esse, si sola infamia sequatur, & post torturam revocetur, eò quòd non sit infamia eff. *cax. v. infra l. 4. c. 3. d. 7.*

Quæres. II. An liceat se ipsum infamare:

Resp. Id non esse saltè mortale regulariter. Ita *Less. Fill. & Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 3. n. 14.* quia non est contra justitiam, cum sit famæ suæ dominus: nec contra charitatem quia hæc non obligat ad bona externa conservanda, nisi in quantum id exigit salus propria, vel proximi.

Dixi, *regulariter*: quia per accidens potest esse mortale ut v. g. si tua fama sit necessaria muneri, vel si tibi damnum vitæ, vel alius infamæ, ex eadem sequeretur. *Vnde resolves.*

Non est mortale, ad vitanda gravia tormenta, falsum crimen sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur: quia non tenetur homo, cum tantis crucia-

eruciatibus vitam suam tueri : nec talis dicetur se interficere, sed tantum ex justa causa vitam morti exponere, *Less. & Fill. v. infra l. 4. cap. 3. d. 7.*

DUBIUM III.

An, & quomodo Fama restituenda?

Resp. Nisi sit causa excusans, patet ex natura justitiæ, & ex dictis *de restit.* famam iniuste ablatam restitui debere. Et quidem, si verum crimen quis narravit, debet opinionem conceptam, quantum potest, apud audientes abolere, dicendo v.g. se male dixisse, iniuriam intulisse, deceptum esse, &c. Vel si hac ratione parum proficiatur eum laudando in aliis rebus, crimen extenuando, honorem eius in re alia procurando, &c. sic enim sensim tantundem fama eius illustrabitur ex una parte, quantum ex altera obscurata fuit. Quòd si autem crimen falsum inpegisti, teneris id aperte retractare (adhibito etiam, si opus est, juramento) apud eos, quibus dixisti, & (per se loquendo) ad quos infamia pervenit, sive apud auditores mediatos: ut contra *Less. & Tann. 2. 2. d. 4. q. 6. d. 6. n. 146.* docet *C. Lugo*, quia totum damnum famæ, cuius causa es, teneris reparare.

Licet aliquando sufficiat dicere, te penitus deceptum, rem aliter se habere, male te informatum fuisse, v. *Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 7. Less. c. 11. d. 30.*

Dixi, *per se*: plerumque enim per accidens ab hac obligatione talis excusatur, respectu auditorū, mediatorū: tum ob moralem impotentiam, tum quia eo ipso, quod apud immediatos retra-

Q4 Etavit,

stavit, implicite illis commisit, ut hanc retractio-
nem ipsi indicent aliis, si quibus forte revelave-
rint. Idque confirmat praxis Confessariorum,
qui tantum obligant, ut retractent apud eos,
quibus ipsi revelarunt *γ. c. Lugo l. c.* Unde re-
solves.

I. Confessarii est, uti & Concionatorum, bene
instruere suos, & monere de restitutione, ac fuga
vitii tam communis.

II. Is qui bona fide, vel probabili errore du-
ctus, sine formali mendacio falsum de alio dixit,
tenetur (intellecta postea materiali injustitia) ad
restitutionem; licet non tam strictè, quàm qui in-
famavit per injuriam formalem: hic enim tene-
tur restituere, cum detrimento famæ suæ, etiam
etiam æquali, alter non item, sed tantum, quate-
nus sine suo notabili incommodo potest, *Mol.
Less. C. Lugo d. 15. num. 4.* Similiter qui crimen
narravit de uno, quod auditores ex errore intelle-
xerunt de alio, licet non ex justitia (siquidem non
eius actio, sed error audientium causa fuit damni
injusti) tamen ex charitate tenetur ad restitutio-
nem cum possit grave damnum proximi sine suo
detrimento præcavere, *Bon. d. 44.*

III. Qui detraxit alteri libello famoso, ut ef-
ficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis,
vel publica revocatione, *Sayr. Bon. d. 2. de rest.
q. 4. p. 9.*

IV. Si ex læsione famæ ortum etiam est alteri
damnum fortunarum, ut si privatus est officio,
excidit spe divitis matrimonii, amisit dotem, &c.
tunc & fama debet restitui, & damnum illud
com-

compensari; ad arbitrium prudentum. Et quidem obligatio restitutionis fame, cum sit pure personalis, non transit ad hæredes: obligatio autem compensationis dicti damni, cum habeat respectum ad bona infamatoris, transit ad hæredes.

Laym. l. c. c. 7. n. 4.

Quæres I. Quæ excusent à restitutione fame?

Resp. Patere ex dictis de rest. l. 3. t. 9. c. 2. Unde resolves.

I. Excusatus es à fame restitutione, si planè sis impotens.

II. Si crimen occultum, quod dixisti, vel simile, alia ratione fiat publicum, C. Lugo d. 15. f. 3. num. 27.

III. Si fama aliis modis jam recuperata sit, ut infamati purgatione, vitæ probitate, testimonio prudentum, Less. l. 2. c. 11. 24. Et si tunc pro damno, quod secutum est, debeat satisfieri. C. Lugo d. 15. f. 3.

IV. Si prudenter judicetur, jam dudum rem oblivione deletam. Quo casu maximè prudentia opus est, nam aliquando periculosius est retractare, renovando memoriam, v. C. Lugo d. 15. f. 3. n. 35.

V. Si is cui detraxisti, tibi similiter detraxerit, nec velit restituere: quia tunc potes jure compensationis, seu retentionis uti, dummodo infamia illata non redundet in alios. Ita probabiliter, Tol. Less. Sylv. Mald. Dian. com. 2. tr. 3. R. 30. Mol. contra Caiet. Tan. C. Lugo & Nav.

VI. Si non possis absque periculo vitæ, vel si fama restituenda sit minoris valoris, quàm fama
Q s detra-

detractoris. Sic v. g. Prælati non tenentur restituere ulli homini, si aliter non potest, quam cum amissione famæ suæ multò majoris momenti; sed sufficit tunc, si infamatū laudet, aut pecunia cōpenset. *v. C. Lugol. c.*

VII. Si infamatus spontè remiserit, (modo tamen ejus infamia non redundarit in alios, ut familiam, statum) sive expressa, sive tacita sit condonatio: tamen si nihilominus ex charitate damnum resarcire aliquando teneatur, si possit absq; gravi incommodo. *C. Lugol. d. 15. s. 3. n. 38.* Imo aliqua do etiam sufficit condonatio præsumpta, & interpretativa voluntas eius, qui potest condonare, si nimirum ille sit ita affectus, ut si rogaretur, facile condonaret: tunc enim non est invitus, saltem quoad substantiam, etsi fama non restituatur. *v. C. Lugol. c.*

Quæres II. An restitutio famæ licitè condonetur?

Resp. Licet sit in iis casibus, in quibus seipsum licet infamare: in quibus autem, & quàm graviter peccat se infamando, in iisdem & tam graviter peccat condonando. *Nav. Trul. l. 7. c. 10. d. 28.* Unde resolves.

1. Condonans famæ restitutionem peccat mortaliter. 1. Si infamia redundet in alios. 2. Si inde sequatur scandalum. 3. Si sit vir valde utilis Reip. & ex infamia fructus impediatur. 4. Si fama sit necessaria ad muneris gubernationem. *Sot. Less. Trul. l. c.* qui tamen notant, condonationem semper esse validam, quando fama non redundat in alios; secus quando redundat. Unde parentes non possunt condonare, quando redudat in filios, neq; filii, quando in parentes, *v. Aut. c.*

II. Ex eo verò præcisè, quod infamatus (vel contumelia affectus) conversans cum infamatore, videatur remittere iniuriam, non censetur condonare restitutionem famæ, vel honoris; sicut nec alia debita per familiaritatem. *Navar. c. 18. Trul. 29.*

CAPVT II.

Quid de Præcepto nono, & decimo?

Resp. Prohibent omnes internas concupiscentias, & delectationes voluntarias illorum operum, quæ præceptis secundæ tabulæ, præsertim sexto & septimo vetantur. *Quæ de re vide supra, & patebit ex dicendis de peccatis, infra lib. 5.*

CAPVT

CAPVT III.

Quid de Præceptis Ecclesia?

Resp. Et si ea sint plurima; præcipuè tamen toti Christiano populo communia quinque numerantur. Ex quibus hic ageudū restat de tertio, quia de 1. & 2. actū est in præcepto 3. Decal. de 4. & 5. infra l. 6. de Sacrament.

DVBIVM I.

Quid requiratur ad Ieiunium Ecclesiasticum, & quanta eius obligatio?

Resp. Ieiuniū ex præcepto Ecclesiæ, obligante sub mortali, requirit tres conditiones. Lay l. 4. t. 8. c. 1. n. 13.

I. Est unica tantum comestio de die, in ordine ad nutritionē. Quæ ita necessaria est cōditio, ut secunda comestione pecces mortaliter; reliquis autem supra secundam, summum venialiter tantum Lay. c. 1. n. 12. 13.

II. Est abstinentia ab esu carniū, itemque ovorum, & lacticiniorum; eò quòd ex carne originem trahant, multumque nutriant. Unde intra quadragesimam jure communi prohibentur, extra eam permittuntur. Imò intra eam, quibusdam locis consuetudo permittit, que ubiquæ notanda est. Bonac. d. ult. q. 1. p. 2. ex Sylv. Nav. Less. Azor. Laym. l. c. Fill. Fapund. p. 4. l. 1. c. 2. Adde, dispensatum quoad carnes etiam lacticinii & ovis vesci posse; non tamen vice versa: & cui est permissus esus carniū, etiam secunda refectione permissa videtur, ut contra Regim. Less. Nav. & c. probabiliter Azor l. 7. c. 10. q. 3. Fill. 1. 27. cap. 3. q. 4. Tol. & c. Confirmatque Bon. l. c. si esus carniū sit permissus, ob debilitatem naturæ, & non propter nauseam, vel damnum tantum, in Less. Fill. Azor. & c. Ratio, quia de essentia Ieiunii est abstinentia à carnibus.

III. Conditio est certa hora refectionis: quæ est

Q 6

circa

circa meridiem, nisi aliud loci consuetudo ferat. Idque non mathematicè computandum, sed moraliter. Dictam autem horam notabiliter, sine iusta causa, prævenire, mortale purat *Navar.* & quidam alii, sed probabilius docent esse veniale *Tol. & Fill.* eò quòd non violetur substantia, sed tantum circumstantia. *Tol. Less. d. 2. n. 13. vid. Laym. c. 2. n. 10 & seq.*

Dixi, *notabiliter, & sine causa*: quia prævenire ex iusta causa, v. g. si iter faciendum, si hospites dimittendi, &c. & absque ea, per mediam horam tantum, nullum peccatum videtur esse. Dilatio in vesperam, & licita est, & laudabilis, si nihil ante sumas. *Ex dictis resolves.*

I. Non solvitur jejunium per divisionem prandii, ob negotium incidens, vel si quid sumatur per modum medicinæ, vel ob debilitatem, aliamve causam rationabilem, uti apud religiosos faciunt ministri, & lectores mensæ: quia non nisi unicam refectioem intendunt. Et hinc *Sanch. 10. 2. opus. l. 5. c. 1. dub. 24. Escob. t. 1. E. 7. c. 3. num. 29.* excusant famulos mensæ ministrantes, si aliquid prægustent aut ex reliquiis gulosè sumant, tum ut melius serviant, tum ut famem sublevent: (intellige, si cum illorum refectioem licita moraliter uniat:) Nec solvitur per sumptionem electuariorum, vel crebriore haustum (ante quem modicum sumere, ne potus noceat. permittit, *Azor. t. 1. F. 7. c. 3. num. 38.* & quidem toties, quoties, biberit, dummodo non in fraudem jejunii, v. g. 5 vel 6 amygdalas, vel quid simile, *Regin. &c. cum Dian. p. 1. 2. 9. E. 24.* quia ordiantur potius ad alterationem

terationem corporis, vel digestionem ciborum, quam nutritionem.

Excipietamen: 1. Si quis sumeret lac, jusculum, & similia, quæ sive sorbeantur, sive comedantur, non habent rationem potus, sed cibi, ac principaliter referuntur ad nutriendum. 2. Si quis poma, pira vel etiam uvas in magna quantitate sumeret, quia habent rationem cibi. *Dicasst. & alii* 6. cum *Dian. p. 9. t. 6. R. 14.* 3. Nisi quis in magna quantitate electuaria, in fraudem jejunii, sumeret. Qui verò in potu valde excederet, contra temperantiam quidem, non tamen contra jejunium, peccaret, saltem mortaliter. *Laym. l. c. num. 7.*

II. Jejunium non solvitur per collatiunculam vespertinam, etsi hoc non ad somnum, sed nutritionem ordinetur: quia consuetudo permittit. Adde, *vespertinam*: quia sine causa non licet illam sumere manè vel meridie: ex justa tamen causa licet utrumque ut si fiat ratione debilitatis negotiorum, studiorum: sine ea, erit veniale tandem cum non violetur substantia jejunii.

Quoad eius quantitatem, communiter designatur quarta vel quinta pars integræ cænæ, contra *Dian. l. p. 1. 4. R. 117. Turv. & c. docet Regin. c. 2. l. 6. nu. 18, Laym c. 1. n. 9. Fill. tom. 2. t. 27. p. c. 22. q. 7. num. 33.* dicens, ita decisum esse in celebri academia Theologorum qui omnes in quartam partem consenserint. Idem probat *Fscob. t. 1. l. 13. c. 3. num. 61,* si quidem coena ordinaria duarum librarum

brarum pondus non excedat, quia talis in reliquis præceptis modica censetur, ac proinde tantò quis magis minusve peccat, quanto magis vel minus transgreditur. Adde, quibusdam locis ex consuetudine plus permitti secularibus, quàm religiosis; nobilibus, quàm plebeis, & in frigidis regionibus, quàm in aliis, ut notat *Laym. l. 4. t. 8. c. 6.* & *Bon. l. c.* Plus item quibusdam locis in vigilia Nativitatis Domini (& alibi in cæna Domini) permitti ex consuetudine, dicit *Medin. Caiet. n. 34.* & *Sanch. in opusc. Esc. t. 1. E. 7. c. 3.* quod *Bon.* non improbat, ubi ea consuetudo est recepta.

Quoad qualitatem, in ea prohibentur cibi ad nutritionem communiter ordinati, quique inter fercula ferè apponuntur. Permittuntur autem leviores, ut fructus, aliavè ex saccharo, & melle confecta, & pro more regionis parum butyri & casei, ut in regionibus Septentrionalibus ob fructuum inopiam, *Laym. l. c. n. 9.*

III. In confessione non sufficit dicere, non servavi, aut fregi jeiunium; sed addendum, utrum refectione multiplici, an esu carniùm. Etsi hoc, utrum semel, an sæpius quantitatem notabilem sumpserit: quia probabile satis est, etiam in hac materia, parvitatem à mortali excusare, ut docet *Bon. tom. 2. d. ult. q. 1. p. 2.* & *Tan. tom. 3. d. 7. q. 3. d. 5.* v. g. si coquus, aut ægroti minister, parum carnis prægustent, *Escob. l. c. n. 54.* *Sanch. in opusc. tom. 2. l. 5. c. 1. dub. 12. n. 10.* vel ex aliis cibis quartam tantum partem collationis iserotinæ, sive unam vel duas uncias sumat, hanc enim esse materiam parvam, cum *Turrian.* & *Legn.* docet *Dia.*

p. 5 t. 5. R. 11. & p. 8. t. 7. R. 54 esse probabile. Si autem sæpius eodem die parum sumeret, peccaret graviter quia materiz illæ coalescerent in unam magnam, ut contra *Salas* docet *Dian. p. 3. t. 6. R. 43.* Denique si sit in quadragesima, utrum fregeris esu ovorum, lacticiniorum. Tamen si enim *Dian. t. 9. R. 45.* & *tom. 6. miscel. R. 80.* citans multos Doctores dicat certum esse, quod sit mortale, si non ex jure positivo, saltem ex consuetudine, in omnibus ferè mundi partibus recepta, vesci ovis & lacticiniis in Quadragesima: probabile tamen est, & tutum (saltem in his Germaniæ partibus) esse tantum veniale, *Laym. c. 1. n. 3. Fagund. l. c. cap. 2. & c.* Tum quia, licet consuetudo habeat, ea tamen non semper sub peccato, præsertim mortali, obligat, *v. Fill. t. 27. c. 3. Bon. n. 2.* Tum quia Ecclesia non tam graviter ad hoc obligat; ut patet tum ex verbis ipsis, tum ex faciliore dispensatione in his, quam in carnibus. Obquam causam etiam, laridi & adipis usum, facilius concedi posse pauperibus, docet *Laym. l. 4. t. 8. c. 1. n. 5.* Imo ait; nec divitem propter eum usum, continuo damnandum esse peccati mortalis, præsertim cum *Sylv. v. jejunium*, & alii dicant, eum, cui ovorum & lacticiniorum usus permissus est, etiam laridi, & sagiminis permissum videri: idque non improbet *Azor. l. 7. c. 10. q. ult. v. Lay. hic Fagund. p. 4. l. 1. c. 2. nu. 20.* ubi dicit, pinguedinem inter carnes non computari. *v. Dian. p. 1. t. 9. R. 21.* Verum in his videndum ubique, quid recepta piorum consuetudo ferat, à qua non temere recedendum. *Azor. l. 7. c. 10. q. ult.*

Dixi:

Dixi: si sit in quadragesima, quia extra eam licite vescitur ovis, qui debet jejunare, v.g. ob Jubilæum, *Henr. &c.* vel ex pœnitentia sacramentali, *Fagund.* vel ex voto, aut in Vigilia. v. *Dian. p. 1. t. 9. K. 5. & 6.*

DUBIUM II.

Qua causa excuset à Jejunio.

Resp. Hæ sequentes 1. Superioris dispensatio: quia tamen non est opus, si necessitas sit evidens, sed in dubio tantum: idque sive ad esum carniū, sive ad secundam refectionem. Talis autem superior, est Episcopus & Parochus, etiam præsentē Episcopo. quando legitima consuetudo sic habet. Imò *Sylv. & Sanch. de matr. lib. 8. d. 9. num. 27. & in opusc. 1. 2. l. 5. cap. 1. d. 5. n. 18.* absolute affirmat posse dispensare præsentē Episcopo: quia, inquit, ad Episcopum non recurritur in minimis, ut usus habet, quod Episcopi sciunt, & non contradicunt. Verum id totum pendet ab usu & consuetudine, sine qua non licebit. v. *Trul. l. 3. c. 2. d. 7.* Item Prælatus (& in eius absentia. Vicarius illius, ut habet *Sanch. l. c.*) respectu suorum religiosorum: non tamen Confessarius, licet privilegiatus, si non sit Parochus: quia non habet jurisdictionem in foro extremo, *Sanch. l. c. contra Pularium.* Unde tantum potest judicare de iustitia causæ. Causa autem valida ad dispensandum, erit vel vera, vel quæ talis putatur: sufficit enim credulitas inculpata. Item, cum quis bona fide

fide putat se à jejunio excusari, etsi causa insufficientis sit, tantum venialiter peccare, docet *Caiet.* Atsi verè bona fide putet, se plane excusari, nullo modo peccare videtur.

II. Causa est impotentia, qua excusantur, qui sine notabili damno non possunt jejunare: ut sunt juniores, usque ad annum 21. completum; quibus tamen post 7. annū carnes dari non debent. Item debiles; infirmi, convalescentes, prægnautes, lactantes &c. Ratio, quia hi omnes egent alimento multiplicato: uti & senes communiter sexagenarii, nisi evidenter constet, posse jejunare sine damno. In dubio autem an possint, non tenentur cum periculo tentare fortunam, quia cum de ætate constet, & robur sit dubium, non est expectandum, donec deficiat, tunc enim irrecuperabilis est defectus, *Gran. 1. 2. d. 6. t. 3. p. 1. dub. 6. f. 5. num. 39. Euseb. Lay. l. 4. tr. 8. c. 3. Tan. 2. 2. d. 3. q. 3. dub. 5. Fill. tom. 2. t. 27. p. 2. cap. 6. & ceteri communiter contra Nav. Sa, Sanch. de matr. 10. 2. l. 7. d. 32. num. 37. & parte 2. Consil. l. 5. cap. 1. d. 4. n. 7. item Dian. p. 1. t. 9. R. 20. &c. qui absolute, sine omni restrictione, sexagenarios omnes à jejunio liberant. Quam sententiam *Trull.* tanquam communiorem, & magis conformem tempori, & imbecillitati humanæ, ut ait, sequitur (cum *Molf. Ortiz &c.*) l. 3. c. 2. d. 7. n. 3. præsertim cum scrupulis, quibus exponit contraria, liberet. Quidam insuper id extendunt ad eos, qui pro toto vitæ tempore certis diebus voverunt jejunium, adduntque esse probabile, quod sufficiat si ann^o 60. sit inchoatus; eò quòd is in favorabilibus habeatur pro comple-*

completo. *Dian. p. 5 t. 14. R. 83. ex Naldo & Sanch.*
 Item *p. 9. t. 7. R. 73. ex Trul. & aliis 6.* Eadem
 que ætate (uti & ante annum 21.) Regulares non
 teneri ad jejunia sui ordinis, probabile affirmat
Dian. p. 9. t. 73. ex aliis 4. qui etiam probabile
 cenfet excusari fæminas quinquagenarias. *p. 9.*
t. 7. R. 73. ex aliis 4. Denique pauperes, qui non
 habent alium cibum præter prohibitum; vel non
 sufficientem pro unica refectione, *v. Sanch. in*
opus. ubi ex Navar. Gabr. Angl. excusat eos, qui
 laborant tertiana, vel quartana; item qui ex va-
 cuitate stomachi, notabilem capitis dolorem, vel
 vertiginem patiuntur, vel tota nocte caleferi, aut
 dormire non possunt. Neque hos teneri manè
 fumere collatiunculam, & vesperi cænam, no-
 tat *Dian. p. 1. t. 9. R. 51. ev. Fill. & aliis*; quia nemo
 tenetur pervertere ordinem refectionum.

III. Causa est labor, vel officium, cum quo je-
 iunium non possit consistere; qualis est agricola-
 rum, & multorum opificum, ut fabrorum, pistora-
 rum, &c. (etsi de sutoribus neget *Angles*: cu-
 jus sententiam *Sanch.* dicit esse veram, si non su-
 ant, sed tantum scindant corium, & materiam
 præparent: non tamen pictorum, sartorum, quo-
 rum labor exiguus est. Excusat etiam *Lay. l. 4. t. 8.*
c. 3. figulos, argentarios, ferrarios, lignarios, fullo-
 nes, cæmentarios, coriarios, & textores, *Dian.*
p. 4. t. 4. R. 138. & Gordonus tom. 2. l. 6. q. 18. c. 6.
 versantes prælum typographicum; non tamen
 typorum compositores, fossiores autem, ferrarios,
 & similes, etiam die uno, vel altero, quo
 non laborant, excusat *Azor, &c.* cum *Dian. p. 1.*
 19:

2.9.R.9. Similiter excusatur, qui pedibus facit iter per magnam diei partem, ut ait *Sanctus in opus. l.c. v. Fill. n. 119*. Ratio horum omnium est, quia communiter horum vires non sufficiunt ad huiusmodi labores cum jejunio.

Dixi, *pedibus*: quia absolute non excusantur equites, longa tamen equitatio ad plures dies, ut docet *Fill. t. 37. c. 6*. merito excusat. Ubi etiam concedit, ob labores præcedentes; & subsequentes, posse aliquem excusari, si probabiliter debilitatus, vel debilitandus putetur, ita ut officio ritè fungi nequeat. *vid. Bon. d. ult. q. 4. num. 11*. Ex eodem capite Doct. excusant conjugem, si debitum reddere non possit, quando jejunit, uti & uxorem, quæ ob maciem, non possit cum jejunio se viro gratam præstare. *Bon. l.c.* Atque universim loquendo, nemo tenetur opus, ad quod obligatur, omitt. re ob præceptum jejunii, ait *Cajetan.* Quod intelligo, nisi ista obligatio sit valdè levis, & rationabiliter postponenda obligationi jejunii.

IV. Est pietas, vel maius bonum. Unde excusantur, qui cum jejunio non possunt vacare operibus melioribus, v.g. Concionatores, Præceptores ordinarii, Confessarii, Cantores, & quotquot opera charitatis, & misericordiæ, tam corporalia, quam spiritualia, exercent, etiam ob mercedem, si ea cum jejunio peragere non possunt. *Fill. tom. 2. t. 27. p. 2. c. 6. num. 24. Azor. p. 1. l. 7. c. 28. Fern. Nav. Sylv. Fagund. &c.* Atque hi quidem omnes intelligunt, & ferè addunt, quando eorum labores cum jejunio non possunt

possunt consistere. *Diana* autem (absolurè loquendo) *p. 1. c. 9. R. 9.* Prædicatores, qui diebus quadragesimalibus, (intelligo omnibus) concionantur, putat à jejunio excusandos: quia, inquit, summopere laborant: non item eos, qui Dominicis tantum concionantur, nisi sint debiles, *Sane. tamen in consil. p. 2. l. 5. c. 1. d. 13. n. 6. 7. & 8. & Trul. l. 3. c. 1. c. 2. d. 7.* putat à jejunio quadragesimæ communiter, & regulariter excusari eos, qui ter vel quater in hebdomade concionantur, cum fervore. De Lectoribus verò *Dian. l. c.* cum *Fagund. p. 4. l. 1. c. 8. n. 19.* censet, non omnes excusandos, sed eos tantum, quorum labor est improbus; vel qui ita sunt debiles, ut satisfacere non possint. Idem ferè sentit *Sanch.* licet *l. c.* putet, Lectores eos, qui quotidie quatuor lectiones legunt, (ut in societate faciunt præceptores grammaticæ,) satisfacere, si media quadragesima, sive ter in hebdomade jejunent; eo quod sit magnus labor; & paucis annis sic fatigantur, ut progredi non possint. Sic ille *V. erim præstat, ut superiores, ad tollendum scrupulum, cum talibus dispensent, (ut monet idem Sanch. l. c.)* nam in omnibus istis, regula certa & universalis statui non potest alia, quam quod lex Ecclesiæ non obliget, cum magna difficultate, ut notat, *Laym. c. 3. n. 3.*

V. Charitas, vel etiam urbanitas secundum quosdam excusat etiam à veniali eum, qui die jejunii rogatus ab amico, modicum cibi sumit, *Medi. Fagund. Fil. Dian. p. 1. t. 9. R. 19.* vel qui ad excitandum infirmorum appetitum, comedit paucum; etiam carnis *Nay. Sans. Dia. p. 5. t. R. 32.*

LIBER